

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÝCH JEVŮ
SOUVISEJÍCÍCH S AGRESIVITOU
V ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH**

**The primary prevention
of aggression-related risk phenomena
in elementary schools**

Vedoucí práce:

PhDr. Hana Dvořáčková

Autor:

Zuzana Žertová, DiS.

2008/2009

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí práce PhDr. Haně Dvořáčkové, která mi pomohla v těžkých začátcích. Současně i své kolegyni, lektorce Michale Butkové, za pracovní nasazení v oblasti prevence a průběžné konzultace. Projevit dík musím také mamince a příteli za nepostradatelnou psychickou podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Primární prevence rizikových jevů souvisejících s agresivitou v základních školách vypracovala samostatně. Všechnu použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v citacích nebo seznamu použitých zdrojů.

V Praze 5. dubna 2009

.....

(Zuzana Žertová)

Anotace

Bakalářská práce „Primární prevence rizikových jevů souvisejících s agresivitou v základních školách“ se zabývá projevem agresivity dětí a mládeže. Vyzdvihuje účinnost prevence a efektivitu společných postupů pedagogických pracovníků s rodiči, které by mohly zamezit šíření aktuálních nežádoucích jevů (šikana, kyberšikana, násilí dětí a mládeže, závislost na internetu nebo počítačových hrách).

Jako cíl práce jsem si stanovila dokázat, že dlouhodobá, souvislá a odborná prevence může snížit výskyt rizikových jevů souvisejících s agresivitou a naopak zvýšit odolnost dětí a mládeže vůči těmto jevům.

Annotation

Bachelor thesis „The primary prevention of aggression-related risk phenomena in elementary school“, deals with the demonstration of aggressiveness of children and youth. The thesis is trying to highlight the efficiency of prevention and effectiveness of joint approach from both the pedagogic workers as well as the parents. These could prevent the spread of the current regrettable demeanour (bullying, cyber-bullying, children and youth violence and internet or pc games dependence).

The aim of this thesis is to prove that a long-term, continual and expert prevention can reduce the occurrence of the risk behaviour of children and youth related to the aggressiveness and at the same time increase their immunity towards such demeanor.

Klíčová slova: základní škola, agrese, šikana, kyberšikana, primární prevence, učitel, žák, rodina, dotazník.

Key words: elementary school, aggression, bullying, cyber-bullying, primary prevention, teacher, pupil, family, questionnaire.

OBSAH

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	8
Úvod teoretické části	8
1. Cílová skupina	9
2. Prostředí výskytu rizikových jevů	11
3. Agresivita a její faktory	14
4. Vymezení rizikových jevů	16
4.1 Agresivita a násilí dětí a mládeže	16
4.1.1 Dětská delikvence a kriminalita mládeže	17
4.1.2 Agresivita, xenofobie, předsudky	18
4.1.3 Agresivní jednání a role školy	20
4.2 Šikana.....	20
4.2.1 Agresoři	22
4.2.2 Oběti	23
4.2.3 Vyšetřování.....	24
4.2.4 Šikana a legislativa.....	25
4.2.5 Prevence šikany.....	26
4.3 Kyberšikana.....	28
4.3.1 Prevence kyberšikany.....	32
4.3.2 Státní politika boje proti šikaně	33
4.4 Agresivita žáka vůči učiteli	34
4.5 Další rizikové jevy související s agresivitou	36
4.5.1 Netomanie a závislost na počítačových hrách	36
4.5.2 Závislost na mobilních telefonech	38
4.5.3 Mediální násilí	39
5. Primární prevence a její formy	42
5.1 Formy programu primární prevence	45
5.2 Efektivní primární prevence	46
Závěr teoretické části	48
PRAKTICKÁ ČÁST	49
Úvod k praktické části.....	49
1. Mapování realizace primární prevence v základních školách	51
1.1 Cíl dotazníku	51
1.2 Charakteristika dotazníku.....	52
1.3 Interpretace výsledků výzkumu	53
1.4 Shrnutí	60

2. Mapování vybraných rizikových jevů v základních školách	62
2.1 Cíl dotazníku	62
2.2 Charakteristika dotazníku.....	63
2.3 Interpretace výsledků pilotního výzkumu	64
2.4 Shrnutí.....	73
3. Program primární prevence zaměřený na předsudky a stereotypy	75
3.1 Příprava programu	76
3.2 Zpráva z programu.....	80
Závěr praktické části.....	81
ZÁVĚR.....	82
ZDROJE	83
SEZNAM PŘÍLOH	85
SUMMARY.....	100

ÚVOD

V posledních letech se otevřeněji hovoří o jevech souvisejících s agresivitou, které ohrožují děti a mládež v základních školách. Rozhodla jsem se navázat na svou absolventskou práci, která byla zaměřená taktéž na prevenci vybraných rizikových jevů dětí a mládeže školního věku. Čerpala jsem především z poznatků získaných během výkonu práce lektorky primární prevence. Proto jsem vybrala pouze některé patologické jevy a mnohdy v nich nebyla enormní provázanost a současně nebyl prostor pro hlubší pojetí problematiky.

Dnes se zabývám agresivitou a násilím dětí a mládeže, které se výrazně projevují právě v prostředí školy. Média nás dennodenně seznamují s hrůznými příběhy učitelů a žáků, v nichž hlavní roli hraje agresivita. Velmi aktuálním a propíraným tématem již mnohá desetiletí je šikana mezi žáky. Později se objevily případy, kdy agresorem byl učitel a obětí žák. Otevřeme-li noviny dnes, najdeme mnoho dalších šokujících zpráv: *Bezradní učitelé – děti je šikanují* nebo *Po zveřejnění nahrávky kantora, který dal žákovi facku, se učitel oběsil*. Násilí páchané mladými lidmi se posunulo a změnilo se i jeho formy, z mnohých výzkumů a statistik vyplývá, že věková hranice agresorů se stále snižuje. Pokroková doba nám přináší i moderní prostředky k projevům agresivity – stále více se hovoří o tzv. kyberšikaně.

Školní dítě je vystaveno nejen vysokým učebním nárokům, ale také nebezpečí návykových látek, různým formám agresivity, nedrogovým závislostem i otročením móde a trendům. Zcela uchránit zranitelného jedince, kterým dítě rozhodně je, před obrovskou škálou rizik, není možné. Ráda bych ale dokázala, že systematickou prevencí lze riziko významně redukovat. Preventivní činnost by mohla a měla naučit dítě pojmenovat potíže a vlivy, orientovat se v situaci, ulehčit ji či zcela vyřešit.

Chtěla bych se v této práci věnovat agresivitě mládeže z různých pohledů. Budu vycházet především ze zkušeností, které jsem nabyla při práci s dětmi. Činnosti prevence se věnuji už pátým rokem, dnes už pod druhou organizací. Domnívám se, že pravidelný kontakt s dětmi školního věku a pobyt v prostředí školy je pro mě dobrým zdrojem poznatků.

Prevence je opravdu účinná jen tehdy, funguje-li každá její složka, a pouze jsou-li provázané, nepůsobí kontraproduktivně. Zároveň dnes doba vyžaduje zahrnout do prevence další témata než drogové závislosti a spíše se zaměřovat na aktuální soubor jevů dané lokality nebo školy a především potřeby třídy.

TEORETICKÁ ČÁST

ÚVOD TEORETICKÉ ČÁSTI

„Mladá generace má pocit, že s ní přichází lepší svět. Stará garda má pocit, že s ní ten lepší svět odchází.“ Karel Čapek

Každá mladá generace upřednostňuje viditelné, pomíjivé, povrchní před trvalou kvalitou a až příliš na těchto svých hodnotách trvá. Důležitý je pro ni subjektivní a nikoli objektivní názor. Zájmy a hodnoty dnešní nejmladší generace se pochopitelně liší od zájmů a hodnot současné generace nejstarší. Často o přijetí do kolektivu rozhoduje vzhled, image, oblečení nebo model mobilního telefonu. Boj o přežití, resp. o prosazení se, je někdy velice krutý.

Cílem teoretické části je vymezit cílovou skupinu a nahlížet na ni z hlediska prostředí školní třídy a faktorů, které na ni mohou negativně působit. Zmíním faktory, které násilí u dětí ovlivňují a zabývat se budu také legislativou a všemi postupy, které naše společnost využívá nebo by je ráda zavedla. Pokusím se do práce vnést aktuální informace a události posledních měsíců, které s tímto tématem úzce souvisí. Zároveň bych ráda tento fenomén propojila s dalšími rizikové jevy, o kterých se domnívám, že se s tímto rizikovým jevem pojí nebo ho dokonce negativně prohlubují či podtrhují. Současně se zaměřím na prevenci jednotlivých rizikových jevů souvisejících s agresivitou a primární prevencí z hlediska jejích forem a efektivity. Celá teoretická část směřuje k doporučení preventivního jednání jednotlivých aktérů a účinného způsobu prevence v daném případě.

1. CÍLOVÁ SKUPINA

Cílovou skupinou mé práce jsou žáci, kteří navštěvují základní školu druhého stupně, děti a mládež ve věku 10/11 - 15/16 let.

Z hlediska vývojové psychologie mluvíme o období pubescence. Členíme ji na fázi prepuberty, která začíná prvními známkami pohlavního dospívání (první menstruace, první poluce) a fázi vlastní puberty, která trvá do dosažení reprodukční schopnosti. Jedná se o období pohlavního dospívání, zejména o rozvoj sekundárních pohlavních znaků (změna postavy, mutace hlasu u chlapců). Na pohlavní dospívání by jedinci měli být připraveni systematickou sexuální výchovou z rodiny i školy. Charakteristický je také růstový spurt. Prudký růst výšky a hmotnosti a prodlužování končetin vede ke ztrátě koordinace pohybů. Dochází k úplnému dokončování růstu. Hlavním projevem dospívání je tedy tělesná proměna. *„Vlastní zevnějšek je důležitou součástí identity, a proto bývá taková změna subjektivně citlivě prožívána“.*¹

Puberta je typická zvláštnostmi chování, které se vyznačují podrážděností, impulsivností a nedostatkem sebeovládání. Emoce pubescenta se projevují velkou intenzitou a živostí. Smutek prožívá hluboce a často jako tragédii, radost vyjadřuje vysokým stupněm vzrušení a nadšení. Není výjimkou snadné přecházení od radosti ke smutku, od nadšení ke znechucení, od naděje ke zklamání. Emoční nevyváženost souvisí s tzv. období vulkanismu nebo-li hormonální bouří. Pubescent reaguje podrážděně. Jeho nálady se až nápadně často mění, převládají však záporné emoce jako rozmrzelost, nepokoj, neklid až usilovná aktivita. To vede k poruchám soustředění, snadné unavitelnosti, méně vydatnému spánku či úzkosti. City jsou labilní a citové sebeovládání je velmi nízké. Typická je "bezprostřednost citů". Příčinou je vliv hormonální činnosti na nervovou soustavu. Mění se citový život a určité skutečnosti prožívá hlouběji i osobněji. *„Typickou změnou je zvýšení uzavřenosti ve smyslu nechuti projevovat svoje city navenek“.*² Není výjimkou ani neschopnost integrace v citovém životě (např.: sebevraždy). Potřebují pochopení, podporu, lásku a pocit jistoty a bezpečí zejména v rodině a ve škole.

Příznačné je také sebeuvědomování. Narůstá sebecit, dítě zvyšuje pozornost sobě samému a svými viditelnými projevy v chování usiluje o nezávislost. Naopak je značně citlivé

---

¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie : Dětství, dospělost, stáří* : Portál, 2000. s. 211.

² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie : Dětství, dospělost, stáří* : Portál, 2000. s. 215.

na kritiku vlastní osoby, na svoji personální "hrdost". Zvýšená pozornost k vlastní osobě však může vést k sebeobdivu nebo sebedoceňování.

Postupně zkoumá vlastní nitro a hledá skutečnou identitu. Mnohdy nastanou potíže se sebezpřijetím. Často zápolí se sebehodnocením.

Začíná se odpoutávat od rodiny. Projevem osamostatňování je určitý vzdor, odmítání, neochota plnit požadavky dospělých, snaha svévolně rozhodovat, ačkoliv si pak často počíná nerozvázně a unáhleně. Pubescent nesnáší omezování rodiči a shovívavé jednání. Naproti tomu je snaha o samostatnost provázena nejistotou a obavami před znemožněním. Touží po uplatnění a vyniknutí. Dokáže si stavět cíle i realizovat je, ale ve skutečnosti kontrolu dospělých potřebuje.

Na druhou stranu může dítě snadno přebrat nežádoucí projevy "dospělého chování" - kouření, pití alkoholu, hazardní hry, vulgární řeči, sexuální výstřelky.

Z hlediska socializace je jedinec v tomto stadiu života zvýšeně kritický, obzvláště k autoritám, což je důsledkem rozvoje úsudkového myšlení. Jeho uvažování je idealistické někdy až rozporuplné. Srovnává realitu s vyhlášenými ideály, z čehož asi pramení ona kritičnost k autoritám. Vrstevnické skupiny mají větší vliv než rodina nebo škola. Dospělý je „kapacitou“ pouze tehdy, jestliže mu něčím imponuje. Autoritu musí dospělý budovat například změnou v přístupu k dospívajícímu, charakterem, vědomostmi, jednáním, vzorem apod.

V sociálních vztazích v době puberty jedince nastávají intenzivní změny. Rodinné vztahy lze charakterizovat jako krizi autority rodičů podněcující vznik konfliktů, které směřují k oslabení emocionální vazby na rodiče. „Častou obrannou reakcí je únik do fantazie. Umožňuje odpoutání od reality a alespoň symbolické zvládnutí nejrůznějších situací...“.³ Dítě často také vyhledává náhradu mezi vrstevníky, může propadnout i vlivu party. Ostatní sociální vztahy mohou mít pevnější vazbu. Vznikají trvalá přátelství. V tomto období nabývají pomalu vztahy mezi chlapci a děvčaty erotické povahy.

---

³ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie : Dětství, dospělost, stáří* : Portál, 2000. s. 216.

2. PROSTŘEDÍ VÝSKYTU RIZIKOVÝCH JEVŮ

Škola je sociálním prostředím, kde se lidé vzdělávají, setkávají, komunikují spolu a navzájem na sebe působí. „*Nástup do školy ovlivní socializační vývoj dítěte. Zkušenosti, které zde získá, a požadavky, s nimiž se musí vyrovnat, budou stimulovat rozvoj určitých sociálních dovedností a osobnostních vlastností. Škola může působit jako výzva, nabídka možnosti vlastního rozvoje a sebepotvrzení, ale i jako zdroj ohrožení.*“⁴ Škola umožňuje dítěti postupnou integraci do společnosti. Ovlivňuje rozvoj identity dítěte, zejména jeho sebehodnocení, sebeúcty i jeho další očekávání. V rámci role školáka musí splněním určitých požadavků potvrdit svou hodnotu. Tento úkol je nesnadný a výsledek ovlivňuje mnoho elementů - prostředí školy, klima třídy, vzájemné působení jednotlivých členů školy i vývoj procesu ve školní třídě.

Klíčové je sociální prostředí. Škola i školní třída je místem socializace. Třídě jako sociální skupině se budu ještě věnovat později. Nemalou roli zde však hraje klima třídy. „*Klima třídy představuje trvalejší sociální a emocionální naladění žáků ve třídě, které tvoří a prožívají učitelé a žáci v interakci.*“⁵ Součástí sociálního dění je tedy vliv učitele na žáky a naopak žáků na učitele. „*Proto byl ve výzkumech sociálně emocionálního klimatu školní třídy přesunut důraz na vzájemné působení aktérů, neboť jde o interakci.*“⁶ Učitel se ve své práci vědomě zaměřuje především na pedagogickou stránku svého působení. Bere-li v úvahu sociální aspekty, jedná se nejčastěji o zapojení všech žáků do práce, kázeňské přestupky apod.

Žáci třídy tvoří sociální skupinu, ta různým způsobem reaguje na činnost učitele, ať už podporuje jeho pedagogické úmysly nebo se naopak proti nim svérázně staví. Chce-li učitel, aby se jeho snaha nemíjela účinkem, měl by mít na zřeteli (i z pedagogických důvodů) sociální příslušnost svých žáků.

„*Školní třída je sociální útvar se specifickými znaky, ale podléhající obecnějším zákonitostem skupiny.*“⁷ Třída je stabilní a uzavřenou skupinou, nelze do ní libovolně přicházet ani z ní odcházet, je místem sdílení určité životní zkušenosti a společného řešení problémů. Třída formuje žáka, žák formuje třídu. Nemůže si své spolužáky vybrat, získá je

⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha : Karolinum, 2001. s. 215.

⁵ LAŠEK, J. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2001. s.40.

⁶ LAŠEK, J. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2001. s. 37.

⁷ HRABAL, V. *Sociální psychologie pro učitele*. Praha : Karolinum, 2002. s. 22.

zařazením do určité třídy. Příslušnost ke třídě se stává součástí jeho identity. Skupina má celou škálu prostředků, kterými působí na jednotlivce. Mladý člověk se ve skupině vrstevníků učí jednat s lidmi různých povah, přijatelným způsobem se prosazovat, vyrovnávat se s neúspěchem či s nespravedlností, soupeřit i spolupracovat, ale také řešit konflikty i plnit rozmanité sociální role (organizátora, usmiřovatele aj.). To vše vede k přípravě pro život ve společnosti a k formování osobnosti.

V souvislosti s prepubertálním a pubertálním rozvojem osobnosti dochází na druhém stupni základní školy k výraznému posunu ve vývoji třídní skupiny, zvláště v posledních ročnících. Od šesté třídy se pozvolna vztahy umocňují, sílí potřeba rovnocenného partnerství a zachovávání „pravidel hry“. Zároveň se formuje požadavek získat si úctu dospělých. Skupina se stává ochrannou bariérou dosud křehké autonomie. Jedinec objevuje možnost uplatnit se v hierarchickém systému moci, která je však pod kontrolou norem a postojů ostatních členů skupiny. Vlastní **normy** si vytváří i třída. Tyto normy musí respektovat každý její člen. „*Třída vyžaduje konformitu.*“ „*Tlak na loajalitu a konformitu ke skupině může posilovat různé projevy chování, pozitivní i negativní.*“⁸ V případě pozitivního působení by mohlo jít například o nátlak za účelem vzájemné pomoci. Negativní tendence by mohla vést k ignoraci učitele, školního řádu, k odmítání odlišných spolužáků až k šikaně. Podle literatury je velice důležitou normou středního školního věku požadavek rovnosti a spravedlnosti. V praxi se mi toto tvrzení osvědčilo. Dospívající se dokáží podělit, být solidární a vzájemně si pomáhat, ale potřebují určitou jistotu, že ani oni nebudou znevýhodněni. Souvisí to s neméně potřebnou normou očekávání stejného chování všech členů skupiny. Opět se tak dostáváme k nezbytnosti ztotožnění, tentokrát však se skupinou dětí stejného pohlaví. Na konci základní školní docházky se však dívčí a chlapecké skupiny v souvislosti s dospíváním začínají oddělovat. Vzájemné kontakty jsou častější a zájem o druhé pohlaví vzrůstá, což může pozměnit doposud zafixované vztahy.

Sociální a morální změny žáka v nejvyšších ročnících základní školy se výrazně promítají do vývoje třídy, která patří právě na tomto stupni k výchovně nejkomplicovanějším. Ačkoliv jsou třídy různorodé, existují některé rysy, které jsou pro tento stupeň typické. Jedná se o prudké snížení závislosti na autoritě dospělých a o rostoucí nezávislost žáků promítající se do kritického hodnocení učitele. Třída je bystrým kolektivním pozorovatelem. Každou chybu či osobní nedostatek postřehne a pohotově okomentuje. Kladný vztah k učitelům se naopak dává najevo jen s ostychem a s opatrností. Zatímco pro mladší školáky je důležitější

---

⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha : Karolinum, 2001. s. 270.

vazba na učitele jako autoritu, pro žáky druhého stupně je jedním z mezníků socializace identifikace s vrstevnickou skupinou. Ty se zpravidla uzavírají do sebe a sociální dění uvnitř této skupiny je pro dospělé často nedostupné.

Výše popsané prostředí a klima třídy považují za viditelný argument k obhájení výběru cílové skupiny pro programy primární prevence. Jedná se tedy o velmi náročné období, které je navíc v dnešní době ztěžováno ohrožujícími rizikovými jevy. Potřeba patřit do určité skupiny může dítě svést na nebezpečnou cestu, a tato nebezpečí by měly programy primární prevence naučit děti rozpoznávat, varovat před nimi, a předcházet tragickým dopadům.

Vstupem vnější osoby, například lektora primární prevence, a odlišným přístupem k žákům, se naruší stereotyp života ve třídě. Pro žáky je snazší svěřovat se nebo ptát se na intimní záležitosti člověka, kterého respektuje a zároveň je mu blízký věkem, lektor se může dokonce stát vzorem. Pokud se s dětmi vídá opakovaně a dá jim najevo, že je tam pro ně, a zároveň splňuje pravidla stanovená pro obě strany, může si vybudovat s dětmi důvěrný vztah a vytvořit bezpečné prostředí pro realizaci preventivních programů.

3. AGRESIVITA A JEJÍ FAKTORY

Výchova v rodině je velmi významná. Pokud si rodiče s dítětem nevedí rady, jejich potomek patrně nebude správně zvládat své city a reagovat na nepříjemné podněty. Dítě je pak stále problémovější a mohou se u něj rozvinout poruchy chování. Riziko výchovy se stupňuje, pokud dítě klade na rodiče zvýšené nároky. Na to nejsou mnozí rodiče připraveni a často jsou velmi zklamáni. Jiní nevěnují dítěti přílišnou pozornost, protože sami mají málo času nebo žijí ve stresu. Navíc nenacházejí dnes tolik podpory ze strany prarodičů jako dříve. Děti na sebe přitahují pozornost hlavně tehdy, když působí potíže. Hezké okamžiky berou rodiče jako samozřejmé a neposilují příslušné chování pochvalou nebo projevy lásky.

Závažným problémem je násilí uvnitř rodiny. Existuje jednoznačná spojitost mezi utrpeným násilím a vlastní agresivitou. Dítě vystavované násilí pravděpodobně bude tuto zkušenost předávat dál. I spory mezi rodiči ohrožují jeho vývoj. Zažívá při nich pocit bezmoci a často se pokouší upoutat na sebe pozornost a vlastní agresivitou spor přerušit. Vedle přímého násilí a sporů v rodině se na agresivitě dětí podílejí obvykle i další problémy uvnitř rodiny. Podle mého názoru jsou děti schopny čelit jednotlivým rizikovým faktorům, ale nedokáží vzdorovat přílišnému vyhrocení těchto činitelů.

Před negativními vlivy chrání dítě i vlastní schopnost zaměřit se nějakou činností, vysoká inteligence nebo tvůrčí talent.

Velkou roli v této problematice hraje **pedagog či pedagogové** v nejužším kruhu dítěte. Děti si velmi dobře uvědomují, že profese učitele není vůbec snadná. Pokud má udržet ve třídě disciplínu, potřebuje náklonnost většiny. Profesor Říčan ve své knize⁹ poukazuje na úpadek autority a považuje ho za velmi zásadní a významný problém našeho školství. Domnívám se, že v některých institucích problém nedostatku autority skutečně přetrvává a takové prostředí se může stát podhoubím pro šíření šikany. Je tedy nezbytné, aby byla autorita učitelů obnovena. Není totiž možné, aby škola mohla plnit své poslání bez zachování vážnosti a moci, což by měli zajistit jak ředitel, tak učitelé. To je možné jedině při vzájemné spolupráci a komunikaci, což se bohužel mnohdy neděje. Stejně tak se v základních školách ještě stále setkávám s učiteli, kteří jsou přesvědčení o své neomylnosti a obrátit se na kolegu nebo ředitele s žádostí o pomoc stále vnímají jako ostudu. Dokonce ani ve vyhrocené situaci

---

⁹ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995. s. 75.

takovou možnost nezvolí! Podpora ředitele a kolegů by však měla být samozřejmou a velmi podstatnou součástí této profese.

Agresivita je údajně převážně mužskou záležitostí. V prvních letech života jsou sice dívky stejně náchylné k fyzickým střetům jako chlapci. Brzy však přejdou spíše k slovním útokům nebo obracejí agresí do vlastního nitra. Kriminalita dívek narůstá rychleji než u chlapců. Na druhou stranu se dopouštějí obvykle lehčích forem násilí a mnohem méně se u nich objevuje recidiva. Nižší agresivita dívek je dána hormonálními odlišnostmi a tělesným vzrůstem, ale také výchovou. Rodiče se s nimi častěji mazlí, jsou více vedeny k něžnosti a křehkosti. Od chlapců se naopak očekává, že budou překonávat bolest a obtížné situace. Dívky bývají také pod přísnější kontrolou rodičů.

V dospívání začíná **vliv vrstevníků** převažovat nad vlivem rodičů a školy. Velkou roli hraje v tomto období **parta**, především pro ty mladistvé, kteří se cítí ve společnosti jako outsideři. Parta se pro ně stává jakousi náhradní rodinou a může podpořit a urychlit jejich agresivní chování. Na agresivitu výrazně působí **alkohol**, který snižuje zábrany a stejně jako další **drogy** posiluje pocity pospolitosti, příslušnosti k určité skupině. A ve skupině se cítí jednotlivci silnější, předvádějí se jeden před druhým, troufnou si i na to, na co by sami nedokázali ani pomyslet. Nedospělí mladíci napadnou jen pro zábavu i dospělého, zdemolují zastávku nebo pokácejí dopravní značku.

Silný vliv na děti a mládež mají **média**. Této problematice bych se však ráda věnovala až později.

4. VYMEZENÍ RIZIKOVÝCH JEVŮ

Nežádoucích sociálně patologických projevů školních dětí je vskutku hojně. Mezi tyto projevy, které děti ohrožují, řadíme záškoláctví, agresi a šikanu, delikventní chování, návykové látky, včetně alkoholismu, tabakismu, nedrogové závislosti, ale už i poruchy příjmu potravy a mnoho dalších.

Z přehledu vyplývá, že nejčastějších sociálně nežádoucích projevů a chování školních dětí, se kterými se pedagog může ve své učitelské praxi setkat, je celá řada. Na hlubší prozkoumání všech by rozsah bakalářské práce ani nestačil. Zaměřím se tedy pouze na ty rizikové jevy, které úzce souvisí s agresivitou.

4.1 AGRESIVITA A NÁSILÍ DĚTÍ A MLÁDEŽE

Agrese je ubližující, poškozující nebo ničící jednání doprovázené afektem hněvu a nepřátelstvím. Jedná se o projev chování, který je v běžných životních situacích u členů civilizovaných společností nežádoucí a jako takový je přiměřeně sankcionován. Afektivní agrese je jednorázové uvolnění a vybití energie, související s hostilitou a zlostí.

Agresivita je určitý způsob návykového chování, povahový sklon určovaný vrozenými i získanými činiteli. Agrese může být však také nástrojem jedince směřujícím k dosažení určitého cíle, bez vyprovokování okolím a bez doprovodného afektu. Pokud takové jednání vede k plánovanému výsledku, má útočník tendenci je v budoucnosti opakovat.

S věkem dítěte se tyto agresivní projevy mění. Ze stadia nezájmu o objekty přechází koncem druhého roku do stadia, kdy se zaměřuje přímo na předměty ve svém okolí nebo na sebe. Agresivitu projevuje výhrůžnou mimikou, gesty, slovy. K činu používá předmětů, učí se nápodobou. Při správném výchovném působení se tato primitivní agresivita pozvolna mění na formy společensky přijatelné. Ve dvanáctém až třináctém roce už většina dětí nepovažuje vážně míněnou agresi vůči spolužákům za důstojnou formu chování. Děti, které byly vystaveny spolehlivé, pevné a senzitivní péči, získávají ve vztahu k vychovatelům pocit bezpečí a vnímají později i jiné lidi jako důvěryhodné a spolehlivé a mají tak předpoklady dobré sociální adaptace.

Agresivita je rozhodně nejzávažnějším a okolím nejméně tolerovaným **příznakem poruch chování**, a to nezávisle na tom, zda je nebo není současně přítomna porucha pozornosti a hyperaktivita (ADHD) nebo porucha emocí. Při poruchách chování se objevují

relativně stabilní vzorce chování, porušujícího sociální normy, pravidla a práva druhých. Dělíme je do čtyř okruhů:

- 1. agrese k lidem a zvířatům** - dítě často šikaneje, vyhrožuje nebo zastrašuje druhé, začíná bitky a pranice, jako zbraň používá předměty, které mohou druhého těžce zranit, projevuje fyzickou agresi a hrubost k lidem a zvířatům, krade způsobem, při němž dochází ke střetu s obětí,
- 2. destrukce majetku a vlastnictví** - úmyslné zakládání požárů, ničení cizích věcí,
- 3. podvody, lhaní, krádeže**
- 4. vzdorovitost, neposlušnost a vážné porušování běžných pravidel**, jako je trávení nocí mimo domov před třináctým rokem věku, útěky z domova, záškoláctví.

Předstupněm vážnějších forem poruch chování bývá nadměrná vzdorovitost dětí. Takové děti jsou tvrdohlavé, vzdorovité, neposlušné, odmítají se podříditi autoritám, zpočátku rodičům, později i dalším dospělým a vrstevníkům. Nechtějí si hrát s ostatními, tvrdě prosazují svoje vlastní požadavky, mají nízkou frustrační toleranci, jsou hrubé, vulgární i fyzicky agresivní. Pro rodiče je zvládnání takového dítěte velmi obtížné, protože většinou nedokážou být důslední a tím v dítěti posilují jeho vzdorovitost i míru agresivity, kterou se prosazuje. Bývá vyvolávána nedůslednou výchovou v rodině s nedostatečně vymezenými hranicemi, ale může být také důsledkem identifikace dítěte s impulzivním rodičem nebo následkem emoční frustrace dítěte, na které rodiče nemají dostatek času a emocionální síly.

Příčiny jinak nevysvětlitelného agresivního chování dětí je třeba hledat spíše v genetické výbavě. Děti agresivních rodičů se většinou projevují agresivně, i když jsou vychovávány v jiném prostředí. Při úvahách o příčinách agresivity dětí je nutno připomenout, že agresivně se chovají i děti depresivní a frustrované. Svoje zoufalství splácí obvykle slabším dětem ve svém okolí. Zhoršení chování a agresivita jsou v dětství častým depresivním symptomem.

Kdo nezíská již v dětství povědomí o pravidlech a nepocítí uznání a pochvalu, chová se často ještě v mladistvém věku jako dítě. Při nelibosti používá pěsti, bere si, co chce, ve vzteku ničí okolí a odmítá podříditi se normám a předpisům, které jsou pro chod společnosti nezbytné.

4.1.1 Dětská delikvence a kriminalita mládeže

Dětská delikvence je jednání osob mladších patnácti let, které spáchaly čin, jenž by byl jinak považován za trestný čin nebo čin, který se neslučuje s normami dané společnosti

a ohrožuje mladistvého jedince v jeho sociálním vývoji. Někteří autoři takové jednání nazývají pojmem prekriminalita. Trestné jednání osob starších patnácti let, které však dosud nedosáhly hranice osmnácti let věku, označujeme jako kriminalitu mládeže. Jedná se o negativní společenský jev, porušení společenských zájmů na takovém stupni nebezpečnosti, který je charakterizován jako trestný čin. Podle odborníků počátky těchto projevů pozorujeme už v prenatalním a perinatálním období vývoje člověka. Porod je pro dítě velmi traumatizujícím zážitkem, který může být prvotní příčinou pozdějšího delikventního jednání. Za další příčiny považujeme nízký věk matky, výchovu pouze jedním z rodičů, sociální poměry, ve kterých je dítě vychováno. Nejčastějším důvodem, který vede děti k útěku z domova, vyhledávání nové společnosti a tím i ke sklonu k negativnímu chování a projevům, bývá problémová rodina (lhostejná atmosféra, odmítání, agresivita, bezcitnost, problémy ve vztahu rodičů, nejednotná výchova, špatná ekonomická situace). Na vývoji dítěte se může podepsat nedostatek času věnovaný dítěti.

Nabídnout takové skupině dětí smysluplné využití volného času je tou nejlepší prevencí. Většina problémových dětí nedokáže kvalitně využívat volný čas, začleňuje se do různých part, nudí se a proto také inklinuje k sociálně patologickým jevům, delikvenci a kriminalitě. Zhruba polovina delikventů jsou děti trpící tzv. syndromem hyperaktivity tyto děti jsou neklidné, nesoustředěné, impulzivní, negativně reagující na nové podněty.

Delikventní jednání u dětí a mladistvých se určitými specifiky liší od kriminality dospělých. Ráda bych jich pár zmínila pro snazší propojení témat. Trestná činnost je častěji páchána se spolupachateli a ve skupině. Důležitou roli hraje alkohol nebo jiná návyková látka, která zvyšuje agresivitu a nepřiměřenost reakce na vnější podněty. Chování mladistvých pachatelů je charakteristické neúměrnou tvrdostí, která se projevuje devastací, ničením předmětů a znehodnocováním zařízení. Jednání je více emotivní než rozumově podložené. Tito pachatelé často odcizují předměty, které zrovna potřebují nebo které se jim líbí (např. automobily, videa, zbraně, alkohol, cigarety apod.). Tyto získané předměty jsou pak rozdělovány mezi členy party. Při dělení je patrná hierarchie ve skupině a podíl na spáchané trestné činnosti. Peněžní prostředky se většinou utrácejí ve skupině.

4.1.2 Agresivita, xenofobie, předsudky

Mohli byste namítnout, že tato kapitola by v mé práci ani nemusela být. Ale na základě mých zkušeností v oblasti prevence v základních školách, si trůfám tvrdit, že právě předsudky, stereotypy nebo xenofobie jsou obvyklými příčinami agresivního jednání v prostředí školy.

Předsudek je přisuzování většinou negativních vlastností lidem dopředu, aniž bychom je znali. Obsahuje nepřátelské hodnocení nebo odsouzení a je projevem negativního vztahu.

Předcházením xenofobii, by se mohlo zamezit šikaně nebo ji alespoň minimalizovat. Připomínám, že typickým rysem oběti je právě určitá odlišnost. Jak mi potvrdilo několik učitelů, nesouhlas s přítomností spolužáka jiné národnosti dávají děti najevo často agresivním způsobem. Častěji však užívají slovní formu, nicméně vyjadřující nelitostnou zlobu.

Určitý sklon ke xenofobii je vlastní každému člověku a každé společnosti. Neznámé zkrátka vyvolává obavy. Tento sklon se však může stát velmi nebezpečný ve chvíli, kdy se týká velké skupiny lidí. Xenofobie je projev odporu, nepřátelství, ale i nedůvěra ke všemu cizímu a strach ze všeho cizího.

Nejčastěji o xenofobii slyšíme v souvislosti s jinými etnickými skupinami, odlišnými kulturami, často je namířena na vyznavače jiného náboženství, na lidi s odlišnou sexuální orientací anebo třeba „jen“ na opačné pohlaví.

S předsudky a stereotypy se setkáme i u žáků základních škol. Velký vliv má výchova. Tento jev začíná nenápadně: „Blondýnky jsou hloupé“, „Cikáni kradou“, „Cizinci nám berou práci“, „Vietnamci jsou všude“. Děti přebírají často názory svých rodičů a není výjimkou, že ve škole vyhlašují, co slyšely doma. Ačkoliv v každé druhé třídě najdeme žáka jiné národnosti nebo etnika, ani pedagogové nejsou zcela vždy připraveni na xenofobii a rasismus, který se ve školách rozmáhá. Xenofobie je postoj, který nelze zakazovat, podobně jako nejde zakazovat nebo trestat předsudky a stereotypy. Trestným činem se stávají až ve chvíli, kdy se promítnou do konkrétního diskriminačního jednání. Tedy do situace, kdy je jedinec znevýhodněn na základě barvy pleti, národnosti, jazyka, vyznání nebo pohlaví. To však neznamená, že by samotná xenofobie nebyla nebezpečná – právě ona vytváří nutné podhoubí pro nenávist, hromadnou nespravedlnost a násilí. Proto by se společnost měla vůči xenofobii chránit.

Xenofobní sklony ani předsudky se zřejmě nikdy nepodaří zcela odstranit. Ale můžeme se jim aktivně bránit. Právě už děti by měly být vedeny k poznávání „odlišných“ lidí. Součástí výchovy a vzdělávání dětí by mělo být uvědomování si, že lidé jiného vzhledu nebo vyznání mají často velmi podobné starosti, radosti, zájmy, plány a naděje jako jsou ty jejich. Měly by se snažit vnímat každého jako jedinečnou a neopakovatelnou osobnost, která je obohacujícím zdrojem nových informací, zkušeností, jiných pohledů. A až teprve potom ho přiřazovat k různým skupinám: Vietnamci, muslimové, Romové, homosexuálové, lidé s postižením apod.

Působit na děti a mládež ve smyslu boje proti rasismu, netoleranci a xenofobii je možné prostřednictvím vzdělávacího obsahu jednotlivých vyučovacích předmětů, včetně posilování pozitivního postoje ve výchovných předmětech. Zároveň by měla škola celkově výchovně působit na žáky. Paralelně by tato témata měla být součástí preventivního programu ve školách. Mělo by se v nich hovořit o hodnotách a postojích jako je tolerance a snášenlivost. K cílům prevence patří uvědomění si zásad lidskosti a rovnosti mezi lidmi, národy, rasami, poznávání příčin konfliktů, nutnost se s problémy potýkat a jednat v duchu humanity.

4.1.3 Agresivní jednání a role školy

Dítě ke svému zdravému vývoji a k pocitu bezpečí potřebuje řád. Ten mu v současném světě rodina, ani škola, poskytnout neumí a nedokáže. Nemalý podíl na vzrůstající agresivitu dětí má totiž celkový stav soudobé společnosti, ve které neplatí pro všechny lidi stejné zákony a celospolečenské normy a v podstatě převládá chaos.

Problémové dítě se ve většině případů projeví svými sklony ve škole. Tato vzdělávací instituce také často delikventní chování a jednání žáků odhaluje a řeší. Zároveň právě škola bývá hlavním místem pro páchání trestné činnosti. Učitel je pak donucen odhalit a následně řešit tento sociálně patologický jev možnými prostředky v rámci třídy, případně školy nebo závažnější problémy ve spolupráci s poradenskými a nápravnými zařízeními. A právě preventivní působení na žáky by mělo být hned za vzděláváním v zájmu školy. Význam prevence kriminality mládeže a delikvence dětí spočívá v tom, že jsou důsledně odstraňovány negativní výchovné faktory a vytvářeny nejpříznivější podmínky pro zdravý psychický a morální vývoj dětí. Spolupráce školy a rodiny je nejdůležitějším činitelem v prevenci a odstranění delikventního jednání žáků. S prevencí agresivity úzce souvisí výchova k demokracii, jejíž součástí je také upevňování důvěry mezi školou a rodiči, zvyšování vzájemného kontaktu a podněcování k oboustranné aktivitě a spolupráci.

4.2 ŠIKANA

*Šikana ve škole je jistě stejně stará jako škola sama, děti by nebyly dětmi, kdyby nikdy neubližovaly silnějším slabším. Zlomyslnost a krutost jsou odvěké lidské nectnosti.*¹⁰

Pojem šikana zavedl pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první u nás před listopadem 1989 veřejně promluvil o tom, co pro mnohé bylo tabu. Výraz šikana vznikl z francouzského

---

¹⁰ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995. s. 16.

slova chicane, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování. Šikanou nazýváme takové jednání, kdy žák nebo skupina žáků úmyslně a většinou opakovaně týrá spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci. Šikana je většinou postupně se rozvíjející negativní chování.

Šikana se stala aktuálním problémem v mnoha našich školách, zejména v těch, které praktikují tradiční způsoby pedagogické práce s autoritativním přístupem k žákům; kde se nepracuje s žákovskými skupinami, kde je svět dětí oddělený od světa dospělých. Právě na základních školách má šikana těžší "průběh" než třeba na gymnáziích. Vedení těchto škol se domnívá, že u nich šikana neexistuje. Pak se, skrytá před zraky veřejnosti i učitelů, může snadno rozvíjet a vystupňovat do pokročilého stadia.¹¹

Jednoznačně určit, kdy se jedná o šikanu a kdy o klukovinu, není vůbec jednoduché, často to vyžaduje odborné zhodnocení. Rozlišujeme mezi dvěma odbornými termíny, jimiž jsou šikana a méně známým teasing. Za teasing označujeme chování, které zdánlivě šikanu připomíná. Jde právě o nevinné škádlení mezi dětmi – typickým příkladem je situace, kdy chlapci na druhém stupni provokují děvčata proto, že se jim líbí. Dívky křičí, chichotají se, někdy i chodí žalovat. Dospělý však pozná, že jim škádlení vůbec není nepříjemné a stížnost je pouze formální. Jedná se o normální jev, běžný ve školním prostředí.

Rozhodující je skutečnost, jak jednání svého okolí prožívá postižený. Ačkoli se v dnešní době o šikaně hodně mluví, mnohým učitelům chybí metodická příprava, takže když se pak tato "sociální nemoc" ve škole provalí, vůbec nevědí, jak situaci zvládnout. Často oběti spíš ublíží než pomůžou. Velmi podstatnou roli hraje výchovný systém školy a osobnost učitele. Pedagog je klíčovou postavou při utváření kolektivu třídy, může posilovat jeho imunitu vůči šikaně, podílet se na vytváření zdravých vztahů a snažit se je udržet. Má-li učitel problémy sám se sebou, je-li egocentrický s touhou manipulovat, staví-li své zájmy nad potřeby dětí, pak si těžko všimne, že je někdo šikanovaný, natož, aby mu byl schopen pomoci.

Stinné stránky lidské povahy bezesporu podporuje i násilí v médiích. Svět předkládaný médií působí na lidi negativně, potlačuje soucítění s utrpením a bolestí druhých, vytrácí se pocit viny za špatné skutky, svědomí neexistuje. Do vztahů mezi dětmi se promítají všechna negativa dnešní doby. Škola nemůže odstranit destruktivní vlivy zvenčí, ale může k nim přihlížet při hledání účinné ochrany dětí před šikanou.

---

¹¹ FOJTÍKOVÁ, Z. Nebezpečná epidemie : Rodiče a šikana. *Rodina a škola*. 2000, roč. 47, č. 10, s. 10-11.

4.2.1 Agresoři

V každém z nás je agrese, ale měli bychom mít ve výbavě také soucit a schopnost vcítění se do pocitů druhého. *Pro agresory je charakteristické jejich extrémní sobectví. Mladí agresoři bývají zpravidla psychicky i fyzicky zdatní, umějí skrýt svůj strach a zneužívat strach druhých.*¹². Motivů šikanování je celá řada. Patří k nim touha upoutat pozornost, (agresor pořádá ve třídě „představení“) nebo „zabít nudu“ (šikana jim přináší vzrušení). Někteří agresoři jsou ve škole neúspěšní a šikanováním dokazují, že jsou schopni vykonat „něco velkého“, že oni udávají směr. K ubližování druhým může vést i jakási zvědavost. Dr. Michal Kolář, psychoterapeut a etoped, ji nazývá motivem „Mengeleho“. Princip spočívá v tom, vyzkoušet, kolik toho druhý vydrží, rozebrat ho jako hračku. Impulsem k šikaně může být i žárlivost na přízeň učitelů. V neposlední řadě se agresorem stává žák, který byl dříve objektem šikanování. Aby předešel svému týrání, začne pro jistotu v nové škole šikanovat sám.

Podle Michala Koláře existují v šikanování tři základní typy agresorů. První z nich je primitivní, brutální, na první pohled „grázlík“, který druhé zastrašuje. I jeho rodiče bývají spíš lidé s násilnickými sklony. Druhý typ je velmi slušný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu. Na první pohled nic nenasvědčuje tomu, že by nebyl v pořádku. Oběť trápí většinou v ústraní, aby ho druzí neviděli. Třetím typem agresora je žák oblíbený, vlivný, s dobrým prospěchem, s výborným sociálním chováním. Umí si získat kantory, je zábavný, rád pořádá "představení" s obětí a občas k tomu má i "své" lidi. V jeho rodině není na první pohled znát patologie, rodiče ho mají rádi, jsou však zaměřeni hodně materiálně a konzumně, v rodině chybí duchovní a morální rozměr.

Děti, které se zúčastnili šikany nebo ji dokonce zorganizovaly, představují velmi vážný a komplikovaný pedagogický problém. Je potřeba tyto jedince neodsoudit a neodepsat. Učitel je musí však ostražitě sledovat a zakročit při prvním náznaku recidivy. PhDr. Říčan doporučuje užívat u těchto žáků co nejvíce pochvaly a oceňovat tak neškodné chování. Dále radí zaměstnávat činnostmi, ve kterých mohou být úspěšní a proto jsou pro ně atraktivními. Za důležité považuje učení sociálním dovednostem. Učitel by se k takovému dítěti měl chovat empaticky a poskytnout mu zkušenost osobní citové náklonnosti. Měl by mu pomoci najít dlouhodobější cíle a zamyslet se nad budoucností, aby získalo motivaci k vlastní nápravě.

---

¹² Občanské sdružení proti šikaně [online]. 2006 [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.sikana.cz/skola.html>>.

4.2.2 Oběti

I oběť vykazuje typické znaky. *Ohroženější a rizikovější bývají většinou děti z rodiny, kde chybí otec, nebo kde se uplatňuje hyperprotektivní výchova, v rámci které se dítěti "umetá cestička" a kde většinou matka svou péčí svazuje. Ale oběti se může stát za určitých okolností každý, kdo se nějak odlišuje. Existuje nebezpečí, že se tlaku šikany poddá i docela obyčejný člověk. Děti, které to dělají, nejsou nenormální, jsou to obyčejní kluci holky, "jen" více sebestřední.¹³ Vliv má i současná společnost, ve které se uplatňují hodnoty zaměřené na prosazení se, na agresivitu, hodnota lásky a soucitu devalvovaná.*

Taková oběť se určitým způsobem projevuje a záleží jen na všímavosti rodičů a blízkých, aby pomocí těchto podezřelých projevů šikanu odhalili.

- Za dítětem nedochází domů žádný spolužák, zdá se, že nemá kamarády.
- Dítě je zaražené, posmutnělé až depresivní, nemluví o tom, co se děje ve škole.
- Špatně usíná, má poruchy spánku, zdají se mu hrůzostrašné sny.
- Dojde k výraznému zhoršení prospěchu, je nesoustředěné, bez zájmu.
- Před odchodem do školy nebo po příchodu domů ho pobolívá hlava či břicho
- Často navštěvuje lékaře, znenadání se objeví neomluvená absence.
- Do školy nebo ze školy chodí oklikami.
- Domů přichází s potrháním oblečením, poškozenými školními pomůckami nebo bez nich.
- Často mu nevychází kapesné, ztrácí ho, požaduje další peníze.
- Dítě přichází domů vyhladovělé, i když dostává svačiny a obědy má zajištěné.
- Nedokáže uspokojivě vysvětlit svoje zranění - odřeniny, modřiny, lehký otřes mozku, naraženou kost nebo zlomeninu, popáleniny na ruce apod.
- Vyhrožuje sebevraždou, nebo se o ni dokonce pokusí.

Jakmile rodiče zaznamenají symptomy, měli by dítěti poskytnout maximální citovou oporu a následně navštívit školu. Pokud nemohou oba rodiče, měl by s jedním z nich jít alespoň někdo z příbuzných či přátel. Při této návštěvě by měli promluvit s ředitelem školy a s lidmi, kteří mají dítě na starosti (třídní učitel, výchovný poradce). Sdělit jim, co se přihodilo a zjistit, zda je škola schopná odborně pomoci a rozhodně se nenechat odbýt.

---

¹³ *Občanské sdružení proti šikaně* [online]. 2006 [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.sikana.cz/skola.html>>.

4.2.3 Vyšetřování

Mechanismy, které brání vyšetřování šikany a uzdravení skupiny, se v mnoha případech vymykají běžnému rozumu. Čím je šikana pokročilejší, tím je dokonalejší zakrývací systém. Oběť nedokáže podrobně vypovídat o tom, čemu byla vystavena, nedokáže své zážitky vyslovit nahlas, protože by ztratila poslední zbytky sebeúcty, hrozí jí rozpad osobnosti. Prožívá pocity srovnatelné s oběťmi znásilnění. Je-li šikana v počáteční fázi, oběť se někdy sama rozhodne jít za pedagogem a snaží se mu svěřit. Učitel ji většinou vyslechne, ale poté si zavolá agresora a pokouší se výpovědi konfrontovat. To je velká chyba! Na rozdíl od nejisté, nepřesvědčivě mluvící oběti je agresor většinou suverénní a všechno popře. Vyšetřování je bezvýsledné, šikana pokračuje dál a oběť už mlčí. V pokročilé šikaně oběť sama pomoc nehledá. Důvodem bývá strach z pomsty, nebo dokonce o život. Dalším komplikujícím mechanismem je úporné, přesvědčivé a organizované lhaní agresorů i většiny ostatních spolužáků. Objevují se falešní svědkové. *"Šikana je vlastně předstupně organizovaného zločinu,"* upozorňuje odborník. *„Spolupráce skupiny je až neuvěřitelně propracovaná...“*¹⁴ Další obtíže při vyšetřování působí rodiče agresorů. Mezi nimi převažují ti, kteří neunesou pravdu. Nedokáží přijmout skutečnost, že by jejich dítě mohlo být kruté, že by mohlo týrat slabší. Někdy dokonce zjevně nebo skrytě se svým potomkem souhlasí. Mnozí z těchto rodičů se také dovolávají "spravedlnosti" na nejvyšších místech. Často opravdu získávají spojence, zejména jsou-li vlivní. Tím se situace vedení školy a cesta k nápravě značně komplikuje. Nápravě šikany brání ale i rodiče obětí. Poměrně často se jedná o lidi úzkostné, ustrašené, mající obavy z řešení. Požadují, aby se dál nevyšetřovalo. Někdy přesouvají odpovědnost na dítě a chtějí, aby si to vyřídilo samo. Mnohdy se na ně i zlobí. Při pokročilé šikaně může dokonce nevědomě bránit vyšetřování i pedagog. Stává se to, když je agresorem "šikovný" žák, oblíbenec, hvězda třídy. Učitel má pocit, že jde o nedorozumění, že všechno bylo jinak a má tendenci agresora chránit.

Vyšetřování šikany je velmi citlivou záležitostí. Učitel by neměl podlehnout pocitu, že je "poslední spravedlivý", ani tomu, že se "zase tak moc nestalo". Na cestu za nápravou by měl být "vybaven" láskou k dětem, schopností empatie, soucitem a etickými normami. Neměl by se bát přizvat si odborníka nebo se s ním alespoň poradit. Neangažovaný, ale zkušený odborník, může velmi pozitivně přispět k nápravě.

¹⁴ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha : Portál, 1997. s. 94.

4.2.4 Šikana a legislativa

Šikanování je nežádoucí sociálně patologický jev, při němž je zejména omezována osobní svoboda, nezávislost rozhodování a je ponižována lidská důstojnost. Často je obětí ubližováno na zdraví či na majetku. Jedná se o komplikovaný a komplexní problém, který není možno právně pojmut jako jeden celek, protože svými znaky a důsledky zasahuje do různých právních odvětví.

Podle JUDr. PhDr. Oldřicha Choděry je pojem šikana v právní praxi používán pro úmyslné jednání, které je namířeno proti jinému subjektu, a které útočí na jeho důstojnost. Z hlediska výkladu pojmu šikanování není důležité, zda k němu dochází slovními útoky, fyzickou formou, nebo hrozbou násilí. Rozhodující je úmysl. V České republice platí Úmluva o právech dítěte, která zaručuje dětem bezpečí i ve výchovných zařízeních, tzn. i ve škole.

Na potřebu komplexního řešení šikany reagovalo Ministerstvo školství, které vymezilo problematiku šikany v metodickém pokynu MŠMT. Pokyn dává školám a jejím pracovníkům návod, jak šikaně předcházet a jak ji řešit. Pokyn však pokrývá pouze školní oblast, neřeší a z povahy věci ani nemůže řešit všechny právní následky šikanování. Ostatní nástroje je nutno hledat v právních předpisech trestního, občanské či správního práva.¹⁵ K novému metodickému pokynu MŠMT, který vstoupil v platnost v lednu letošního roku, se ještě vrátím v souvislosti s kyberšikanou.

Kromě toho, že iniciátor šikanování porušuje Úmluvu o právech dítěte, je šikanování možné považovat za přešůpek proti našemu právnímu řádu. Šikana bývá většinou postihována podle ustanovení trestního zákona, protože v souvislosti s ní dochází k páchání činů proti lidské svobodě a důstojnosti. Jedná se zejména o naplnění skutkové podstaty trestných činů vydírání (podle § 235), útisku (podle § 237), loupeže (podle § 234), ublížení na zdraví (podle § 221), pomluvy (podle § 206), omezování osobní svobody (podle § 231), poškozování cizí věci (podle § 257), znásilnění (podle § 241) nebo pohlavního zneužívání (podle § 242). Musí být však dodrženy tři podmínky. Pachatel se dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu tak, jak jsou vymezeny v trestním zákoně. Zároveň musí být prokázán úmysl pachatele dopustit se takového jednání a míra společenské nebezpečnosti a současně jeho jednání musí dosahovat intenzity uvedené v zákoně.

---

¹⁵ Přehled základní legislativy v oblasti prevence sociálně patologických jevů se nachází v **příloze 1** (převzato z <http://www.jmskoly.cz/odborskolstvi/173/>)

Trestně odpovědný pachatel, musí být starší 15ti let. Podle zákona 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, děti mladší 15ti let trestně odpovědné nejsou. Dopustí-li se dítě mladší 15ti let činu jinak trestného, učiní soud pro mládež opatření potřebná k jeho nápravě, která jsou uvedena v § 93 zákona č. 218/2003 Sb. Takovému dítěti je uložen dohled probačního úředníka, nebo je zařazeno do terapeutického či jiného výchovného programu a nebo je mu nařízena ochranná výchova. Soud pro mládež může od uložení opatření ustoupit, pokud stačí k dosažení účelu zákona jen projednání činu dítěte před soudem pro mládež.

Zapeklitost šikany prováděné dětmi a na dětech, je v tom, že nejsou plně duševně vyvinuty, následky mohou negativně ovlivnit další vývoj oběti i agresora, přičemž ti nejsou trestněprávně či občanskoprávně odpovědní (věková hranice). Lze proti nim uplatnit mnohdy pouze nedostačující výchovná opatření. Iniciátor uniká potrestání a mnohdy v šikanování pokračuje. Někdy je i oběť pod výhrůzkou násilí donucována k páchání trestných činů (krádeže, ubližování mladším apod.), čímž se stává nedůvěryhodnou osobou v očích učitelů, či policie. Praví agresori zůstanou neprozrazeni a oběť může být ještě více poškozena a potupena.

4.2.5 Prevence šikany

„Učitel (a tím spíše ředitel školy) by měl vědět, že v dnešní době žádná třída, žádná škola není proti šikaně imunní. Měl by dbát na důslednou prevenci, od prvního ročníku sledovat všechny náznaky skrytého násilí, vytvořit ze své třídy nebo školy ostrov bezpečí a pohody, dětskou obec, kde silný chrání slabého, ve které platí právo a spravedlnost, ve které vládne důvěra k autoritě a vzájemná solidarita. Je to možné a mnohonásobně se to vyplatí.“¹⁶

Mnohem snadnější, účinnější a levnější je šikaně předcházet, než ji později odstraňovat nebo proti ní bojovat. Prevence šikany by se měla provádět jak ve třídách, kde k týrání nedochází, tak i v prostředí, kde k němu prokazatelně došlo. Je totiž potřeba odstranit její hlubší příčiny, aby se už neopakovala.

Dnes už vnímám i dozor pedagogů na chodbách jako určité preventivní opatření. Učitel má tak během přestávky přehled, co se ve třídách děje. I z tohoto důvodu vídáme při návštěvě školy o přestávce všechny třídy s dveřmi dokořán. V některých školách po zkušenostech se šikanou zavedli i kamerové systémy. Samozřejmě taková opatření vždy vyvolávají odpor, pocity omezování osobní svobody a přílišného zásahu do soukromí.

---

¹⁶ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995. s. 12.

Za důležitou součást prevence šikany považuje PhDr. Říčan výchovu k násilí. „Nemáme právo žádat od svých dětí, aby se zřekly práva na sebeobranu, tím méně povinnosti přispět na pomoc oběti agrese.“¹⁷ Z tohoto důvodu je formou prevence i upevňování zdraví, rozvoj pohybových schopností, dovedností a vědomostí a formování pozitivních vlastností osobnosti. Tedy vše co je náplní tělesné výchovy. V různých sportech si dítě může vybit agresivitu, kterou má v sobě přirozeně danou, ale zároveň trénuje kázeň, obranu a odolnost ve fyzickém střetnutí. Domnívám se, že by měl být každý jedinec vybaven bojovností a schopností prát se. V případě fyzického střetu je i důležité nebát se ránu přijmout. Pak je však na místě naučit dítě tuto schopnost užívat pouze jde-li skutečně o sebeobranu, ochranu slabšího nebo třeba své cti. Znamená to, že by se mělo dítě učit také, kdy je vhodné svých schopností využít. „Zároveň s výchovou k násilí je ovšem na druhé straně třeba od nejútlejšího věku pěstovat soucit.“¹⁸ Velký důraz kladu také na výchovu ke kázni a sebeovládání. Ve své výbavě by mělo mít každé dítě i poznatky z mravní výchovy.

Ve třídě dochází k určitému boji o prosazení vlastních zájmů. Učitel by měl mít v těchto sporech poslední slovo. Jeho úkolem je prosadit spravedlnost mezi dětmi, ochránit slabší před silnějšími. Měl by využít každé příležitosti k tomu, aby je povzbudil, dodat odvahy, posílil jejich sebevědomí a podněcovat rovnost v kolektivu. Čím větší důvěru pedagog v dětech vyvolává, tím je větší pravděpodobnost, že zachytí problém. Dobrou prevencí je také co nejširší uplatňování kooperace mezi dětmi při všech školních činnostech. Základem je zapojení outsiderů do skupinových aktivit, aby tak mohli získat respekt třídy a vyšší sebeúctu.

V problematice šikany nejsou snadná a rychlá řešení. Jedinou cestou, jak účinně zabránit rozšířenému násilí jsou kvalitní preventivní programy, které by měly probíhat na co největším počtu škol, a které jsou aktivně podporovány ministerstvem školství i krajskými úřady. Průkopníkem v oblasti preventivních programů je Dan Olweus, který v sedmdesátých letech dvacátého století vytvořil v rámci národní kampaně program proti šikaně. Program byl realizován na čtyřech úrovních: všeobecné, školní, třídní a individuální. V rámci všeobecné fáze bylo zvyšováno povědomí učitelů o problematice šikany. Opatření na školní úrovni zahrnovala posílení dozoru během přestávek, přednášky pro studenty a vytvoření skupiny, která plánovala a řídila aktivity zaměřené proti šikaně. Ve třídách byla vytvořena nová pravidla a pořádaly se pravidelné třídnické hodiny. Na individuální úrovni se začalo pracovat přímo s oběťmi, agresory a jejich rodiči.

---

¹⁷ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995. s. 90.

¹⁸ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha : Portál, 1995. s. 92.

Prvním projekt proti šikaně, který Dr. Michal Kolář dělal v rámci ministerstva školství, nazval Český školní program. ... není úspěšnější program ve světě než tento, vlastně tedy maximální úspěšnost je padesát procent, co vlastně dokázal profesor Dan Olweus z Norska, z Bergenu. Takže tenhle ten program má dobré základy a teď ho vlastně zavádíme v rámci projektu Minimalizace šikany, který podporuje finančně Nadace O2, a už to běží třetí rok a ty výsledky jsou předběžně taky povzbudivý, jak z hlediska toho vzdělávání, tak i z hlediska účelnosti..“ říká Dr. Kolář v záznamu pořadu Českého rozhlasu z roku 2007¹⁹. Ve zmiňovaném programu se pracuje kompletně se všemi zainteresovanými. Podle doktora v USA stádia šikany neznají a způsoby, jak k ní přistupovat a pracovat s ní nalézají v různých manuálech, podle Koláře tzv. kuchařkách. Neléčí tedy tento fenomén jako nemoc a nediodnostikují ji.

Projekt Minimalizace šikany (MiŠ) cílí na základní a střední školy. Nabízí program určený pedagogickým týmům. Poskytuje vzdělávání a konzultace, které mohou pomoci nastolit ve školách takové prostředí, kde šikana nebude nebo bude minimální. V České republice je to úplně první projekt (založený v roce 2005), který nabízí systémový a celostátně použitelný lék na boj proti šikaně na školách. Dnes projekt MiŠ realizuje a financuje Nadace O2, která se dlouhodobě věnuje zlepšování komunikačních problémům dětí a mládeže.

Projektů zaměřených na prevenci šikany je samozřejmě mnohem více. Některé základní školy v České republice provádějí programy Zdravá škola nebo Začít spolu, které také soustavně pracují na prevenci. Podle Koláře takové školy mají pouze lepší předpoklady pro integraci preventivního programu proti šikanování, ale nejsou schopny významně snížit nebo dokonce eliminovat úroveň tohoto fenoménu bez systémových změn. Důležitá je mnohem širší součinnost, zasahující i rodiče žáků, a propojenost jednotlivých opatření proti šikaně. Vytvořit ze své základní školy Zdravou školu by neměl být poslední krok boje proti šikaně.

Většina základních škol zajišťuje prevenci šikany s pomocí vlastních pedagogů formou seminářů a přednášek. Současně probíhají také programy primární prevence v rámci různých občanských sdružení, která se ve své metodice prevenci šikany zabývají.

4.3 KYBERŠIKANA

Tento fenomén není ani u nás zcela nový, pouze se o něm začalo více hovořit. Odborníci, kteří stáli u zrodu projektu Minimalizace šikany a tedy již dlouhodobě se zabývají

---

¹⁹ BALÁŽOVÁ, J. *Šikana a násilí na českých školách*. Studio STOP ČRo 6, 16.05.2007.

prevencí šikany, se s tímto problémem setkali již před lety. Z vyprávění jedné lektorky vím, že se jí učitelé s obavami svěřovali už tenkrát. Stěžovali si na užívání mobilních telefonů v hodinách a na bezmoc pedagoga v tomto ohledu. Byli si vědomi, že užívání technologie sílí, ale nemá nikde stanovená hranice. Jejich znalosti a dovednosti v ovládní moderních technologií byli značně pozadu oproti vědomostem žáků. Ačkoliv se letos zdá kyberšikana zcela čerstvou problematikou, začala se rodit postupně a ne zcela zjevně. Chybělo pouze pojmenování pro tento jev. Ve společnosti se nyní začíná veřejně otevírat.

Ze samotného názvu kyberšikana (cyberbullying) je patrné, že se jedná o specifický druh šikany, který využívá elektronické prostředky. Nejčastěji jimi jsou mobilní telefony, e-maily, pagery, internet, blogy. Projevuje se zasíláním obtěžujících, urážejících nebo útočných e-mailů a SMS zpráv nebo vytvářením webových stránek a blogů, které různými způsoby znevažují nebo zesměšňují oběť šikany. Řadíme sem i krádež hesel nebo nabourání se do osobního účtu. Mediálně známé je posílání obrázků, fotografií a video nahrávek spolužákům online – kde je oběť zesměšňována a zkreslována (karikována). Může sloužit i k posilování klasických forem šikany - mnohdy prostřednictvím nahrání či fotografování oběti na mobilní telefon a jejího následného rozeslání známým dotyčného nebo vystavením na internetu. Řada projevů kyberšikany může spadat do oblasti kriminálních činů. Především poslední uvedená varianta může být extrémně nebezpečná, spojí-li se s nějakou ponižující situací.

Kyberšikana vykazuje srovnatelné zničující dopady jako šikana klasická, jen prostředky jsou odlišné. Místo fyzického násilí a urážek vstupuje do nerovného vztahu používání elektronických médií a moderních komunikačních prostředků. Zveřejnění těchto materiálů pro ohromné množství lidí mnohonásobně zvyšuje utrpení a trauma oběti, což může mít zvlášť fatální dopad. Právě média publikovala mnohé případy, kdy lidé spáchali sebevraždu, protože nedokázali snést tíhu očernění a pomluv, které o nich byly zveřejňovány po internetu, nebo protože někdo přes internet rozšířil hanlivé informace jejich jménem a jejich okolí je proto odsuzovalo.

Způsoby kyberšikanování podle Nancy Willard (2007)²⁰:

- **On-line souboje:** Zasílání zlostných, hrubých a vulgárních zpráv o osobě elektronickou cestou.
- **Obtěžování:** Opakované zasílání urážlivých zpráv.

---

²⁰ *E-Bezpečí* [online]. 2008-2009 [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: <www.e-bezpeci.cz>. (projekt E-Bezpečí má za úkol identifikovat a analyzovat nebezpečné komunikační praktiky vázané na elektronickou komunikaci, které v současnosti negativním způsobem působí na mladou generaci.)

- **Zostuzení:** Zasílání nebo zveřejňování škodlivých, nepravdivých a krutých informací o jedinci, které zničí jeho reputaci nebo přátelství.
- **Přetvářka:** Vydávání se za někoho jiného. Útočníci mohou zneužívat cizí emailové adresy, messagery (ICQ, Skype, Yahoo ajn.) nebo mobilní telefony, aby oběť přiměly k domněnám, že je obtěžuje někdo známý, a tak poškodili i jeho, popřípadě narušili vztah oběti s domnělým útočníkem.
- **Zosobnění:** Vydávání se za oběť a zveřejňování materiálu, který oběť poškodí, dostane do problémů nebo zničí její reputaci a přátelství (kradení hesel)
- **Odhalení:** Zveřejnění nebo přeposílání tajných, intimních nebo jinak ztrapňujících informací nebo obrázků, nebo podvodné přiměření někoho, aby takovéto informace zveřejnil.
- **Vyloučení:** Úmyslné vyloučení někoho z on-line skupiny.
- **Pronásledování, kybernetický lov:** Opakované zasílání výhružných a zstrašujících zpráv, nebo užívání jiných on-line aktivit, které jedince nutí bát se o vlastní bezpečnost

I když se šikana s kyberšikanou může prolínat je nutno zdůraznit, že se některými znaky od šikany klasické odchyluje. Hlavní roli zde hraje anonymita. Kyberšikana totiž neprobíhá tváří v tvář. Mnohdy se oběť nikdy nedozví, kdo je šikanoval. Anonymní telefonní číslo, emailová adresa nebo přezdívka, dávají agresorovi dostatečnou možnost zůstat skrytý. Anonymita dodává agresorům větší kuráž trýznit slabší. V kyberprostoru si dovolí dělat a říkat věci, které by obvykle v normálním (face to face) světě neřekli a neudělali. Útočník nemá zpětnou vazbu. Cítí ztrátu omezení, odhazuje svůj ostych a vyjadřuje se otevřeněji. Odborníci tomu říkají „efekt ztráty zábran“. Agresor nemusí být vůbec fyzicky zdatný, tak jako často bývá u běžné šikany, ale je silný v informačních technologiích a může to být prakticky kdokoliv aniž by záleželo na věku, pohlaví nebo sociálním statutu. Původce kyberšikany bývá obklopen hodně kamarády, cítí se být populární. Často je i pachatelem tradičního šikanování a nemálo bývá pozorovatelem nebo dokonce obětí kyberšikany. Jeho rodiče se méně zajímají o to, k čemu internet používají.

Před kyberšikanou nemůže oběť uniknout, je-li každodenním uživatelem moderní technologie a nemá v plánu to změnit. Obětí kyberšikany bývá jedinec, jemuž život bez internetu připadá nudný. Vyšší riziko hrozí dětem závislým na svých mobilních telefonech a počítačích. Obecně má kamarádů méně a cítí se méně oblíbený. Přátele si hledá většinou přes internet. Postižení vykazují více známek stresu. Není výjimkou, aby oběť

kyberšikany byla dříve obětí tradiční šikany. Takový jedinci na internetu častěji riskují, jsou náchylnější k chatování s lidmi, které ve skutečnosti neznají. Většinou nejsou seznámeny s riziky spojenými se zneužitím ICT.

Kybernetická agrese může být spáchána jednorázově, ale zároveň se k ní oběť, agresor i divák může kdykoliv vracet nebo se může šířit rychle dál. Stačí když agresor například na webové stránky vyvěsí fotku nebo video oběti. Kdokoliv si ji může zkopírovat a rozšířit dál po světě, mnohem dříve než ji poskytovatel serveru stačí stáhnout. Divákem kybernetické šikany se může tedy díky internetu stát kdokoliv na světě. S nástupem tohoto novodobého způsobu psychického šikanování dětské zlo sílí. Publikum se mnohonásobně zvětšuje. To, co obvykle trvá několik chvil, může viset na internetových stránkách měsíce. Podle Dr. Koláře je ale podstatně častější problém, kdy si útoky děti natočí na mobil a pak materiál předávají dál třeba v rámci oné školy. Považuje tuto formu šíření za horší, protože oběť uvidí lidi, které ho znají. *„A přesto bud' nic neudělají, anebo se mu naopak ještě začnou smát a vlastně ta oběť je konfrontována prostřednictvím tohoto média se známými lidmi. Na tom Internetu není zase až tak vysoká šance, že si to najdou třeba jeho spolužáci, kteří o té šikaně předtím nevěděli,“* říká Dr. Kolář v záznamu pořadu Českého rozhlasu z roku 2007. Domnívám se, že pro oběť znamená takové ponížení něco daleko silnějšího a hlubšího než jen být zesměšněn. Dochází k narušení jeho identity, dotyčný se cítí bezvýznamný a má pocit, že v očích ostatních neexistuje a ztratil své místo. Není výjimkou, kdy je způsobena kyberšikana neúmyslně. Může jít o nešťastný žertík, který má až traumatický dopad na oběť.

Na závěr bych ráda zdůraznila značný vliv masových sdělovacích prostředků. Bohužel nemůžeme hovořit pouze o pozitivním účinku. Předně média informují o silicím fenoménu celou populaci. Ale také tím mnohdy prohlubují psychické rány a ponížení obětí kyberšikany. Například pokud rozšíří případ studentky z malého města po celé republice. Média jsou však také špatným příkladem pro agresory. V bulvárních plátcích čteme mnoho podobných osobních útoků, hanlivých urážek a nepravdivých informací s doprovodem zfalšovaných fotek či karikatur. V kurzu jsou televizní pořady se skrytou kamerou, reality show a pořady, které vyzdvihují nedostatky nešťastných účastníků. Lidé zasílají na pokyn moderátorů nahrávky svých známých a příbuzných, kterým se stal nějaký „trapas“ a nikdo se nepozastavuje nad tím, zda-li tyto osoby vědí o zveřejnění jejich soukromí. To je přeci také narušení osobní svobody.

4.3.1 Prevence kyberšikany

Problémem prevence je to, že oběti často kyberšikanu nevnímají jako šikanu. Často neví, jak situaci řešit, cítí se osaměle a mají pocit, že lidé kolem nich jejich problém nepochopí. Někteří mladiství obvykle reagují na kyberútoky tím, že se je pokouší ignorovat nebo to alespoň předstírají. Někteří se pokouší o obranu metodou „nejlepší obrana je útok“. Začnou tedy šikanovat šikanujícího. Obecně stále platí, že základním problémem prevence šikany je skutečnost, že některé školy stále odmítají, že by se u nich ve škole mohla vyskytovat. Jakákoliv forma šikany je společenský problém a proto musí být řešen ve společenském kontextu. Soustředíme-li se však na činnost vedení a pedagogů ve školách, prvním krokem by měla být aktualizace školních předpisů a zahrnutí kyberšikany do školního řádu. Je nezbytné zajistit obětem bezpečné prostředky, jak mohou anonymně výskyt kyberšikany hlásit. Potencionální kyberšikanující by měli být upozorněni, že kyberprostor není anonymní a je možné jejich činnost vystopovat a sledovat. Pedagogové, vychovatelé, rodiče i studenti by měli být seznamováni s problematikou kyberšikany i intervencí. Měli by být poučeni o odpovědnosti související s používáním ICT (informační komunikační technologie) i o sankcích za jejich zneužívání. Škola by měla podniknout všechny kroky proto, aby její vybavení a systémy nemohli zneužívat původci kybernásilí. Žákům by měly být vysvětleny bezpečné způsoby jak technologie používat. Neznámá by pro ně neměla být etiketa na internetu, e-bezpečí a počítačové gramotnost.

Preventivní opatření ze strany oběti:

- Vždy **respektovat ostatní**.
- Nakládat **se svým heslem jako s vlastním životem**.
- Nikde **neuvádět** svou **skutečnou identitu** – vystupovat pod obecnou nic neříkající přezdívkou.
- Nikdy nikomu neznámému **nedávat své nebo rodinné fotografie**
- Pokud se stanu obětí kyberšikany, **zkusit vypátrat, kdo je agresor** (prohlédnout si jeho osobní údaje, apod.)
- **Nereagovat** – **neodpovídat agresorovi**, protože konstruktivní debata není stejně možná.
- **Uložit, vytisknout, popř. jinak uchovat** emaily, SMS, apod. jako **důkazní materiál**.
- **Změnit svou virtuální identitu** – vystupovat pod jinou přezdívkou, vytvořit si jiný email, změnit SIM kartu apod.

- **Kontaktovat poskytovatele serveru**, ze kterého nás agresor šikanuje a zamezit mu přístup.
- **Svěřit se učitelům nebo rodičům.**

4.3.2 Státní politika boje proti šikaně

Kyberšikana je problémem v řadě zemí, které volí různá možná opatření, aby se jí ubránili. Někde přijímají nové zákony a opatření. Jinde omezují na školních sítích přístup k internetu nebo zakazují mobilní telefony ve školách.

V České republice byl učiněn také velký krok v boji proti šikaně. V lednu tohoto roku byl vydán Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. V tomto dokumentu je také specifikována kyberšikana. Pokyn ji charakterizuje jako součást psychické šikany, ke které dochází za pomoci ICT technologií. Dále v něm nalezneme pravidla zacházení s mobilními telefony. V novém pokynu je pedagogovi, a zvláště pak řediteli, zdůrazněna zodpovědnost, kterou nese při odhalování projevů šikany - neprodleně ji řešit a každé její oběti poskytnout okamžitou pomoc. Pokud tak kantor neučiní, vystavuje se dokonce riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřeřazení trestnému činu. Nicméně právě u kyberšikany může být naplnění díky zákona obzvláště problematické. Jde o kyberprostor. Zákon totiž také jasně říká, že pedagogové se mohou zabývat jen těmi projevy negativních jevů svých žáků, ke kterým dochází v rámci školy, respektive při vzdělávání. Také je zde zmíněna spolupráce školy s vnějším prostředím. Zvláště při řešení pokročilých šikany jsou učitelé nabádáni k tomu, aby kontaktovali policii. Ovšem až téměř nakonec celého postupu - časově upřednostněny jsou pomoc a podpora oběti šikany

Metodický pokyn navíc každé škole doporučuje vytvořit si vlastní Program proti šikanování, na jehož tvorbě by se měli podílet všichni učitelé. Zároveň má být součástí Minimálního preventivního programu. Školního metodik prevence má působit především jako koordinátor při vytváření a realizaci školního programu. Dlouhodobým problémem je však to, že role metodika prevence bývá z ekonomických důvodů často ve školách spojována i s jinými funkcemi, zejména s prací výchovného poradce.

Důležitou složkou tohoto programu je krizový plán, který má popisovat postup, jakým chce škola případnou šikanu řešit, včetně toho, jaké kompetence jednotliví učitelé mají. Pedagog má možnost původce šikany postihnout napomenutím, důtkou, sníženou známkou z chování, podmíněným vyloučením a vyloučením ze školy. V praxi do jiné školy nakonec

odejde sama oběť. Agresor zůstává, svoji pozici tak naopak paradoxně posiluje, a pokud je přemístěn do jiné třídy, své patologické jednání se snaží uplatnit i v novém prostředí. Dalším základním pravidlem pro zpracování programu je rozdělení jeho strategie do dvou typů scénářů - šikana, kterou škola zvládne řešit vlastními silami, a pak ta, kde učitelé již potřebují pomoc zvenku. S krizovým plánem mají být vždy na začátku školního roku prokazatelně seznámeni žáci (přiměřeně jejich věku), studenti a zákonní zástupci.

4.4 AGRESIVITA ŽÁKA VŮČI UČITELI

Míra agresivity žáků vůči jejich pedagogům²¹ stoupla za posledních sedm let. Podle Zdenka Smoly, specialisty kriminality mládeže, fyzické útoky na kantory patří mezi výjimečné případy, slovní napadání učitelů je však stále častější. Bohužel ačkoliv se to může jevit někomu nepravděpodobné, i u nás se už vyskytuje fenomén šikany učitele ze strany žáků. Zvážíme-li všechny skutečnosti, učitel je velice snadnou obětí. Při vyučování je ve třídě sám proti skupině dvaceti až třiceti žáků. V zájmu učitele je aby žáci při výuce dávali pozor, věnovali se látce a nerušili ostatní. Děti však často příliš velkou zálibu v učení nemají, spíše je nudí a proto u nich převládá zájem za každou cenu se bavit po svém. Tak vzniká konflikt zájmů a zároveň stálý boj učitele s třídou. Žáci učitele provokují, naschvál jej vyrušují, což on vnímá velmi nepříjemně. Pedagogovi ne zcela průbojnému nebo neobratnému v jednání s lidmi, mohou žáci vytvořit nesnesitelné podmínky, znemožnit ho před kolegy, rodiči či jinými žáky.

Příkladem pedagog – oběť může být učitelka, a záměrně volím ženský rod, která na jakýkoliv sebemenší podnět reaguje vznětlivě, nechá se snadno vyprovokovat a na třídu pak jen křičí. Tím však žákům dává najevo, že jejich provokace fungují a ti mají poté tendenci své provokace zvyšovat. Jejich výhrou je čas, který nestráví učením. Podle některých psychologů je problém v tom, že děti obvykle neznají správnou míru, jak reagovat na lidi, které nemají v oblibě. Dospělé navíc automaticky považují za silnější jedince, kterým dítě nemůže ublížit.

Stejně jako u šikany, kdy agresorem i obětí je žák, i v tomto případě je zbytek třídy mlčící většina. Jejím členům to přijde zábavné, někdy přehnané a jindy je samotné zaskočí, kam až jednání žáka či skupiny může zajít. Žákyně, v jejíž třídě dochází k šikaně učitele, říká: *"Mně sice vadí, že deptáme učitelku, že jsme jí třeba zapálili učebnice, jenže co dělat. Na jednu stranu má člověk černé svědomí a tuší, že dělá něco, co by neměl, ale na druhou*

---

²¹ Aktuální články na toto téma předkládám v **Příloze 2**

*stranu se s tím bojí něco udělat, aby tím nenaštval ostatní lidi ze třídy a nebyl sám šikanován."*²²

Učitelé zase nemají dostatečnou obranu. Ani ředitelé jim často nepomohou. Zřejmě i proto se množí případy, kdy jim takřkajíc rupnou nervy. „Pedagogové si taktéž za často stěžují, že jim proti agresivním žákům chybějí účinné prostředky. Věří, že hrozba trestem by mohla posílit jejich autoritu.“²³ Průzkum agentury Median pro MF DNES²⁴ ukázal, že tři pětiny lidí dokonce věří, že by pomohlo, kdyby učitelé měli větší právo trestat děti. Ne nutně fackou, ale třeba úklidem školy nebo speciálním domácím úkolem, což je nyní také zakázáno. Mladá fronta uvedla několik příkladů z tehdejší doby, které odrážejí situaci v českých školách: Žák přinesl do školy brokovnici. Chlapec zmlátil boxerem spolužáky. Skupinka středoškoláků sprostě nadávala učitelce. Deváták nasadil učiteli koš na hlavu. Některé výjevy si sami aktéři dokonce nahráli na mobilní telefon a chlubili se jimi na internetu. Dnes by už byl tento seznam mnohem obsáhlejší a naneštěstí by novináři nezapomněli zmínit i sebevraždu učitele, který neunesl fakt, že byl natočen na mobilní telefon, jak dává žákovi facku a celá událost byla mediálně zveřejněna.

Reakcí na aktuální problém se dostavilo mnoho. Jednalo se i o úvahy týkající se různých opatření a kompetencí učitele. Jednou z těchto teorií byl návrh z úst školských odborářů, že by učitel dostal pravomoci, ale i sankce jako třeba policista nebo soudní exekutor. Status učitele jako veřejného činitele by znamenal, že i za vyhrožování učiteli by hrozily dva roky vězení. Uvažovalo se také o týdenním zákazu školy, resp. o dočasném vyloučení ze školy. Trest by měl vyzývat především rodiče, kteří by se měli více věnovat výchově svých dětí. Záznam o takovém trestu může dětem hodně uškodit při přechodu na střední školu. Jedním z návrhů bylo také vybavit školy rámy a detektory u vchodu, které by odhalily mobily nebo případné zbraně.

Agresivita žáků a studentů je celosvětový problém, který se nevyhnul ani České republice. Ve většině případech jde spíše o slovní agresivitu než fyzické napadení. Přesto je na školách cítit zvýšená míra útočného jednání mezi dětmi navzájem, tak vůči učitelům. „Nárůst agresivity byl také jedním z hlavních argumentů proto, že poslanec Radim Chytka (ODS) navrhl do právě schvalovaného nového trestního zákoníku snížení hranice trestní odpovědnosti z patnácti na čtrnáct let.“²⁵ Odborníci tvrdí, že odpovědnost a následně trest by

²² Teror ve škole! : Žáci napadnou i učitele. *Právo*. 15.6.2007.

²³ Tělesné tresty : Češi bití dětí tolerují. *Právo*. 13.7.2007.

²⁴ Facka ve škole : Čtvrtina lidí je pro. *Mladá fronta DNES*. 11.6.2007.

²⁵ Učitelé by mohli požívat jiné formy veřejné ochrany než policisté. *Učitelské noviny*. 6.1.2009.

měl směřovat k rodičům. Zdeněk Smola z Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR tvrdí, že legislativa, kterou máme dnes, a její využití, je vůči rodičům dost problematické. „*Obávám se, že využití paragrafu 217 trestního zákona o ohrožování mravní výchovy dítěte by bylo v případě útoku na učitele ze strany žáka velice obtížné. Jen kdyby došlo k hmotné škodě, eventuálně k poškození na zdraví spojenému s pracovní neschopností, aplikace tohoto ustanovení zákona by přicházela v úvahu.*“²⁶ Ministerstvo školství se zavedením statusu veřejného činitele nesouhlasí. Jako alternativu nabízí realizaci různých kurzů nebo přímo výcviku v krizové komunikaci, vzdělávání budoucích i stávajících pedagogů a využívání poradenských služeb.

Dítěti je potřeba vymezit hranice. Škola jako vzdělávací a výchovná instituce má být receptem pro život. Současně by měla seznámit mladého člověka se skutečností, že v životě – ať se nám to líbí nebo nelíbí - stojíme tváří v tvář autoritám. A ty je třeba do určité míry respektovat nebo poslouchat, i když si jich třeba nevážíme. Čeští školáci daleko víc uznávají učitele, který je vede pevnou rukou, než toho, kdo jim nechá volnost a nedokáže je ani zabavit. „*Já bych tu vinu ani řešení nehledal primárně u nich, ale v celém systému. Je třeba vrátit do školství určité prvky restrikce, ale zároveň učitelské povolání mnohem lépe finančně ocenit než dnes.*“²⁷ Viníkem jsou však mnohdy i rodiče, kteří dnes berou školu jako něco, co za ně zařídí celé vzdělání. Jsou spojencem dítěte proti škole, chybu hledají nejdřív u učitele.

4.5 DALŠÍ RIZIKOVÉ JEVY SOUVISEJÍCÍ S AGRESIVITOU

4.5.1 Netomanie a závislost na počítačových hrách

„České děti milují internet. Podle rozsáhlé studie, kterou si od sociologů a psychologů z Univerzity Karlovy objednalo ministerstvo vnitra, na síti pravidelně visí už 91 procent českých dětí ve věku 12-18 let.“²⁸ Komunikují s přáteli, potkávají se na sociálních sítích typu Facebook, chatují, hrají hry a hledají si informace. Kyberprostor je v období puberty vítanou možností odluky od dohlížecí mechanismů rodičů, školy a ostatních institucí, které nabádají k odpovědnosti.

Na počítači nevzniká závislost fyzická, ale psychická. Určité příznaky, které signalizují rozvíjející se závislost přesto můžeme vysledovat. Mezi takové příznaky například

---

²⁶ Učitelé by mohli požívat jiné formy veřejné ochrany než policisté. *Učitelské noviny*. 6.1.2009.

²⁷ Psychiatr Höschl: Do škol se musí vrátit tresty. *Mladá fronta DNES*. 22.12.2008.

²⁸ Záhadný svět našich dětí. *Respekt*. 2008.

patří pocit prázdnoty, když není člověk u počítače, ztráta kontroly nad časem stráveným u počítače, opouštění dřívějších zájmů a přátel nebo narušené vztahy s rodinou.

Internet měl původně sloužit pouze pro vojenské účely. Měl spojovat americké bunkry po atomové válce a jeho pomocí měla být organizovaná vláda.

Netomanie, tj. netholismus, je závislostí primárně psychickou. Stav lidí, kteří propadají kouzlu internetu, můžeme přirovnat k patologickému hráčství. U obou je totiž přítomna ztráta sebeovládání, touha po takovém jednání směřující k prožívání, které dotyčný člověk vnímá jako příjemné. Závislému klesá kvalita jeho pozornosti. Potíže související s tímto rizikovým jevem jsou fyzické, psychické a sociální. Sociálními potížemi mám na mysli především skutečnost, že se počítač stává náhražkou vzájemné komunikace a interakce. Člověk se stává součástí počítačem řízené komunikace. Následkem je nápadné snížení výrazových prostředků. Internet nabízí uživateli bezpečnou virtuální realitu, bezpečný svět, ve kterém se může volně a dokonce anonymně pohybovat, aniž by své jednání vysvětloval nebo zdůvodňoval. Odvyká si tak přijímat odpovědnost.

Zvláště nebezpečný může být návyk hraní her, z něhož se může vyvinout gamblerství. Dětská netomanie spočívá nejčastěji v závislosti na internetových počítačových hrách.

Počítačové hry jsou přitažlivé svou dostupností, jednoduchostí a jasnými pravidly, nabídkou různých „zkoušek“ a „životních situací“, poznáním nového, neznámého a netradičního. Vyžadují vnoření se do jiného světa a odpoutání se od světa reálného. Poskytují možnost hrát různé role a ztotožnit se s postavou. V této souvislosti je hráči poskytnuta jistá ochrana v podobě anonymity a zároveň pocit všemocnosti. Kromě velkého uspokojení z výhry umožňuje hraní her činnosti, které nejsou v reálném životě možné nebo jsou sankcionované.

O důsledcích hraní počítačových her se stále více spekuluje. Osobně se domnívám, že zejména pro děti představují hry nebezpečí a mají vliv na vznik a nárůst násilí a agresivity. Hráč se totiž podílí na násilí mnohem aktivněji než při sledování filmu v televizi nebo kině. V počítačových hrách je vítězství založeno na počtu zabitých protivníků nebo třeba autem přejetých chodců. Některé hry mohou také navádět k rasismu. Důsledkem pak je spojení násilí se smíchem a pocitem úspěchu. A protože mladý hráč dosud není vybaven jinými vzorci chování, může v reálné situaci podlehnout pokušení a pro její zvládnutí použít právě vzorec násilného chování, které si hrou osvojil.

Kromě změny v chování může také dojít ke změnám životního stylu. Hráči i uživatelé internetu nejprve mění svůj časový rozvrh, řád a později své postoje, hodnoty i zájmy.

Následkem toho může dojít k jednostrannému zaměření, zakrnělosti v sociálním zrání, deformacím v komunikaci a v sociálním citění. Změny mohou tedy nastat v oblasti duchovní, duševní i fyziologické.

Rodiče často nechávají své dítě doma v domněnku, že své dítě uchrání před drogami a násilím, které jim hrozí venku. Myslí si, že mají tak dítě pod kontrolou, že mu nic nehrozí. Takové dítě je však odsouzeno k samotě a hodinám nudy. Únikem z ní se pro ně může stát počítač a hraní počítačových her, později se mohou stát hlavní náplní dne.

Preventivní opatření:

- Společné hraní her s dítětem s následným povídáním si o nich napomáhají rozlišit fikci od reality.
- Stanovení striktních limitů, kdy může dítě hrát a kdy ne.
- Zamezit hraní dítěte u kamarádů, čili mimo kontrolu rodičů.
- Zjistit, zda dítě hraním počítačových her neutíká od nějakých problémů.
- Kontrolovat průběh hraní - je nutné vést dítě k tomu, aby si po určité době (např. po hodině) udělalo přestávku, během ní by měl rodič o hře s dítětem mluvit.
- Podporovat jiné zájmy.
- Vytvořit program pro dítě (koníčky, kroužky, sport).
- Posilovat zdravé sebevědomí dítěte.

Přes všechna rizika se domnívám, že pořízení počítače je v určitém věku dítěte vhodné. Už teď je jasné, že dnešní mladá generace s ním přijde do styku ve většině zaměstnání a jeho ovládání bude patřit k základním dovednostem. Naprostá izolace od tohoto technického zařízení by mohla znamenat menší šance při hledání práce.

Jako první krok k regulaci a prevenci proti vzniku závislosti bych doporučila umístit přístroj do jiné části bytu než je dětský pokoj.

4.5.2 Závislost na mobilních telefonech

Mobilní telefon vlastní stále více lidí a užívají ho již od útlého věku. Vedle mnoha výhod a možností, které užívání mobilního telefonu přináší, existuje i nebezpečí negativních důsledků. Aktuálně probíraným tématem je zneužívání mobilních telefonů. Mobilní telefony s možností nahrávání videa se tak stávají pouze nástrojem, který je agresorem zneužíván k tomu, aby ještě více ublížil.

Podle některých odborníků je závislost na mobilních telefonech dokonce častější než závislost na internetu. Někteří dokonce tvrdí, že se pro mnoho lidí stávají náhradní

lidskou bytostí, neboť symbolizují kontakt, přátelství a pozornost. Hlavním problémem závislých je strach ze samoty. Důsledkem bývají i změny v chování v rodině nebo na pracovišti. Ztrátu mobilu považuje mnoho osob za větší tragédii než ztrátu peněženky či klíčů od bytu. Nadměrným užíváním mobilního telefonu může tedy dojít k narušení sociálních kontaktů.

Podle psychiatra Karla Nešpora se ale závislost projevuje více znaky. Abychom mohli mluvit o závislosti je třeba přítomnost tří znaků, přičemž všechny musí být rovnocenné.

- **potíže při odvykacím stavu** (člověk bez svého telefonu nemůže žít, najednou mu ho odpojí nebo se mu rozbije, pocíťuje neklid, nervozitu apod.).
- **zanedbávání ostatní zájmů**
- **zhoršené sebeovládání** - člověk používá mobilní telefon více, než měl původně v úmyslu, a za okolností, které jsou zjevně nevhodné. Příkladem jsou lidé, kteří telefonují třeba i během svatebního obřadu nebo si neuvědomují, že přijetím hovoru ztratí dalšího klienta.

Přes splnění všech zmíněných podmínek tato závislost rozhodně není srovnatelná se závislostí na drogách, nejedná se tedy o závislost v pravém slova smyslu.

Zvláštním jevem může být vlastnictví mobilního telefonu pro jiné účely než pro komunikaci, například jako znak příslušnosti k sociální skupině nebo znak sociálního statusu. Mobil může představovat symbol potřebnosti, žádoucnosti. Od mládeže na základních školách vím, že pro mladistvé jsou tyto přístroje šikovným a moderním způsobem, jak udržovat kontakt se světem dospělých. Podobně jako cigarety jsou prý důležité při zařazování se do společnosti. Některé děti považují mobil za něco podstatného, je to součást nátlaku jejich skupiny vrstevníků (a reklamy).

Předcházet negativním důsledkům může člověk tím, že si bude včas mobilní telefon vypínat, bude si vážit sebe, svého soukromí i soukromí druhých a zároveň si uvědomí, z jakých důvodů si ho pořizoval, co mu přináší, ale i co bere.

4.5.3 Mediální násilí

Televize umožňuje sebevzdělávání, vzhled do aktuálních problémů, je zdrojem informací i zábavy, poskytuje relaxaci i únik z problémů. Lidé sledující televizi se cítí uvolněně, jsou pasivní a mají sníženou pozornost. Potíže nastanou, pokud mají pocit, že by se na televizi měli dívat daleko méně, ale omezení je nad jejich síly. Závislým na televizi vyhasínají emoční vztahy, mívají konflikty s okolím, které vyplývají z neplnění povinností

a závazků. Postupně se u nich dostavuje morální otupění. V případě dětí a adolescentů dochází k postupné ztrátě blízkých vztahů s vrstevníky.

Výzkumy potvrzují, že sledování násilnických scén vzbuzuje agresivitu. „*Kromě toho bylo prokázáno, že při zažívání stresových situací, kupř. při akčních filmech, při filmech s agresivními, strach navozujícími záběry apod., se v mozku vyplavují tzv. excitační aminokyseliny, které ničí mozkové neurony, tj. nervové buňky, které tvoří mozkovou tkáň. V případě, že jsou těmto situacím vystavovány malé děti, dochází u nich v důsledku popsánoho k poklesu inteligenčního kvocientu*“.²⁹

Sociální a psychologické aspekty úzce souvisejí s biologickými aspekty závislosti na televizi. Projevují se nedostatkem pohybu, který způsobuje ochablost kosterního svalstva. Mohou se dostavovat bolesti hlavy. Současně je zatěžován zrak. Děti se také mohou budit ze snu a mít noční můry nebo si jednotlivé situace z filmů vybavují při hře s ostatními dětmi.

Mediální násilí poškozuje dětskou psychiku. Agresivita je totiž také důsledkem učení a nápodoby. Citlivost společnosti vůči agresivním projevům se stále snižuje. Děti takové jednání snadno přebírají jako normální. Vzniká dojem, že bez násilí není možné dosáhnout žádného cíle. Děti se baví kreslenými postavičkami, které si navzájem škodí, dialogy jsou plné výhrůzek, hrubých až vulgárních výrazů a ironie. Samotný příběh nemá mnohdy hlubší obsah, natož morální poslání. Prostopodíse se pak divíme, že se z mnoha mladých lidí stávají do sebe uzavření egoisté, kteří se derou dopředu ostrými lokty, snaží se urvat peníze nebo nějaké osobní výhody, jakoby v životě už o nic jiného nešlo. Mnoho krutosti je i v klasických pohádkách, ale velmi záleží na tom, jak je násilí zasazeno do příběhu. Tam, kde dobro vítězí nad zlem, má agrese důležitou funkci. Některé dnešní dětské programy nepovažují za vhodné nebo dokonce výchovné. Nemluvě o způsobu, kterým je násilí znázorněno.

Člověk ztrácí před obrazovkou sám sebe v tisících příběhů, které se mu zdají mnohem zajímavější, krásnější, šťastnější i správnější a nakonec i skutečnější než jeho vlastní. Z jeho života se vytrácejí vyšší motivy a celkově se ochuzuje. Nebezpečí náhradního života roste s počtem televizních kanálů, s dokonalostí obrazu. Ubývá aktivních projevů a činností. Sledování televize ubírá čas pro klidné rodinné rozhovory a společenské hry s dětmi.

Rodiče by měli svým zájmem a dostatečnou péčí o zdravý vývoj svého dítěte těmto rizikům předcházet. Jejich úkolem je naučit dítě vybírat si z nabízené škály pořadů, zajistit, aby se dívalo jen na to, co prospívá jeho duševnímu vývoji. Zkrátka vést dítě ke kritickému

---

²⁹ POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Patologické závislosti*. Brno : Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002. s. 133.

a inteligentnímu diváctví. Starším dětem je také nutné umět vysvětlit škodlivost mediálního násilí, pornografie, kýče a show navozujícího zpravodajství i sugestivnost reklam. S dospívajícími bychom měli o těchto tématech diskutovat jako s rovnými.

Romain Rolland kdysi řekl: „Státu neškodí ani tak špatnost zlých, jako mlčenlivost těch slušných. Slušný člověk totiž většinou nezačne křičet, ani nesedne a nenapíše do televize, že toho má už dost, že to a to nechce. Nepřijde a nepráskne do stolu, nepouští hrůzu. Jen se stáhne a tiše trpí. Agresivnější jsou ti druzí. A tak se šíří dál a dál lidská necitelnost, hrubost, netečnost.“³⁰

---

³⁰ RYBÁŘ, R.. Jeden z problémů etické orientace na základní škole : Katedra občanské výchovy Pedagogické fakulty Masarykovy Univerzity [online]. 2006 [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.ped.muni.cz/>>.

5. PRIMÁRNÍ PREVENCE A JEJÍ FORMY

Téma prevence je velice široké. Primární prevenci šikany a kyberšikany jsem se věnovala v závěru jednotlivých kapitol. Poslední oddílem teoretické části bych ráda věnovala, primární prevenci sociálně patologických jevů, ve kterých se profesně orientuji, a která zahrnuje i prevenci všech zmíněných rizikových jevů. Je podstatné zdůraznit, že většina programů primární prevence sociálně patologických jevů spadá do prevence užívání návykových látek. A to z důvodu financování.

„Základní nástroj prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy představuje minimální preventivní program, který je komplexním systémovým prvkem v realizaci preventivních aktivit v základních...školách. Jeho realizace je pro každou školu...závazná a podléhá kontrole České školní inspekci.“³¹ Minimální preventivní program obsahuje aktivity, které by měly být ve školách realizovány. Jedná se o služby školního metodika prevence a výchovného poradce žákům a jejich rodičům, systematické vzdělávání školních metodiků prevence a jiných pedagogických pracovníků v metodikách preventivní výchovy i v netradičních technikách práce s dětmi. Dále zavádění etické a právní výchovy nebo výchovy ke zdravému životnímu stylu do výuky jednotlivých předmětů, uplatňování různých forem a metod působení na jednotlivce a skupiny dětí s cílem podpořit rozvoj jejich osobnosti a sociálního chování. Patří sem i spolupráce s rodiči, osvětová činnost a průběžné sledování rizik výskytu sociálně patologických jevů a vytváření podmínek pro smysluplné využití volného času dětí a mládeže. Ředitelé škol nemají v povinnostech využívání služeb z vnější organizace a umožnění programů primární prevence. Finanční fondy škol také neumožňují pravidelně těchto služeb využívat, vedení škol je odkázáno většinou na grantový systém.

„Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále ministerstvo) má stěžejní podíl na primární prevenci sociálně patologických jevů dětí a mládeže v České republice. V oblasti protidrogové primární prevence bylo ministerstvo usnesením vlády č. 549/2003 o posílení národní protidrogové politiky pověřeno koordinací primární protidrogové prevence

---

³¹ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2000 [cit. 2009-03-31]. Čj.: 14 514/2000 - 51. Dostupný z WWW: <<http://www.ped.muni.cz/wsedu/mu/drogy/texty/metpokyn.doc>>.

na meziresortní úrovni. Je to dáno nejen celkovým počtem dětí, žáků a studentů vzdělávajících se ve školách, ale také celkovou délkou působení školního prostředí na ně.“³²

Program primární prevence užívání návykových látek a dalších sociálně nežádoucích jevů realizují vnější organizace. Musí však projít pilotním ověřováním Standardů odborné způsobilosti pro zařízení a programy poskytující odborné služby v oblasti primární prevence užívání návykových látek. Program respektuje závazné dokumenty MŠMT týkající se prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže (Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j. 24 246/2008-6, Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na období 2005-2008).

Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství na období 2005-2008 vychází ze závěrů pravidelných jednání s krajskými koordinátory a metodiky prevence, z výsledků analýzy potřeb terénu, z dlouhodobých cílů stanovených strategiemi nadresortních orgánů, ze zkušeností z naplňování koncepcí prevence zneužívání návykových látek a dalších sociálně patologických jevů u dětí a mládeže na období 1998 – 2000 a 2001 - 2004. Období školního vzdělávání má velmi významnou úlohu v oblasti formování osobnosti mladých lidí a vše, co se v tomto období nepodaří, se jen velmi obtížně napравuje v období dospělosti. Z tohoto důvodu je oblast prevence sociálně patologických jevů u školní populace věnována mimořádná pozornost. Základními cíli strategie primární prevence sociálně patologických jsou výchova ke zdravému životnímu stylu, rozvoj a podpora sociálních kompetencí a dosažení vyšší kvality a efektivity prováděných programů zkvalitněním koordinace a kontroly specifické primární prevence napříč resorty

*„Primární prevencí sociálně patologických jevů rozumíme koncepční, komplexní, cílený, plánovitý, flexibilní a efektivní soubor opatření, odborných činností a nabídek, zaměřených na posilování a rozvoj společensky žádoucích postojů, hodnot, zájmů, forem zdravého životního stylu, chování a jednání jednotlivců i skupiny.“*³³ Jedná se tedy o konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům spojeným se sociálně patologickými jevy a případně minimalizovat jejich dopad a zamezit jejich rozšíření.

---

³² Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 2005 [cit. 2009-04-02]. Dostupný z WWW: <http://aplikace.msmt.cz/HTM/MBSTRATEGIE2005_2008web.htm>.

³³ POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů*. Brno : Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. s. 135

Cílem působení v oblasti prevence sociálně patologických jevů je dítě odpovědné za vlastní chování a způsob života v míře přiměřené jeho věku, tedy dítě:

- schopné dělat samostatná (a pokud možno správná) rozhodnutí
- s přiměřenými sociálně psychologickými dovednostmi
- schopné řešit, případně schopné nalézt pomoc pro řešení problémů
- s vyhraněným negativním vztahem k návykovým látkám
- podílející se na tvorbě prostředí a životních podmínek.

Programy primární prevence se dělí na dvě základní formy - specifickou a nespecifickou. Specifickou primární prevencí se rozumí takové aktivity, které jsou zaměřené již specificky na určitou formu sociálně patologického chování a snaží se řešit způsob, jak předcházet výskytu určité specifické formy takového chování. Například primární prevence návykových látek se orientuje na užívání drog. Za nespecifickou primární prevencí pokládáme veškeré aktivity podporující zdravý životní styl, které ale nemají přímou souvislost například s užíváním návykových látek, tj. aktivity blízké daným věkovým skupinám, které by byly poskytovány i v případě, že by problém spojený s užíváním návykových látek neexistoval. Jedná se tedy o aktivity, které obecně napomáhají snižovat riziko vzniku a rozvoje sociálně patologických forem chování a zaměřují se spíše na projektivní faktory vzniku závislosti. Patří sem zájmové kroužky (např. kroužky při školách a školských zařízeních či lidových školách umění), dále sportovní aktivity (na všech úrovních), ale také programy zaměřené na zlepšení životního stylu.

Prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže (dále jen "prevence") v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy zahrnuje především aktivity v oblastech prevence:

- a) **násilí a šikanování,**
- b) **záškoláctví,**
- c) **kriminality, delikvence, vandalismu** aj. forem násilného chování,
- d) ohrožení mravnosti a **ohrožování mravní výchovy mládeže,**
- e) **xenofobie, rasismu, intolerance** a antisemitismu,
- f) **užívání návykových látek** (včetně opomíjeného alkoholu a kouření), anabolik, medikamentů a dalších látek,
- g) **netolismu** (virtuálních drog) a **patologického hráčství** (gambling)

- h) **diváckého násilí.**
- i) **komerčního sexuálního zneužívání dětí,**
- j) **syndromu týraných a zneužívaných dětí**
- k) **sekt a sociálně patologických náboženských hnutí.**

Cílem primární prevence ve starším školním věku je rozvoj sociálních dovedností především v navazování zdravých vztahů mimo rodinu, ve schopnosti čelit sociálnímu tlaku, v dovednosti rozhodovat se, efektivně řešit konflikty apod.

5.1 FORMY PROGRAMU PRIMÁRNÍ PREVENCE

➤ Dlouhodobý / komplexní program primární prevence

Kontinuální, komplexní a interaktivní program, jehož součástí je vedle problematiky sociálně nežádoucích jevů i rozvoj sociálních dovedností.

➤ Program primární prevence pro rizikové skupiny / program včasné intervence

Cílený program primární prevence pro skupiny osob, u kterých jsou ve zvýšené míře přítomny rizikové faktory, tj. jsou více ohrožené než zbytek populace.

➤ Peer program

Vrstevnický program - zapojení předem vyškolených osob stejného věku, případně sociálního statutu, do procesu formování postojů a získávání znalostí o dané problematice s cílem posílit postoje a normy uvnitř skupiny.

➤ Edukativní program

Ucelený vzdělávací program, který zahrnuje teoretickou přípravu a základní informace z dané problematiky, případně prohlubování získaných znalostí, předávání aktuálních informací a nácvik praktických dovedností.

➤ Interaktivní seminář

Většinou jednorázová aktivita, která interaktivně zprostředkovává informace o konkrétní problematice. Využívá hry, techniky a pohybové činnosti s jasně vymezenými cíly.

➤ Vzdělávací seminář

Jednorázová vzdělávací aktivita většinou informačního charakteru zaměřená na jedno konkrétní téma (např. formy efektivní primární prevence nebo rizikové a protektivní faktory vzniku závislosti, teorie a praxe projektové činnosti apod.)

➤ **Komponovaný pořad**

Jednorázová aktivita, která kombinuje uměleckou formu (např. film, divadelní představení s určitou tematikou apod.) s následnou diskusí s odborníky v oblasti probíraného tématu.

➤ **Beseda**

Jednorázová aktivita. Lektor rozhovorem s posluchači zjišťuje jejich znalosti, názory a postoje a podle jejich úrovně se zaměřuje na konkrétní témata, odpovídá na dotazy a dává prostor pro vyjádření jednotlivých osob ve skupině.

➤ **Přednáška**

Jednorázový odborný výklad ryze informačního charakteru, zaměřený na konkrétní téma, která nepředpokládá aktivní zapojení cílové skupiny.

5.2 EFEKTIVNÍ PRIMÁRNÍ PREVENCE

Ve spojitosti s primární prevencí se často hovoří o efektivní primární prevenci. Efektivní primární prevence je odbornou veřejností akceptovaná úroveň poskytovaných služeb, která umožňuje maximální kvalitu a efektivitu preventivního působení s cílem předcházet problémům a následkům souvisejících se vznikem závislosti i dalších následných problémů. Odkážu-li na jedno ze svých bývalých pracovišť, Centra primární prevence, zmíněnými zásadami jsou:

- **Komplexnost** - Program se zaměřuje nejen na problematiku užívání legálních i nelegálních návykových látek a problematiku sociálně nežádoucích jevů, ale i na rozvoj sociálních dovedností (schopnost čelit sociálnímu tlaku vrstevníků, komunikativní dovednosti, posilování sebevědomí, možnosti efektivního řešení problémů), zdraví a životní styl.
- **Kontinuita** - Důraz je kladen na zachování návaznosti uvnitř programu (jednotlivá témata na sebe navazují a vzájemně se doplňují a podporují) i vně programu (spolupráce s dalšími subjekty působícími v oblasti prevence)
- **Práce s malou skupinou** - Jednotlivé aktivity jsou realizovány se skupinou maximálně 30 účastníků. Ve školním prostředí maximálně s jednou třídou.
- **Interaktivita** - Program zahrnuje aktivní účast cílové skupiny s využitím různých forem práce.
- **Flexibilita** - Program reaguje na aktuální potřeby cílové skupiny, přizpůsobuje se novým trendům v oblasti problematiky užívání návykových látek.

- **Cílenost** - Dílčí aktivity a zvolené metody jsou přizpůsobeny dané cílové skupině a jejím specifikům a potřebám.
- **Teoretická a praktická připravenost realizátorů** - Pracovník programu má základní teoretické znalosti z oblasti drogové problematiky a sociálně patologických jevů a také praktické dovednosti v práci s danou cílovou skupinou.
- **Možnost kontaktu v odborném zařízení** - Program nabízí v případě potřeby možnost kontaktu v odborném zařízení v psychosociální síti služeb v daném regionu.
- **Důraz na kontext primární prevence** - Program je vytvořen na základě znalosti specifik a potřeb dané lokality, zahrnuje spolupráci s pedagogy, rodiči a nejbližším sociálním okolím cílové skupiny.
- **Nabídka pozitivních alternativ** - Program podporuje a nabízí aktivity vedoucí ke zdravému způsobu života.

ZÁVĚR TEORETICKÉ ČÁSTI

Období školního vzdělávání má velmi významnou funkci pro formování osobnosti mladých lidí a vše, co se v tomto období nepodaří, se jen velmi obtížně napravuje v období dospělosti. To je také důvod, proč je prevenci sociálně patologických jevů školní populace věnována mimořádná pozornost.

Mládež musí unést mnoho břemen najednou – vzdělávání, dospívání, hledání vlastní identity, i místa, kam patřit, rodina, tlak médií, výskyt rizikových jevů.

Nepovažuji za snadné obstát ve všech vyjmenovaných zkouškách, aniž by si nepomohla nějakým menším hříchem. Je však nezbytné, aby mladiství dokázali rozeznat mezník, kam mohou zajít k získání svých zájmů a kde už narušují osobní svobodu nebo ubližují jiné osobě. Musí vnímat takové jednání za nepřijatelné a nežádoucí, ať už je jejich zájem sebevětší. Čím dříve si mladý člověk nastaví své normy a hranice, tím snadněji a spokojeněji propluje tak vysoce náročným obdobím.

PRAKTICKÁ ČÁST

ÚVOD K PRAKTICKÉ ČÁSTI

Ráda bych se krátce zamyslela nad smyslem funkce lektora prevence jako zástupce z vnější organizace ve školním nebo třídním prostředí a nad vztahem: žáci - lektor prevence - učitel. Podle mých zkušeností vnáší lektor prevence do zaběhnutého prostředí, ve kterém jsou už dávno rozdělené role, nový impuls, neobvyklý pohled z vnějšku a jakýsi závan svobody. Věkem je blízký žákům, vzděláním v oboru prevence pedagogům a má (nebo by si měl získat) určitou autoritu a zároveň důvěru žáků i učitelů. Při dobré součinnosti může obnovit nebo dokonce primárně zavést interakci mezi stávajícími subjekty. V dosavadním systému prevence postrádám způsob, jak spolupracovat s rodinou. Pokud dítě samo doma nesdělí obsah preventivních bloků, rodiče se do okruhu zainteresovaných osob nedostanou. Je-li komunikace v rodině narušená, a děti z takových rodin potřebují pomoc nejvíce, určitě se doma nesvěří a kruh účinné pomoci se přeruší.

Bohužel stejný dopad mají, nebo spíš stejně prázdně vyznívají, i nárazově vykonávané nebo nezajímavě podané přednášky či besedy, projev absence kontinuálního vzdělávacího systému. Z této absence vyplývá i neschopnost měřit efektivitu dopadu primární prevence.

Myslím si, že nárůstem závažných rizik, se kterými se dnešní děti a mládež setkávají ve školách i ve svém volném čase, nastala potřeba seznamovat je s primární prevencí systematicky, kontinuálně a nezávisle na finančních možnostech jednotlivých škol. Jen pomocí kvalitně podaných informací, způsobem odpovídajícím vyspělosti, schopnostem podle věku a skutečných potřeb skupiny, ochráníme co nejvíce děti před špatnou volbou a rizikovým jednáním.

Současně bych ráda zjistila jaká je reálná situace v dnešních školách týkající se výskytu a forem agresivity a potřeby ji odhalovat a usměrňovat či preventivně působit. Ráda bych se pokusila rozpoznat, do jaké míry působí na žáky rizikové jevy a podněty, které považují za nepříznivé podmínky pro duševně i fyzicky vyrovnanou výchovu a vzdělávání.

Hypotézy:

- 1) V základních školách pozoruji rychle narůstající počet dětských agresorů a obětí agresivity a násilí, přičemž žáci nevnímají tyto jevy jako něco mimořádného, a učitelé nemají prostředky a moc je odvrátit.
- 2) Domnívám se, že školy dosud plně nevyužívají služeb organizací zabývajících se primární prevencí, ať už jim nedůvěřují, nebo považují vlastní opatření za dostatečné nebo nemají finanční prostředky na pomoc z venku.
- 3) Považuji nabývání agresivity dětí a mládeže za velmi nebezpečné a domnívám se, že je potřeba využít lépe stávajících možností, spojit síly všech zainteresovaných a tím snížit nebo alespoň zastavit nárůst projevů násilí.

1. MAPOVÁNÍ REALIZACE PRIMÁRNÍ PREVENCE V ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH

1.1 CÍL DOTAZNÍKU

Cílem dotazníku³⁴ je zmapovat realizaci programů primární prevence patologických jevů pro žáky ve všech pražských školách. Domnívám se totiž, že základní školy využívají služeb organizací z vnějšku zabývajících se prevencí stále nedostatečně. Důvodem by mohlo být záporné vyřízení grantů, ale i nedůvěra v prospěšnost této činnosti. Vedení školy často považuje za nejefektivnější plnění pokynů Minimálního preventivního programu prostřednictvím aktivit uvnitř školy, protože pokládá toto sociální prostředí, kde se žáci a učitelé znají, za nejbezpečnější. Bohužel tomu tak vždy není. Já vidím v příchodu nových, nezaangažovaných mladých lidí naopak přínos. Díky různým preventivním modelům a přístupům se žáci lépe poznají, naučí se spolu komunikovat a mohou sdílet své starosti. Lektorům - mnohdy vrstevníkům se totiž mnohem snadněji daří vytvořit bezpečné, důvěrné a anonymní prostředí, takže děti mají příležitost vyjádřit svůj názor nebo se svěřit.³⁵

Nejdeálnější by dle mého názoru bylo zařadit do systému minimálního preventivního programu školy fungující prevencí zprostředkovanou školou (důvěryhodný metodik, návaznost v předmětech, užívání jiných metod práce apod.) a zároveň dlouhodobý komplexní kontinuální program. Ten by byl vedený lektory z jiné organizace a realizovaný přímo ve škole. Probíhal by interaktivní formou s užitím didaktických her, diskusí a prací ve skupinách i individuálně tak, aby na sebe jednotlivé aktivity navazovaly. Během programu by lektoři zohledňovali potřeby a požadavky žáků a reagovali na potřeby a očekávání pedagogů. Program by usiloval, kromě předcházení problémům spojených s užíváním návykových látek, o rozvoj sociálních dovedností, především navazování zdravých vztahů, schopnosti čelit sociálnímu tlaku, dovednosti rozhodovat se a efektivně řešit konflikty. Dalším podstatným úkolem by bylo předat cílové skupině znalosti, dovednosti a postoje podporující zdravý životní styl, aby tyto přednosti dokázala uplatnit ve svém chování nejen v době realizace programu, ale i v budoucnosti.

---

³⁴ **Příloha 3:** Dotazník: Mapování realizace primární prevence v základních školách

³⁵ **Příloha 5:** Fotodokumentace: lektor versus skupina

Na základě mých zkušeností se domnívám, že pokud škola s určitou vnější institucí spolupracuje, jedná se o jednorázové přednášky či projekty, což považuji za málo efektivní formu prevence. Za příčiny považuji v horším případě přikládání malé váhy prevenci a nebo snahu vedení škol dostat nařízením MŠMT, přičemž nedostatek finančních prostředků vesměs zabraňuje realizovat spolupráci v plné šíři.

Některé výsledky z tohoto malého výzkumu, bych ráda porovnála s výsledky a názory žáků. Jejich poznatky jsem získala prostřednictvím druhého dotazníku. Ráda bych však logicky propojila pohledy různých aktérů na danou problematiku.

1.2 CHARAKTERISTIKA DOTAZNÍKU

Dotazník byl rozeslán prostřednictvím e-mailu celkem sto dvaceti pražským školám. Garantem dotazníku byla vždy ředitelka či ředitel, případně zástupce ředitele. Dá se ovšem přepokládat, že v některých školách dotazníky vyplňovali pověřeni metodikové prevence.

V průvodním dopise jsem respondenty stručně seznámila se zkoumanou problematikou, představila se a uvedla důvod zjišťování informací. V závěru jsem je ujistila o zachování anonymity. Text nebyl příliš rozsáhlý z obavy, abych adresáty neodradila od spolupráce. Kontaktní adresy jsem vyhledala na webových stránkách jednotlivých městských úřadů. Respondenti byli se zdrojem informací seznámeni. Přizpůsobila jsme formu i vzhled dotazníku minimálním časovým možnostem respondentů a upravila ho jako zaškrťávací formulář, který bylo jen potřeba po vyplnění uložit jako soubor a poslat zpět.

Dotazník obsahuje úvod, pokyny a konečně čtyři otázky, z nichž některé mají jednu nebo dvě podotázky. U většiny z nich je uvedena stručná metodologická instrukce. Na začátek dotazníku jsem zvolila jednoduchou, jasnou uzavřenou otázku. Týká se realizace programů primární prevence sociálně patologických jevů pro žáky, zprostředkované vnější organizací. Následující otázka se řídí odpovědí té předchozí. Pokud respondent reagoval kladně na první otázku, pokračuje druhou, pokud odpověděl záporně, přesouvá se k otázce číslo 3 (filtrovaná otázka). Ve druhém bodě se totiž ptám na konkrétní formy primární prevence, které zvolili z nabídky služeb oné organizace. Činím tak pomocí uzavřené otázky s nabídkou alternativ a navíc s možností „jiné“, kde dotazovaný dostává vyhrazený prostor pro vlastní názor. Následně se zajímám o četnost realizace za školní rok formou otevřené otázky. V případě, že respondent pokračoval otázkou třetí, zajímám se o hlavní důvod, který vede k této skutečnosti. Opět se tak táži prostřednictvím polouzavřené otázky s nabídkou možností „jiné“. Druhou podotázkou (uzavřenou otázkou) zjišťuji u ředitelů škol, kteří

nevyužívají služeb jiné instituce, zájem o tuto službu a to bez ohledu na finanční možnosti školy. Předpokládám totiž, že ty budou nejčastějším důvodem pro nevyužívání spolupráce s vnějšími institucemi zabývajícími se prevencí. Poslední čtvrtá otázka je už pro všechny respondenty. Jedná se o uzavřenou otázku s nabídkou prostoru pro zdůvodnění uvedeného stanoviska. Mapuje totiž osobní názor na efektivitu těchto programů.

Předpokládám, že budou odpovídat převážně respondenti, kteří mají se službou primární prevence prostřednictvím vnější organizace zkušenost. Spíše asi odpoví ti, které už téma dotazníku více osloví, protože spolupráce s nějakým sdružením či organizací považují za přínos. Přesto doufám, že se objeví alespoň pár dotazníků od nespokojených či nezaangažovaných respondentů. Přála bych si, aby obzvláště tito dotazovaní využili prostor k obsáhlejšímu vyjádření, abych se dozvěděla o kritických připomínkách, mohla je zhodnotit a případně se z nich poučit. Považuji to za velice potřebné a pro mou práci přínosné.

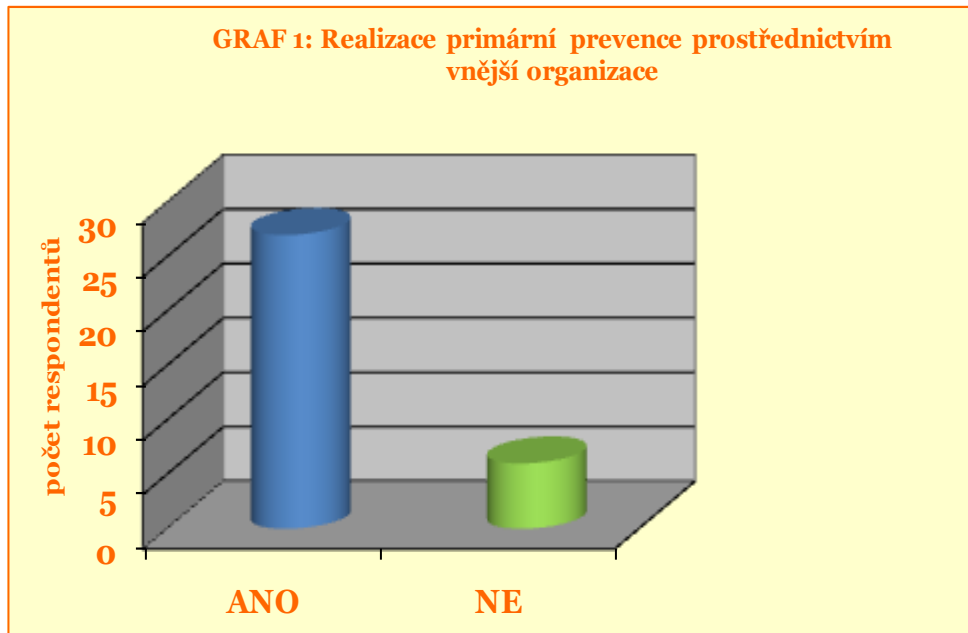
1.3 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Dotazník Mapování realizace primární prevence v základních školách byl rozeslán elektronickou poštou do sto dvaceti pražských škol, z čehož se vrátilo 33 vyplněných dotazníků (27,5%) a 4 prázdné. Respondenti, kteří poslali nevyplněné dotazníky, jsem ještě jednou oslovila, ale zpátky přišel jen jeden, který byl v daném formátu nepoužitelný. Bariérou se stalo tedy jednak nedostatečné technické vybavení či neznalost práce s počítačem.

Vzhledem k faktu, že návratnost byla jen o něco víc než čtvrtinová, nemůže být výsledek zcela jednoznačný. Dohaduji se, že důvody pro nízkou účast mohly být: nechuť se nad tématem zamýšlet, dojem, že problematika se dané základní školy netýká nebo nedostatek času cílové skupiny. Přesto považuji výsledky za zajímavé a jak jejich vyhodnocení, tak názory některých jednotlivců určitě stojí za pozornost.

K mému velkému překvapení uvedlo 82 % ze zúčastněných, že k zajištění primární prevence v jejich základní škole využívají služeb vnějších organizací (**GRAF 1**). Předpokládala jsem, že si základní školy zajišťují prevenci více v rámci svých aktivit, tj. projektů, zážitkových kurzů, jednorázových seminářů apod. Takto pojatý přístup k prevenci v ZŠ je však mnohem méně častý, uvedlo jej jen 18% respondentů.

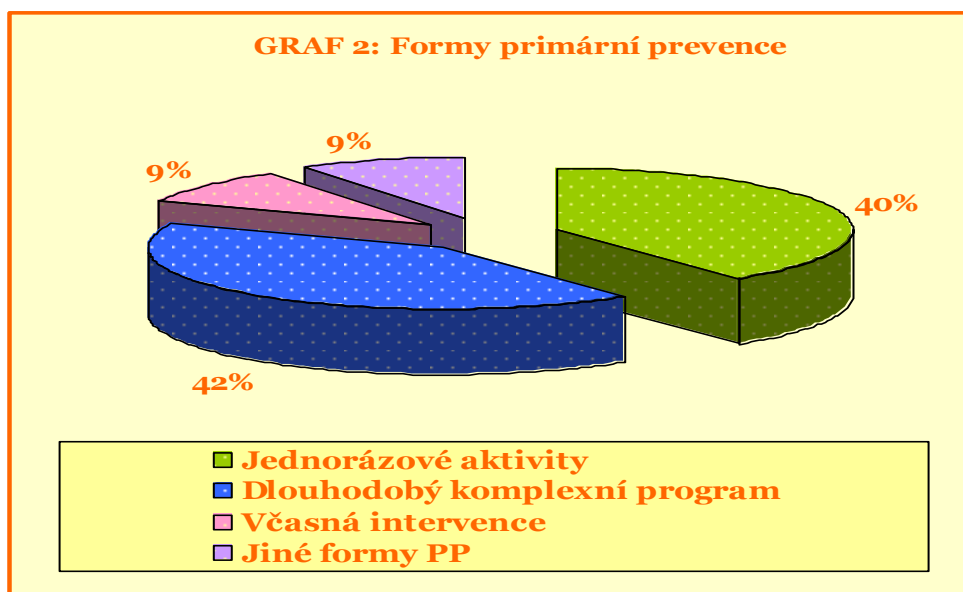
graf 1 - Realizace primární prevence prostřednictvím vnější organizace

Opět však musím připomenout, že výsledek může být zkreslený. Mnoho dotazníků se vrátilo ze škol, o kterých vím, že spolupracují s o. s. Prev-Centrum, tudíž spadají do skupiny předpokládaných vstřícných respondentů.

Vyhodnotíme-li odpovědi těch základních škol, ve kterých se určité aktivity v rámci jiné organizace či instituce konají, zjistíme, že se jedná především o dlouhodobé komplexní programy nejčastěji organizované o.s. Prev-Centrem. V dotaznících se objevily také názvy občanského sdružení Anima, Centra volného času, o. s. (Centrum) Elio. Osmnáct

graf 2 - Formy primární prevence

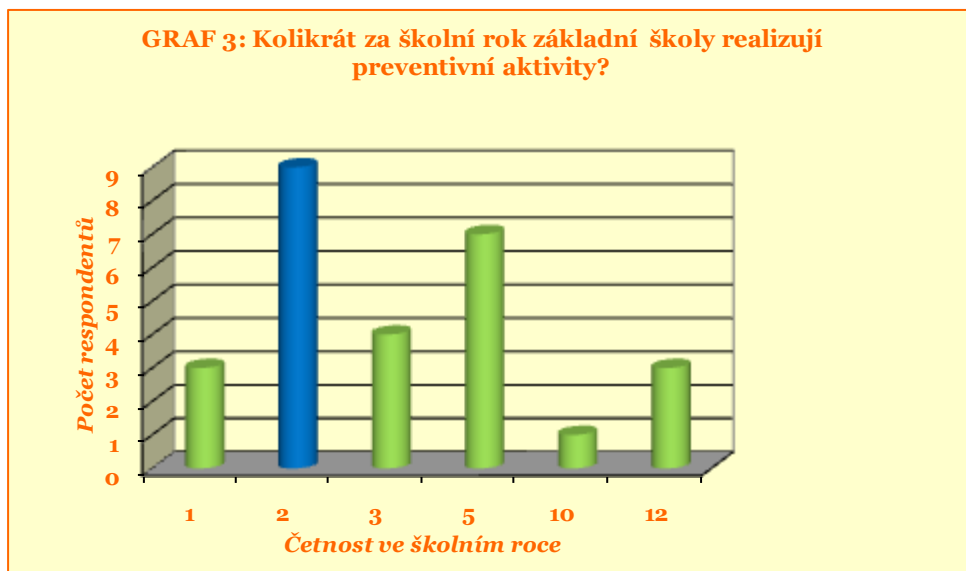

respondentů ze sedmadvaceti realizují ve své škole tuto formu primární prevence (**GRAF 2**).

Vedle dlouhodobých kontinuálních programů, je také velmi častou formou jednorázová přednáška nebo beseda. Nejčastěji se jedná o návštěvu příslušníka policie, sociálního pracovníka či psychologa ve škole nebo se naopak pro několik škol najednou uspořádá seminář v jiné instituci. Často jde o komponovaný pořad nebo o přednášku, pořádanou v rámci určitého projektu. Tuto formu primární prevence uvedlo 17 dotazovaných.

Program primární prevence pro rizikové osoby či skupiny (včasná intervence) realizují ve 4 dotazovaných základních školách. Stejný počet respondentů také uvedl i jinou formu prevence (např. preventivní program Policie ČR Ajaxův zápisník). Nejčastěji jde o přímý kontakt s profesionály v jejich přirozeném prostředí, tudíž návštěvy soudů, vězení a podobně nebo besedy s trestanými nebo drogově závislými. Jedna z dotazovaných škol dokonce pořádá výjezdy mimo Prahu ve spolupráci s nejmenovaným občanským sdružením.

graf 3 - Kolikrát za školní rok základní školy realizují preventivní aktivity?

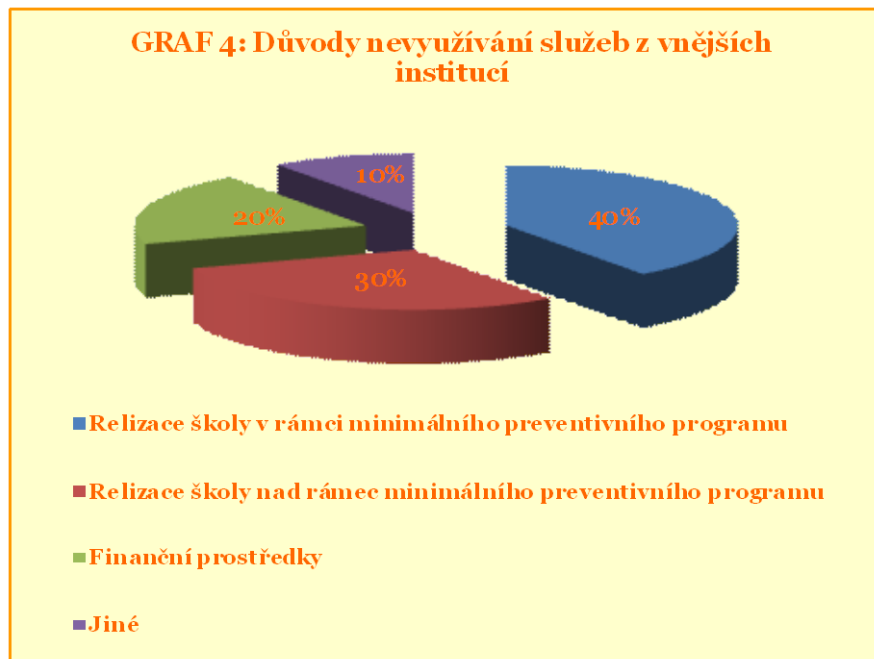
Podle uvedených odpovědí v dotaznících (**GRAF 3**) se obvykle tato forma prevence koná dvakrát do roka. Porovná-li tyto odpovědi z předchozí otázkou, nejčastěji se jedná právě o dlouhodobý komplexní program, který probíhá ve třídách druhého stupně ZŠ jednou za pololetí, tedy dvakrát do roka. Některé školy kombinují tuto spolupráci ještě s jednorázovými aktivitami, ale ani těch není více než 2-3 ročně. Několik respondentů dokonce uvedlo četnost realizovaných programů primární prevence dvanáct do roka. Mohlo však dojít k nesprávnému výkladu otázky a respondent možná započítával jednotlivé akce primární prevence prováděné ve všech třídách. Pokud je však má domněnka nesprávná

a vedení těchto škol skutečně organizovala až dvanáct akcí ročně, pak mohou být jejich schopnosti ostatním příkladem, protože dokázala úspěšně skloubit výuku s těmito potřebnými aktivitami. Budu-li se údajů v dotazníku držet striktně, pak by průměrně v každé škole byla některá forma primární prevence realizována 4,22 krát za školní rok.

Ze třiatřiceti respondentů jich šest odpovědělo, že se v jejich škole nevyužívá k realizaci prevence služeb jiné organizace.

Je důležité zdůraznit, že účastníci výzkumu měli možnost zaškrtnout i více odpovědí. Podle **GRAFU 4** vidíme, že 40% z dotazovaných realizuje prevenci v rámci minimálního preventivního programu. Znamená to tedy, že činí jen aktivity, které mají nařízené MŠMT. O obsahu tohoto pokynu jsem již hovořila v předchozích kapitolách.

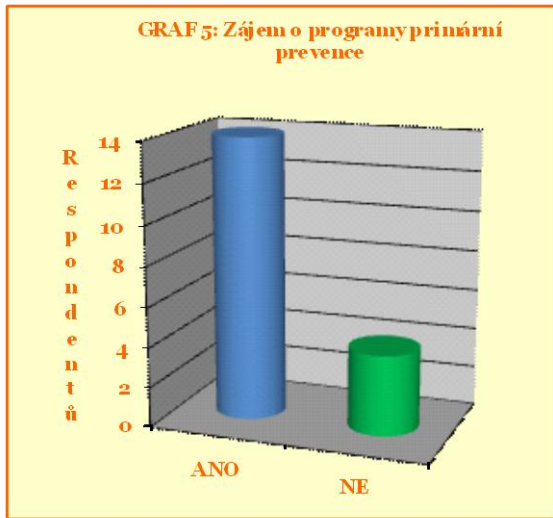
graf 4 - Důvody nevyužívání služeb z vnějších institucí

Pouhý jeden dotazník obsahoval sdělení, že pro prevenci v základní škole koná vedení nad rámec tohoto pokynu mimořádné aktivity. Třicet procent respondentů odpovědělo, že preventivní programy provádějí prostřednictvím školy za pomoci vlastních pedagogických pracovníků a nad rámec minimálního preventivního programu. Jedná se nejčastěji o celoroční projekty a přednášky či denní programy s tématy specifickými pro jednotlivé ročníky.

graf 5 - Zájem o programy primární prevence

Víc než polovina oslovených pořádá také zážitkové kurzy. Moje domněnka, že nedostatek financí je zásadní překážkou k využívání služeb z vnějšku, se mi nepotvrdila. Za příčinu odmítnutí služeb z vnějšku označilo finanční prostředky jen 20% odpovídajících. Desetina uvedla ještě jiné důvody, přičemž převládala nedůvěra v jiné organizace nebo dokonce špatná zkušenost. V dotazníku se objevilo záporné hodnocení spolupráce s křesťanskou organizací, vedení kritizovalo neobjektivní a neodborný přístup k problematice, zavádějící

informace a propagaci zásad pořádající křesťanské organizace (sex po svatbě apod.). Zájem o programy primární prevence by mělo 78% (GRAF 5). Je nutné zdůraznit, že na tuto otázku nakonec odpovídali i někteří respondenti, kteří využívají služeb jiné instituce, ale jedná se především o jedno-rázové činnosti nebo masové akce. Čtyři odpověděli záporně. Jednalo se o ty, kteří uváděli nedůvěru v cizí osoby či neuspokojivou zkušenost. Ti, co spolupráci s organizací z venku nepodnikli, jsou většinou zvědaví a stáli by alespoň o zkušební nebo jakýsi předváděcí program.

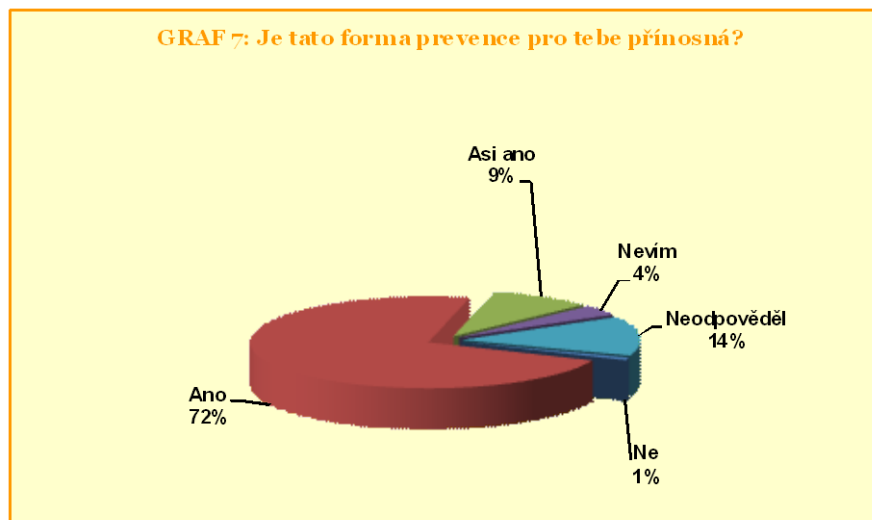
Na první otázku dotazníku odpovědělo 82% lidí, že ve své základní škole realizují nějakou formu primární prevence. Přesto si myslí jen 76% všech dotazovaných, že jsou tyto programy efektivní (GRAF 6). Ukazuje se tedy, že jsou ředitelé, kteří jsou ochotni experimentovat, zkusit něco nového, ale i takoví, kteří dávají svolení k něčemu, čemu sami nedůvěřují. Pak není divu, že spolupráce a návaznost se příliš nedaří, protože chybí opravdový zájem. Zajímavé

graf 6 - Vnímáte program primární prevence jako efektivní?

je porovnat názory vedení školy a metodiků s úsudky samotných žáků, kteří obdobnými programy prošly (**GRAF 7**). Forma dlouhodobých komplexních programů prevence je podle 72% mladistvých respondentů, 9% jich uvedlo že asi je přínosná a pouze 1% uvedlo, že rozhodně není. Většina dětí oceňuje velmi otevřený prostor pro jejich vlastní názory. Programy vnímají i jako velký zdroj informací a odkazů a dle jejich slov jim pomáhají vidět věci i z jiného úhlu pohledu. Líbí se jim přijatelnější forma, která je zastoupená především

graf 7 - Je tato forma prevence pro tebe přínosná?

zábavnějšími technikami s využitím různých pomůcek, ale i diskusemi nebo hrami.

Domnívám se, že existuje mnohem více škol, kde je primární prevence jen způsobem jak získat kladné body, dotace, nebo prostředkem, jak zapůsobit na maminky malých prvňáčků. Myslím si však, že z takových pracovišť mi odpověď nepřišla. Právě proto, že vedení ZŠ přistupuje k primární prevenci lhostejně a nezodpovědně.

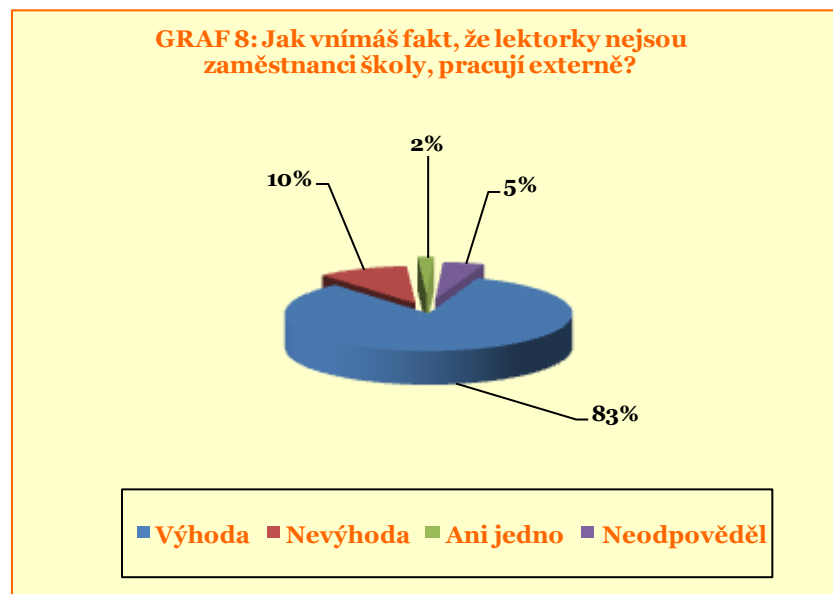
Ačkoliv se většina oslovených domnívá, že primární prevence rozhodně účinná je, mnoho z nich zároveň uvádí, že záleží na formě a zprostředkovatelích. Za velmi negativní se všeobecně považují a to cítuji „masové programy pro maximální počet škol a největší výdělek“, které jsou pokládány za kontraproduktivní. „Prevence se musí dělat v sociální skupině s lidmi, se kterými se dítě setkává.“ Při hromadných programech není totiž prostor pro komunikaci. Konkrétně se v dotaznicích jako odstrašující případ několikrát objevila akce v kinu Blaník nebo „protidrogový vlak, jenž má zápachem odradit teenagery od nehygienického způsobu života „feťáků“.

Dotazovaní, kteří si myslí, že zkoumaný způsob prevence není efektivní, uvádějí většinou stejné důvody. Domnívají se, že problémy, na které se programy zaměřují, se v jejich škole téměř nevyskytují. Zdůrazňují, že tento úsudek se opakoval pětkrát. Odpůrci této formy prevence zastávají také názor, že příčinou neefektivity jsou právě osoby z vnějšího prostředí. Za účinné preventivní působení považují totiž každodenní vliv lidí, které děti znají, stýkají se s nimi celoročně v době výuky i mimo ni. Jednorázové akce považují za zpestření, které je však nefunkční nebo krátkodobé. Vnější organizace tedy nemá podmínky splnit svá předsevzetí. Dva respondenti uvedli, že efektivnější je mít vlastního preventistu, který děti dobře zná a je s nimi v denním kontaktu. Oba respondenti se však zároveň přiznali, že s dlouhodobými komplexními programy zkušenost nemají. Někteří respondenti se domnívají, že lektori (studenti) děti nemohou zvládnout.

Argumentů, které se stavěly k prevenci příznivě, se objevilo v dotaznících o mnoho více. Oceňují výhody vedení preventivních programů mladými, neokoukanými studenty, kteří jsou dětem blízcí věkem i sympatiemi. Respondenti si myslí, že mládež „neuvěří paní učitelce, na které je vidět, že to má jen nastudované a že o životě s drogami nic neví“. Při diskusi s lektory dostávají žáci příležitost vidět věci z jiného úhlu, prostor diskutovat a přemýšlet o tématech, která je zajímají.

Podle výsledků výzkumu, provedeném v rámci mé absolventské práce, jsou tyto jmenované výhody i podnětem k zahájení realizace primární prevence vnější organizací.

graf 8 - Jak vnímáš fakt, že lektorky nejsou zaměstnanci školy, pracují externě?

Klady těchto preventivních programů nalézají v postavení lektorů, v jejich odlišné roli (není to učitel) a s tím spojeným chováním a jednáním s dětmi. Za pozitivní také považují bezpečný prostor pro sdílení problémů a starostí, které mají pedagogové i rodiče sklon bagatelizovat. Dotazovaní zmiňují potřebu pomoci upozornit na „rizikové žáky“ z důvodu nedostatku času třídního učitele. Výhody spatřují i v pohledu na dění ve třídě zvenčí.

Opět bych ráda pro možnost srovnání uvedla názory samotných účastníků, tedy dětí. 83% z nich vnímají skutečnost, že jsou lektorky z prostředí mimoškolního jako velkou přednost. Uvádějí, že je pro ně mnohem snazší s lektorkami komunikovat, mají pocit jistoty, že se jim mohou s čímkoliv svěřit, aniž by to lektoři zbytečně vynášely do prostředí školy. Několikrát se dokonce v dotaznících objevil názor, že „učitelé jsou drbný“. Za výhodu žáci považují i to, že se mohou od školy odregovat nebo spíš citují „nemusíme se učit“, ale zároveň to také znamená, že je lektorky nevnímají zkresleně skrz jejich školní úspěchy či neúspěchy a také k nim mají zdaleka odlišný přístup, tj. neučitelský nýbrž partnerský. Jako svou jistotu někteří vnímají, že nemohou dostat poznámku. Z vlastní zkušenosti vím, že tento fakt mnohdy některé jedince přiměje k lepší spolupráci a dost často se jedná o poskytovatele skvělých nápadů a přínosných názorů. Vrátil-li se k **GRAFU 8**, jako nevýhodu, že lektorky jsou z vnějšího prostředí, uvedlo 10 % dotazovaných. Tito respondenti se rozdělili na dvě skupiny, z nichž jedna zastávala názor, že děti lektorky tolik neznají a z počátku může dlouho trvat než společně navážou nějaký vztah. Druhá skupina zaškrtnla nevýhoda, protože to znamená, že se nemohou tyto interaktivní semináře realizovat častěji nebo o ně přijdou ti, jejichž škola právě s tímto občanských sdružením nespolupracuje.

1.4 SHRNUÍ

Předpokládala jsem, že si základní školy prevenci nejvíce zajišťují vlastními silami a prostřednictvím svých pracovníků v rámci Minimálního preventivního programu, že plně nevyužívají služeb organizací zabývajících se primární prevencí. Z počtu zodpovězených dotazníků nemohu solidně vyvodit jednoznačné závěry, výsledky mého výzkumu mohou být zkreslené. Pokud vycházím pouze z odpovědí respondentů, pak se má hypotéza nepotvrdila.

Ve většině základních škol, jejichž vedení se výzkumu zúčastnilo, se určitá forma primární prevence koná. V ostatních školách se tak neděje z důvodů nedůvěry v dobrou práci vnějších organizací. Nejčastěji je tato skepse vychází ze špatné (zpravidla jednorázové) zkušenosti. Vyskytuje se stále dost názorů, že vnější činitel nemůže zajistit bezpečné a důvěryhodné prostředí pro podchycení rizikových jevů za tak krátkou dobu, a proto ji mnozí

pedagogičtí pracovníci považují za neefektivní. V těchto školách poskytují prevenci často nad rámec Minimálního preventivního programu, ale prostřednictvím vlastních aktivit, tj. projektů, denních tématických programů, zážitkových kurzů, jednorázových seminářů aj. Dokonce stále ještě existují ředitelé škol, kteří jsou přesvědčení, že v jejich škole se rizikové jevy téměř nevyskytují, proto jsou prý témata těchto programů pro ně nezajímavá. Zásadní překážkou k využívání těchto služeb tedy nejsou finanční prostředky a zamítnuté granty, jak jsem předpokládala. Považuji za důležitý ukazatel i fakt, že mnozí ředitelé vůbec nijak na výzkum nereagovali. Myslím, že nelze takový počet přezíravosti připisovat jen nedostatku času nebo nezájmu pomoci jedné konkrétní studentce s bakalářskou prací, ale jde právě o podceňování prevence.

2. MAPOVÁNÍ VYBRANÝCH RIZIKOVÝCH JEVŮ V ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH

2.1 CÍL DOTAZNÍKU

K provedení tohoto průzkumu mě vedlo pozorování a praxe v prostředí školy v roli lektra prevence a zároveň tlak médií, která přinášela s každým dnem další zprávy o násilí, šikaně a kyberšikaně žáků, učitelů i rodičů v českých školách.

Dostala jsem příležitost stát se součástí zcela pilotního ročníku projektu Dr. Sport. S touto nabídkou jsem současně mohla snadno získat upřímné úsudky mladých lidí na danou problematiku. Získání těchto dat předcházela dlouhodobější spolupráce, která byla stavěná na postupném poznávání se, společných zážitcích, otevírání i tabuizovaných témat a především na vzájemné důvěře.

Nejprve bych ráda krátce představila projekt, jehož jsem byla součástí.

Projekt Sport bez předsudků³⁶ představuje sport jako alternativu pro trávení volného času, kde se stírají rozdíly v nadání, pohybových schopnostech, náboženském vyznání nebo barvě pleti. Interaktivní část projektu Sport bez předsudků probíhá na vybraných základních školách a nese oficiální název Dr. Sport s podtitulem Léčí pohybem. Cílem je pracovat s dětmi a mládeží, nejen po stránce sportovní, ale zejména po stránce prevence sociálně patologických jevů. Jedná se o kombinaci tréninků ragby a interakčních seminářů vedených komunitním systémem a interaktivní formou zaměřených na prevenci sociálně patologických jevů. Oba druhy činností probíhají přijatelnou a zábavnou formou³⁷. Seminářů se děti účastní přes zimní měsíce a tréninku ragby převážně na jaře přímo na hřišti.

Cílem dotazníku³⁸ je zmapovat do jaké míry se rizikové jevy související s agresivitou ve školách vyskytují. Působí-li okolí žáků dostatečně preventivně a zda-li se ve školním prostředí nevyskytuje příliš mnoho nežádoucích okolností, které by mohli k těmto patologickým jevům vést. Zajímám se o klima třídy a zkoumám, do jaké míry zohledňují žáci sebe navzájem. Dotýkám se také vztahu žáka a učitele.

---

³⁶ *Sport bez předsudků* [online]. 2005 [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: <www.sportbezpredsudku.cz>.

³⁷ **Příloha 6:** Fotodokumentace: kooperace ve skupině

³⁸ **Příloha 4:** Dotazník: Mapování vybraných rizikových jevů v základních školách

2.2 CHARAKTERISTIKA DOTAZNÍKU

Dotazník *Mapování vybraných rizikových jevů v základních školách* je určen pro žáky základních škol, kteří prošli kontinuálním komplexním programem primární prevence v rámci o.s. Sport bez předsudků. Dotazník je zcela anonymní a obsahuje dvě části. První část je hodnocením všech programů organizovaných tímto sdružením. Druhá část monitoruje prostředí školy, atmosféru ve třídě a případný výskyt rizikových jevů, na které se v bakalářské práci soustředím. Současně sleduji postoje jednotlivých žáků k aktuální problematice. Malou pozornost věnuji vztahu učitele a žáka z pohledu studenta.

Respondenty se staly žáci ze sedmi tříd různých ročníků druhého stupně základních škol z Prahy 9, Prahy 5 a Prahy 13. V každé třídě jsem dotazník uvedla, zopakovala úvodní část svými slovy a vysvětlila způsob vyplňování. Poté jsem se dotazovala na nejasnosti a v průběhu jeho vypracování jsem byla připravená respondentům pomoci s vysvětlením některých pojmů nebo s ujasněním otázek.

V úvodu seznamuji respondenty se stručným popisem, s cílem průzkumu a pokyny pro efektivní vypracování. Dotazník obsahuje celkem devatenáct otázek. Výsledky z první části dotazníku jsem zmínila v předchozím průzkumu pro srovnání názorů dvou aktérů v oblasti prevence. Druhá část je tématická, a proto se budu podrobně věnovat právě jí. U většiny otázek je uvedena stručná metodologická instrukce.

Tématický úsek dotazník obsahuje šest polouzavřených, tři otevřené a čtyři uzavřené otázky. Z počátku se táži na způsob trávení volného času a nabízím odpovědi, o kterých se domnívám, že se budou vyskytovat nejčastěji, doprovázené možnostmi jiné. Pomocí další polouzavřené otázky zjišťuji na základě krátkého popisu modelové situace, reakci respondenta na ni. Úmyslně jsem zvolila epizodu, která se běžně během přestávek ve škole odehrává, tj. několik spolužáků se začne prát ve třídě. Předpokládám totiž, že mnoho dětí takovou situaci nechá bez povšimnutí, právě proto, že se tyto rvačky dějí obvykle s vysokou četností. Domnívám se totiž, že dítě tak vnímá podobné potyčky jako denní chleba. V momentě případného nepřirozeného agresivního jednání nebo dokonce šikany, se mnohdy žák nad činem ani nepozastaví. Bohužel pak přichází oběť o nezbytné a zásadní svědectví. Následně mapuji jakým způsobem mládež tráví školní přestávky, konkrétně se zajímám o činnost a případně osobu, s kterou tak koná. Další dvě otázky se dotýkají tématu xenofobie. Nejprve sonduji četnost žáků jiné rasy, národnosti nebo etnika ve třídách a poté se dotazuji na názor respondenta, jestli považuje takovou skutečnost jako je například jiný původ spolužáka za bariéru v komunikaci. Pokud respondent zvolí možnost ano, je vyzván k popisu

konkrétních překážek nebo případů, v kterých se tak děje. Šestá otázka vyhledává postup, jakým se mladiství vyrovnávají se vztekem. Opět poskytují několik možných odpovědí s nabídkou jiné. Před následující otázkou jsem zařadila stručnou charakteristiku pojmů agresivita, agrese a afekt. Učinila jsem tak z důvodu minimalizace možného zkreslení odpovědí zapříčiněné neznalostí podstaty pojmů. Současně jsem ji umístila záměrně před otázky, které se této problematice přímo týkají a zjišťují nepřímou zkušenost, tj. svědectví agresivního chování ve škole a dále osobní vhléd do svědomí s cílem uvědomit si své nežádoucí chování vůči okolí. Poté zařazuji dostupnou definici šikany s vytyčenými důležitými reáliemi, abych se v zápětí zeptala na výskyt případů šikany a na její odhalení, šetření a řešení z pohledu respondenta jako předpokládaného člena mlčící většiny. Dále se zcela otevřeně dotazuji na postoj k natáčení násilí na mobil a šíření těchto záběrů na internetu. Velice jsem váhala, mám-li zvolit typ otevřené otázky z obavy, že budou děti líné, nenaladěné a bez zájmu se nad tím zamýšlet a raději volné řádky rovnou přeskočí nebo prostor využijí k nevhodnému vzkazu. Nakonec jsem se vrátila k původní myšlence a nechala jsem místo volné pro jakoukoliv reakci na tak aktuální otázku. Téma šikany uzavírá žádost o výběr osoby, instituce nebo právě volby nikoho nekontaktovat v případě, že se dostane respondent do nesnází. Hledám tak osobu, existuje-li, které dotazovaný nejvíce důvěřuje. Poslední tři dotazy zkoumají interakci učitele a žáka. Pro odlehčení ale i zajímavost se na závěr zajímám o dětský názor na povolání učitele. Myslím si, že mnoho žáků si neuvědomuje, jak je tato profese náročná a při tom vysoce nedocenená. Očekávám spíše kritiku učitelů a vyzdvižení jejich nedostatků.

Předpokládám, že ačkoliv dotazník obsahuje mnoho nelehkých otázek, bude vysoká návratnost. Velkou předností je pro mne skutečnost, že mě žáci znají a mají ke mně vybudovaný určitý vztah, někteří i důvěru. Jsou zvyklí, že se jich během programu ptám na různou problematiku nebo na jejich postoje k závažným aktuálním otázkám. Očekávám, že k vyplňování tohoto formuláře bude mnoho respondentů přistupovat jako k jiné mnou zadané práci, což mě zvýhodňuje.

2.3 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ PILOTNÍHO VÝZKUMU

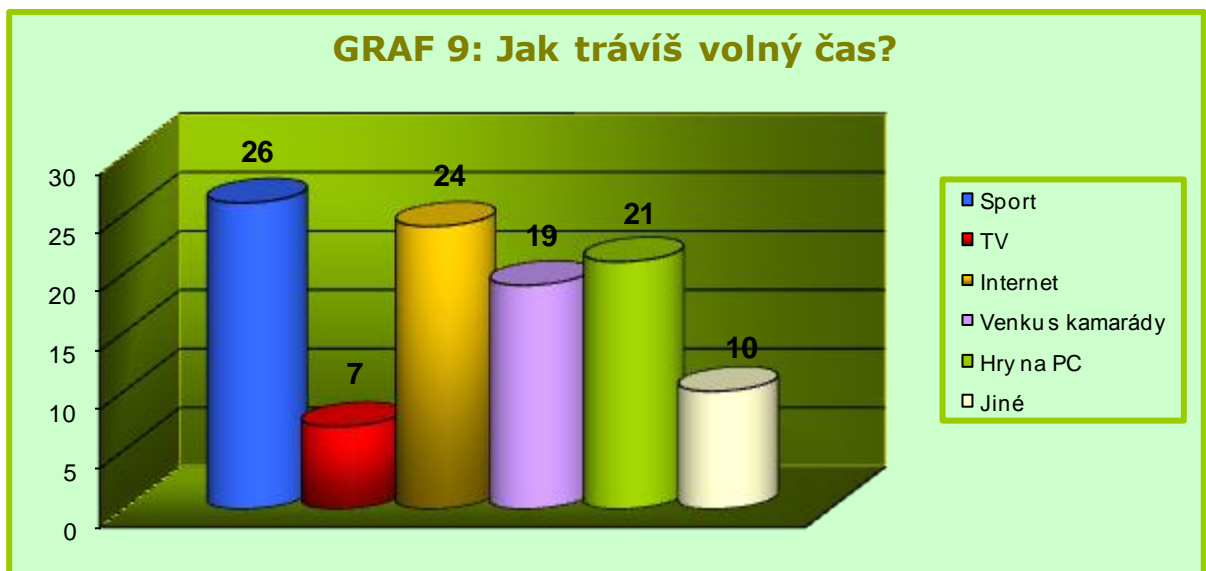
První část dotazníku byla sestavena skutečně především pro potřeby organizátorů interaktivních seminářů, tj. o.s. Sport bez předsudků. Přesto jsem některé výsledky použila již v předchozím výzkumu s cílem porovnat názory těch, kteří o formě prevence rozhodují a těch, kteří se jí účastní, tj. přímých odběratelů této služby.

Dotazník jsem osobně rozdala 110 žákům na posledním programu primární prevence. Pouze dva dotazníky se vrátily nevyplněné či znehodnocené. Vysokou návratnost si vysvětluji svým postavením v rámci skupiny a vhodně zvolenou dobu. Tím, že byl dotazník rozdán v rámci semináře, žáci k němu přistupovali s větší zodpovědností a závažností. Ve vypracování všech otázek nebyli žáci časově omezeni. Při odevzdávání dotazníků byly zachovány podmínky k úplné anonymitě respondentů.

Podrobně se budu věnovat výsledkům otázek týkajících se bezprostředně školy a rizikových jevů, na které se v práci soustřeďuji (2.část). Nejprve bych se ráda zabývala základem této problematiky, jímž je způsob trávení volného času u dětí a mládeže (**GRAF 9**).

graf 9 - Jak trávíš volný čas?

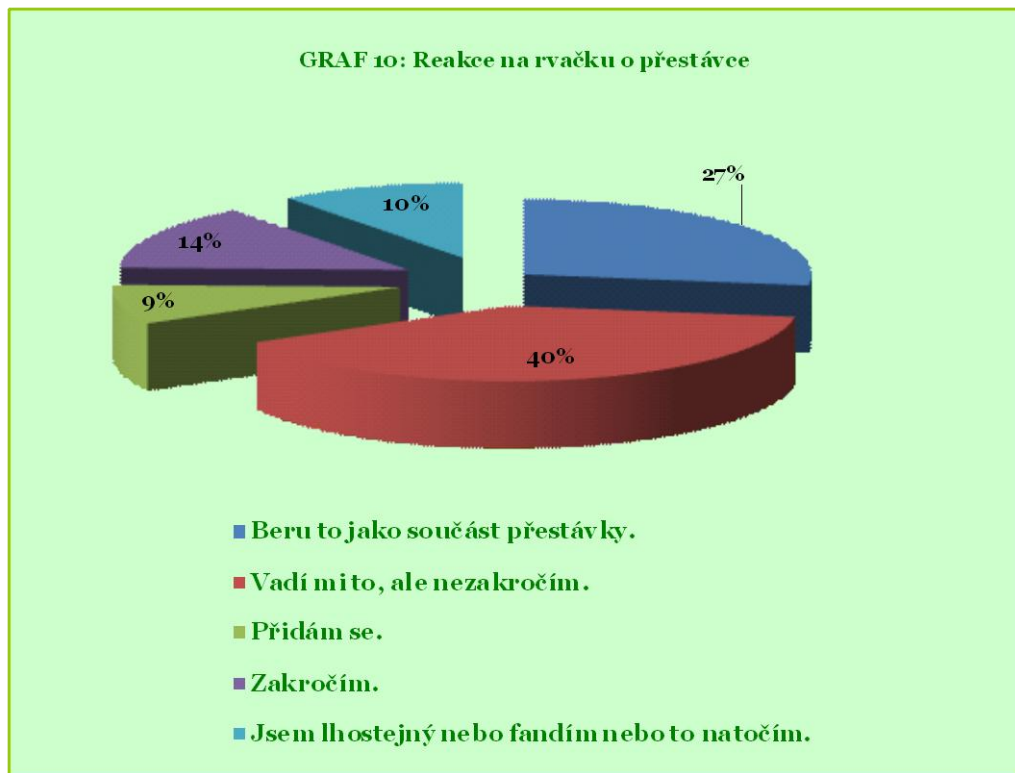

Velice příjemně mne překvapilo, že 24% dotazovaných nejčastěji sportuje. Bohužel podobně vysoká hodnota znázorňuje počet dětí, které raději vysedává na internetu (22%). Dalších 20% respondentů tráví volný čas u počítače, ale věnuje se spíše počítačovým hrám. Samozřejmě je možné, že i někteří na internetu zabrousí k nějaké počítačové hře on-line. Zajímavé je, že zájem o sledování televize silně klesá, jako nejobvyklejší činnost ji uvedlo jen 7% dětí. Naopak až 18% tráví nejvíce času venku s kamarády. Další jiné uvedené formy byly čtení, procházky se psem nebo jiné než sportovní kroužky. Shrnu-li to, minimálně 49% dotazovaných tráví volný čas pasivním způsobem. Zajímavé je porovnat tyto výsledky s odpověďmi na třetí otázku, tj. jak nejčastěji trávíš přestávky ve škole. 62% totiž odpovědělo, že si povídá s kamarády a 15% napsalo, že hraje hry na mobilu nebo poslouchá MP3. Dalo by se z toho vyvodit, že ti, kteří ve škole mají kamarády, se jim hodně věnují a povídají si s nimi.

Po příchodu domů mají ale chuť se spíš zavřít v pokoji pouze se svým počítačem. Protože trávím mnoho přestávek ve školách vím, že i četným tématem rozhovorů o přestávkách jsou právě počítačové hry. Děti rozebírají, jak překonaly určitou lekci a snaží se svými zkušenostmi trumfovat kamaráda. Mohl by tento způsob trávení volného času být i jakousi přípravou na rozhovory ve škole.

Naváží zajímavou prezentací výsledků z otázky, jak se zachováš, když se během přestávky začne prát několik spolužáků (**GRAF 10**). Neuvěřitelných 68% žáků by vůbec nezakročilo. Z nichž 41% uvedlo, že je ale tyto rvačky obtěžují, 27% napsalo, že takové situace vnímají jako součást přestávky. „Perou se většinou z legrace“ cituji jednoho žáka. Několik respondentů dokonce opoznámkovalo, že by si toho nejspíš už ani nevšimli. 10% pasivních žáků by se k této události stavělo buď zcela lhostejně nebo by fandilo jednomu z účastníků a nebo by takovou rvačku natočilo na mobilní telefon. Pouze 14% by v takový okamžik zakročilo. Snažili by se je od sebe odtrhnout, dívky spíše volí slovní přesvědčování, několik dotazovaných uvedlo i požádat o pomoc učitele na dozor.

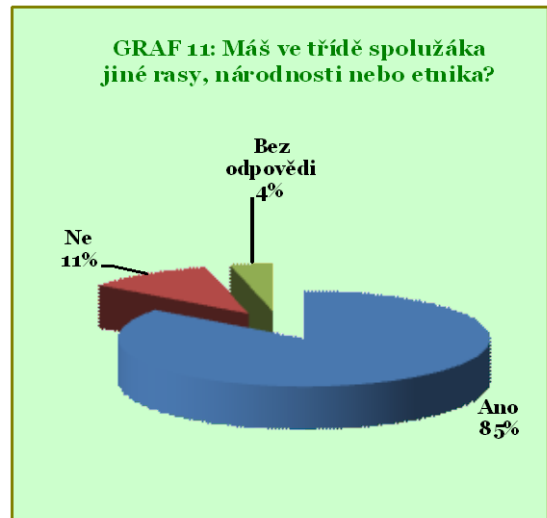
graf 10 - Reakce na rvačku o přestávce

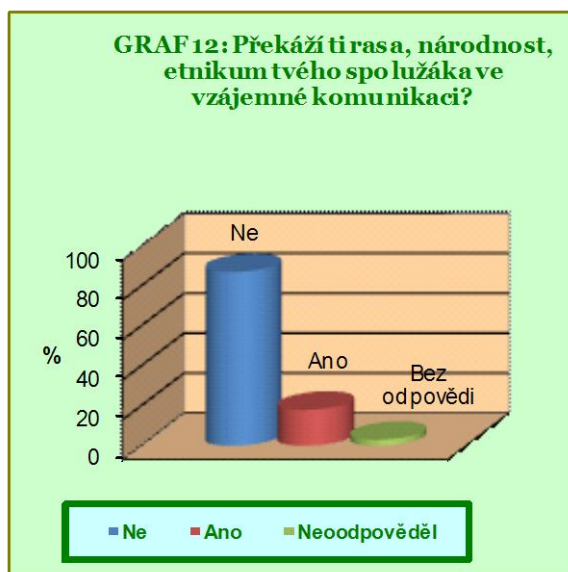
Následujícími otázkami mapují četnost žáků jiné národnosti, rasy nebo etnika ve třídách a zároveň postoj všech žáků k přijetí tohoto člena a vzájemné komunikaci. **GRAF 11** ukázal, že i v našich školách se už běžně můžeme setkat s multikulturní třídou. Podle mého vnějšího názoru na to však pedagogičtí pracovníci nejsou připraveni sami, což teprve aby dokázali ukázat cestu dětem, jak se na příchod nového a třeba národnostně odlišného spolužáka nachystat. Většinou jsou do vody hozené, jak nově přichozí, tak děti primární třídy. Vznikají další bariéry

v komunikaci a velice těžko se odbourávají. Taková atmosféra vytváří příznivé podmínky pro vznik xenofobie, utlačování nebo šikany. Přesto podle **GRAFU 12** 80% respondentů nevidí v těchto skutečnostech překážku, která by mezi nimi stála při vzájemném dorozumívání. 17% se přiklonilo k názoru, že v některých případech to může způsobit komplikace. Uváděli odlišnost našich zvyků, nedostatečnou znalost jazyka českého ze strany cizince nebo naopak absolutně žádnou znalost jazyka, který ovládá spolužák jiné národnosti. V některých

graf 11 - Máš ve třídě spolužáka jiné rasy, národnosti nebo etnika?

graf 12 - Překáží ti rasa, národnost, etnikum tvého spolužáka ve vzájemné komunikaci?

odpovědích se objevily špatné zážitky v komunikaci s žákem mluvícího cizí řečí, ale nechyběly ani reakce obsahující předsudky a stereotypy. Dva žáci se svěřili se situací, kdy jim takový spolužák nadával ve svém rodném jazyce, což vnímali jako velice nepříjemné jednání.

Prvních pět otázek jsem pokládala s úmyslem uvést respondenta do problematiky agresivity a jejích projevů. Další pět otázek se zaměřuje vyloženě na toto téma. Nejprve jsem zkoumala, jak se žák na druhém stupni základní školy vyrovnává se vztekem.

GRAF 13 znázorňuje, že 24% dotazovaných si potřebuje svoji zlost vybit a tak nejčastěji do něčeho kopne nebo praští. Dalších 24% je nevrlych, prý mají mrzutou náladu, jsou podráždění, někdy mají sklon se hádat. Nejvyšší procento žáků uvedlo, že v takových chvílích naopak s nikým nemluví. A 5 dotazovaných by se v momentě zlosti pustilo do rvačky. 18% respondentů napsalo jinou odpověď, z nichž nejčastěji se opakovala nějaká činnost nebo koníček, která jim pomáhá se odreagovat (hudba, četba, procházka). Několik žáků uvedlo, že by se svěřilo kamarádovi. Každý tedy vyzrává nad svým vztekem po svém a různým způsobem. Graf ukazuje značně vyrovnané hodnoty. Největší procento však v sobě hněv dusí, nesvěří se s příčinou zloby a snaží se s tím poprat jen sám. Trochu bych se zde bála rizika hromadění takové negativní energie, která by mohla explodovat v nevhodnou chvíli nebo by obětí takového výbuchu mohl být člověk a nejen rozbitý talíř.

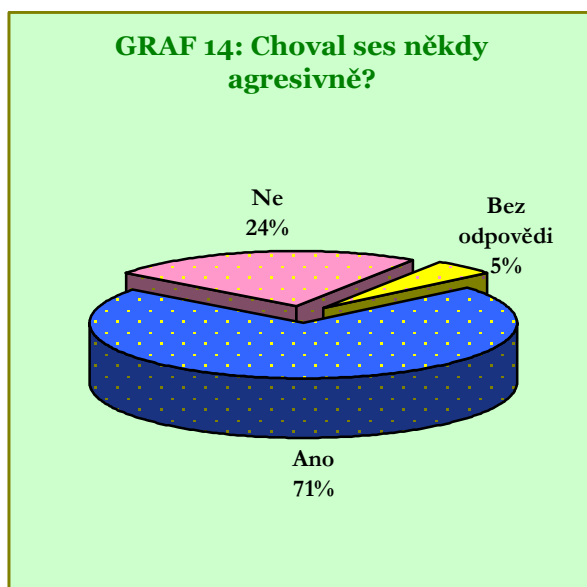
graf 13 - Co dělám, když mám vztek?

V dotazníku jsou některé otázky doprovázené krátkou definicí pojmů. V této části jsem se snažila vysvětlit pojmy agresivita, agrese a afekt. Chtěla jsem, aby si respondent uvědomil, že agresivní chování je charakterizováno jednáním útočným, ale především vědomým. Postiženému se tedy ubližuje se záměrem nebo je věc poškozená zcela s úmyslem. Pokud se ještě jednou podíváme na graf 13, můžeme sledovat, že 28% žáků své napětí uvolňuje právě agresivním jednáním. Podle jejich odpovědí buď způsobí škodu na majetku nebo věci anebo dokonce volí agresi fyzickou. Důležitým pojmem je zde afekt, který takovou situaci velmi ovlivňuje. Jedná se o krátkodobou a silnou emoční reakci, která narušuje duševní rovnováhu.

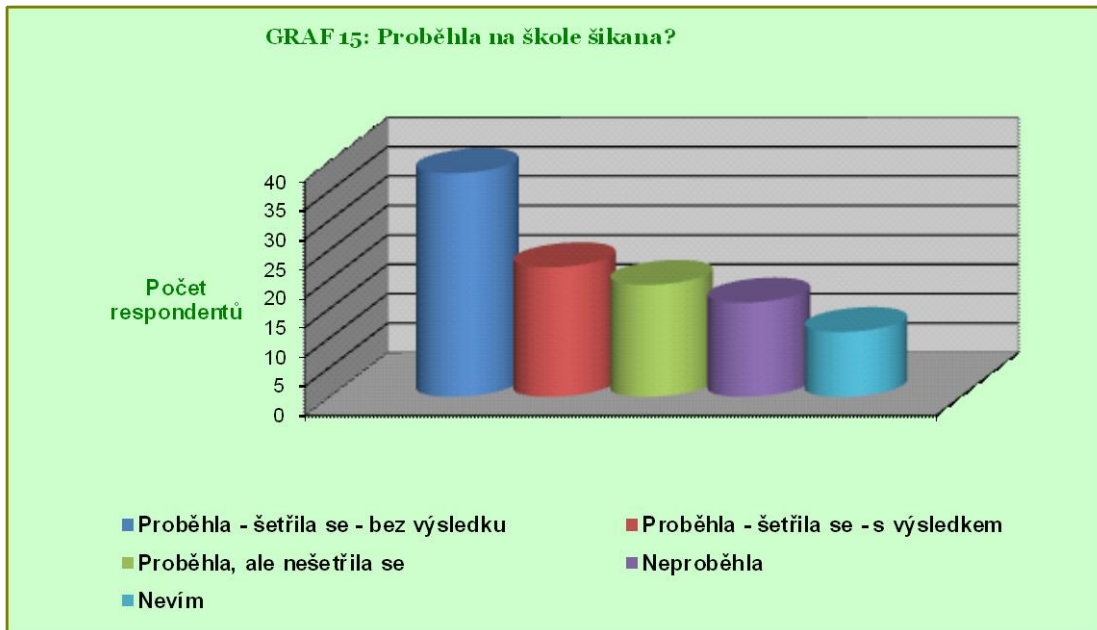
Sedmou otázkou se ptám žáků, jestli už se ve škole stali svědkem agresivního chování, případně k jaké situaci tehdy došlo. Pozitivně odpovědělo 54% žáků. Ve většině případů šlo o rvačku ve třídě nebo na chodbě školy, která byla podle pisatele způsobená neadekvátní reakcí na nevinné drknutí do agresora, nesouhlas s jeho názorem nebo nevhodnou poznámkou na jeho osobu. Mnohokrát žáci hovoří o odezvě na určitou provokaci nebo žert. Mnohdy je útočník popisován jako kluk z vyššího ročníku, ale respondenti se svěřili i se svými vnitřními, někdy i vlastními, útoky na spolužáky. Většinou jde o rány pěstí, kopání, surové bití, sražení na nebezpečný předmět s následkem zranění hlavy nebo ruky a drobných odřenin. Někteří uváděli dokonce šikanu spolužáka nebo svou vlastní v roli oběti. V jedné třídě mají otřesný zážitek, kdy stále provokovanému a mlácenému chlapci došla jednoduše trpělivost. Projevilo se to v okamžik, kdy jeho třída vycházela ze školy a on po svých spolužácích začal házet kameny. Jde pouze o mou spekulaci, protože mám o tomto případu příliš málo informací, ale mohlo se jednat i o oběť šikany, která jako obranný mechanismus raději zvolila roli agresora s touhou ukončit své bezmezné utrpení. V jedné odpovědi se mi žákyně svěřila se zážitkem, kdy jeden kluk vyhrožoval paní učitelce výtvarné výchovy a vulgárně na ni křičel. V ruce prý držel kus dřeva, s kterým se k ní napřahoval. Dnes už studuje na jiné škole, ale žákyně si tuto vzpomínku vybavuje zcela živě a jako neobyčejně děsivou.

graf 14 - Choval ses někdy agresivně?

Už z několika předchozích odpovědí je zjevné, že i někteří respondenti si uvědomují své agresivní chování. Značně jsem totiž váhala, zda-li mám vůbec pokládat následující otázku. Ta má dotazovaného přimět, aby si sáhnul do svědomí a přiznal si, jestli se sám už někdy agresivně vůči svému okolí zachoval. Opět jsem podtrhla podstatu tohoto pojmu, tj. jednal-li tak vědomě a úmyslně. **GRAF 14** představuje, že 71% vlastní agresivitu vůči svému okolí přiznává. 24% nikdy agresivně nejednalo. Je pravda, že si mohl každý představit pod

graf 15 - Proběhla na škole šikana?

tímto označením různé formy agrese, včetně přirozené dávky agresivity, která v každém z nás zaručeně je. Vrátime-li se však k předchozím výsledkům, spíše vypovídají o reálné skutečnosti, což může být pro některé až šokující.

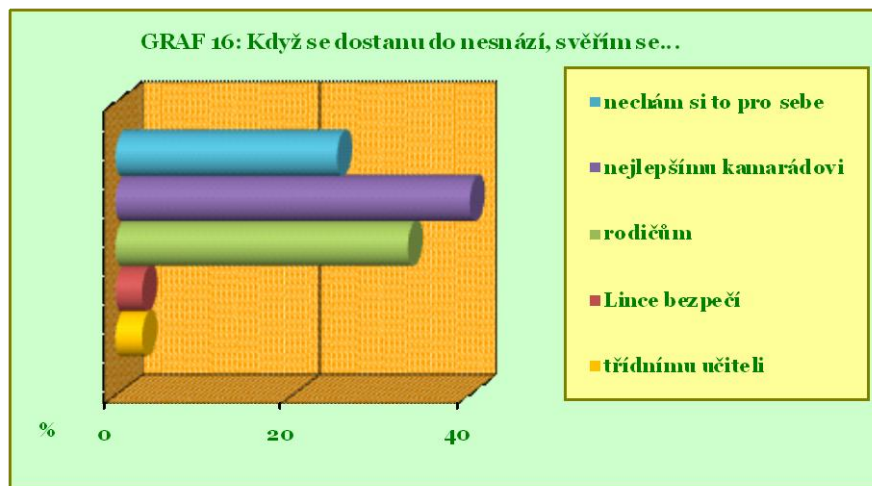
Doposud se nejednou ukázalo, že mezi agresivním jednáním a šikanou není pevná hranice. Tyto dva pojmy se vlastně prolínají. Pro mnoho pedagogů je velmi nelehkým úkolem odhadnout, kdy už jde o šikanu a kdy „pouze“ o agresivní chování. Mnohdy se však postih v jednotlivých případech neruší. **GRAF 15** představuje, v kolika případech se vyskytla šikana na škole a vědělo se o ní, zda-li byla šetřena a pokud ano, bylo-li ukončeno toto vyšetřování nějakým výsledkem. V dotazníku jsem se snažila zjistit o jakých důsledcích například vedení školy rozhodlo.

Podle 36 % uvedených odpovědí se ve škole šikana vyskytla a byla. Bohužel i po jistém takové prozrazení tzv. vyšumělo. 21% odpovídajících uvedlo, že po odkrytí šikany, byla projednávána vyšetřování se k žádnému výsledku nedopracovalo odhalená. Většinou. Podle svědků se došlo i k nějakému výsledku. K mému velkému překvapení vedení zvolilo jako řešení poznámku nebo omluvu agresora oběti. Někdy dostal útočník zhoršenou známku z chování, v některých případech byl agresor přeřazen do jiné třídy, šikanující skupiny byli rozděleny do různých tříd. Pouze ve dvou případech odešli do jiné školy. Naneštěstí se velice často stává, že agresor dostane pouze kázeňský postih a oběť je ta, která

změní školu. Žalostná je též skutečnost pětinového zastoupení šikany, která nebyla vůbec odhalena nebo se jednoduše nevyšetřovala. 15% si je jistých, že v jejich škole šikana nikdy neproběhla.

Zajímavé poznatky přinesl průzkum názorů a postojů dětí na aktuální téma kyberšikany. Úmyslně jsem použila otevřenou otázku, abych neomezovala prostor k vyjádření se a nenabádala k možným odpovědím. Ukázalo se, že většině dětí je problematika známá. Mnozí mají povědomí i o mediálně populárních případech kyberšikany, pro některé je to skutečně prostředek zábavy. 10% se postavilo k této otázce lhostejně a bez zájmu. Velké procento dětí je však znechuceno takovým jednáním a snaží se vžít do pocitů obětí. Považuje kyberšikana za „hnusnou, ponižující, drsnou, hrůznou a nenormální“. Někteří si i velice dobře uvědomují, že se jedná o čin, který narušuje osobní svobodu. Několik žáků by přivítalo

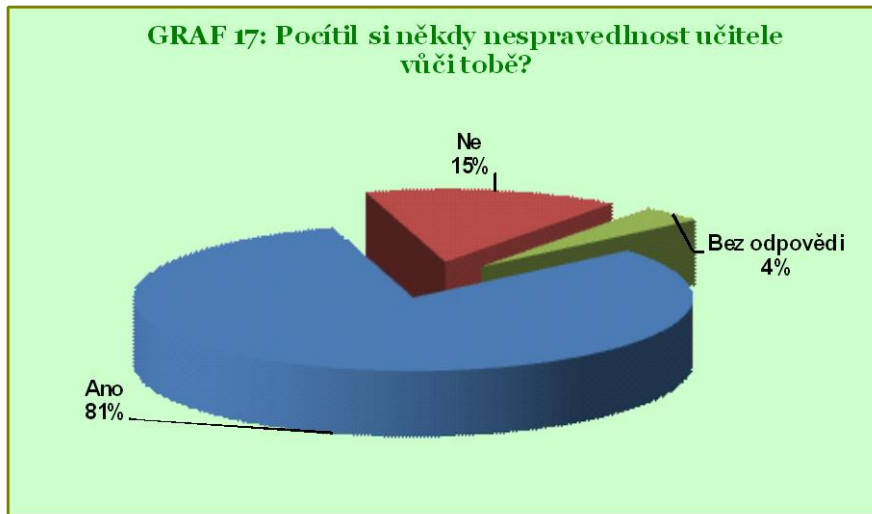
graf 16 - Komu se svěřím, když se dostanu do nesnází?

opatření nebo zákon, který by zveřejňování takových nahrávek zakazoval. Na druhé straně jsem v desítkách dotazníků četla, že by mohl záznam pomoci obětem. Obdrželi by tak důkaz a mohli viníka potrestat. Pár respondentů dokonce v tomto smyslu záměrně odděluje samotné natočení situace na mobilní telefon a vyvěšení videa na internet – až druhou fázi vnímají jako nepřijatelné jednání. Šokující byla pro mne míra upřímnosti těch, kterým kyberšikana připadá normální a „v pohodě“. Podle jejich slov se alespoň mají na co koukat.

Následující otázkou mapuji důvěryhodnost bezprostředně blízkých osob žáka (GRAF 16). Zdá se, že třídního učitele mnoho dětí v nesnázích neosloví. Nejčastěji se žák druhého stupně v obtížné situaci svěří svému nejlepšímu kamarádovi (36%). Velkou důvěru

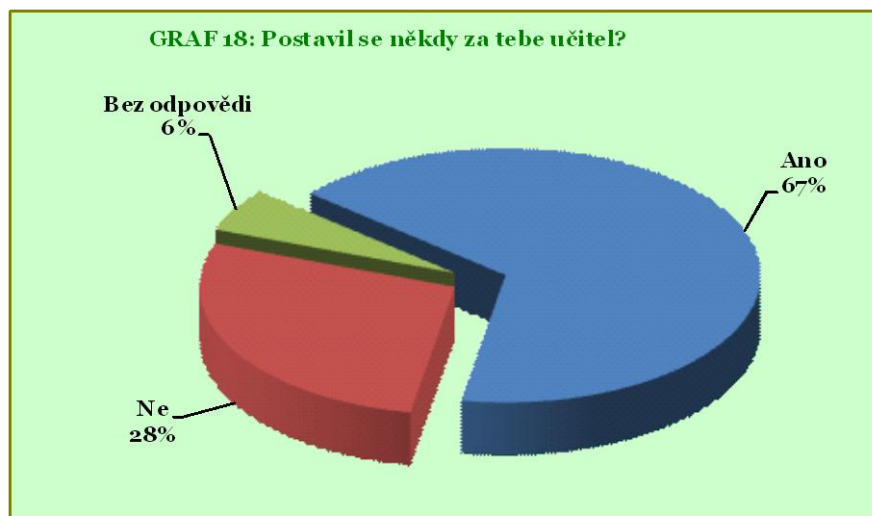
graf 17 - Pocítil jsi někdy nespravedlnost učitele vůči tobě?

děti vkládají do svých rodičů (31%). Až 23% dotazovaných si za takových okolností poradí samo a starosti si nechá pro sebe. Pouze 3% by se obrátili na Linku bezpečí. Opět se zde ukazuje nezbytnost spolupráce a užší propojenosti rodiny a školy.

Poslední tři otázky směřují ke vztahu žáka a pedagoga. **GRAF 17** poskytuje náhled na pocity žáků a to, jestli vnímají učitele a jeho jednání vůči nim osobně jako nespravedlivé. Na seminářích prevence jsem se často s takovou stížností setkala. Nejednou to je i důvod, proč se žák svému učiteli s problémem nesvěří. Křivdu nebo bezpráví pocítilo na škole až 81% žáků. Další **GRAF 18** ovšem znázorňuje, že za 67% studentů se učitel postavil, když to

graf 18 –Postavil se někdy za tebe učitel?

opravdu potřebovali. Je potřeba zdůraznit, že i pedagogové jsou jen lidé, dělají chyby, nemají oči všude a mohou situaci špatně odhadnout. Měli by být ale žákovi nápomocni v jeho studijních nesnázích i životních strastech. Student by měl mít pocit, že se na svého učitele může kdykoliv obrátit. Zdá se, že ačkoliv se to nepovede vždy třídnímu učitelovi, nějakému z vyučujících se podaří žákovi důvěru si získat. Vždyť víc jak polovina žáků nalézá alespoň v jednom ze svých kantorů oporu. Škoda je, že jim studenti tuto podporu při hodinách leckdy příliš neoplácejí. Na základě vyhodnocení posledního bodu dotazníků vidí děti profesi učitele náročnou především v obrovské trpělivosti. Největší obdiv podle 19% respondentů sklízí odolní učitelé s pevnými nervy. Toto zaměstnání hodnotí jako velice psychicky náročné. 15% uvedlo, že pro kantora nemůže být vždy snadné některé žáky zvládnout. Chování těchto studentů hodnotí nevybíravými slovy a zcela pobouřeně, dokonce se někteří respondenti předem vzdávají profese ve školství. Dalších 15% dotazovaných odpovědělo, že toto povolání vyžaduje obrovskou zodpovědnost. 8% obdivuje nesmírně velikou znalost učiva a schopnost vzdělávat a vychovávat žáky. Uvědomují si, že pedagog je vysoce vzdělaný člověk.

Mnoho žáků si bohužel učitele spojuje s neustálým křikem a hulákáním na žáky. Až to trochu vypadá, že řev je výbava nebo nezbytná dovednost pro vykonávání práce učitele. V méně zastoupených odpovědích se objevilo, že učitel má být trpělivý a plný porozumění. 6% v této profesi žádná kritická místa nevidí.

2.4 SHRNU TÍ

Ukázalo se, že v základních školách mají děti opravdu větší sklon k agresivnímu chování. Často tímto způsobem řeší konflikty a dokonce se tak i baví. Většinou se nedaří nastolit ideální podmínky mezi pedagogy a žáky. Přikláním se k názoru, že to čas a náplň práce učitelů ani nedovoluje. Nejsou také ohodnoceni natolik dobře, aby tak činili nad rámec své práce. Z tohoto důvodu však pedagogům uniká, co se ve třídách děje a přichází o mnoho informací a potřeb svých žáků, které by sami mohli využít v rámci svých předmětů. Chybí tu větší míra provázanosti. Ideálně by měli být i rodiče více vtáhnuti do dění školy, do způsobu prevence, aby i oni mohli v rámci svého působení navázat na sebemenší preventivní opatření. Navíc by je informovanost tolik neznejišťovala a bylo by mnohem snazší navázat s učitelem vztah, který by umožňoval součinné jednání založené na důvěře. Zároveň se často stává, že vedení školy volí nevhodnou základní myšlenku prevence. Nejčastěji ředitel vybere přednášku na téma návykové látky, ačkoliv třída potřebuje spíš program na předsudky a stereotypy, protože je silně zaměřená proti rasově odlišným dětem ve škole. Často se

zanebývá také utužení vztahů ve třídě a například naléhavost rozbít silnou skupinu, která manipuluje se zbytek třídy. Vše může být naprosto v náznacích, ještě nejde o patologický jev, ale preventivní zásah hravou formou by už byl na svém místě a mohl rozšíření nežádoucího jednání předejít.

Směrodatný je pro mě velký zájem dětí a mládeže jak o dané problematiku, doslova hlad po informacích, tak o způsob komunikace. Pokud bude programům primární prevence dáována dostatečná vážnost a současně budou odpovídat aktuálním tématům - organizátoři je tzv. ušijí na míru dané škole, třídě nebo potřebám jednotlivých žáků, věřím, že tato osvětová činnost je vhodný způsob, jak zlepšit společnost v budoucích letech.

3. PROGRAM PRIMÁRNÍ PREVENCE ZAMĚŘENÝ NA PŘEDSUDDKY A STEREOTYPY

Za mnohem efektivnější považují vyhradit si časový prostor k navázání bližších kontaktů a následně zařadit zážitkovou formu práce, než samotná fakta a teoretickou přednášku. Jakmile se podaří získat důvěru a zájem dětí, může s nimi lektor probírat i tak závažná témata jako předsudky a xenofobii nebo sexuální problematika. Dobře zaktivizované děti jsou ochotné spolupracovat, zapojovat se do diskusí i přemýšlet nad danými tématy. V některých třídách může navázání „pracovního“ vztahu trvat jeden rok, v jiných se to třeba nepodaří vůbec. Velmi záleží na kolektivu a trpělivosti lektorů.

Vybrala jsem program prevence, který jsme s kolegyní včlenily do plánu témat z důvodu výskytu opakovaných protirasistických poznámek a nezávisle na tom i přítomnost dvou žáků jiné národnosti nebo etnika. Naše rozhodnutí utvrdil i způsob sezení, kteří žáci zvolili při našem příchodu na třetí seminář. Místo komunitního kruhu³⁹ vytvořili žáci dva půlkruhy jejich součástí byli členové jednoho pohlaví. Zdálo se, že není něco v pořádku. Po krátké diskusi jsme zjistily, že předsudky a stereotypy se ve třídě vyskytují daleko více mezi chlapci a děvčaty. Sklon k xenofobii je záležitostí spíše jednotlivců.

Děti měly silnou potřebu svěřit se s vlastní zkušeností nebo se zážitky svých blízkých. Právě tyto příběhy nám byly prostředníkem k objasnění někdy až neskutečných mýtů, které mezi mládeží kolují. Při závěrečné reflexi se nám několik jedinců přiznalo, že jim sezení v kruhu bylo z počátku nepříjemné, ale nyní v tomto uspořádání našly mnoho výhod i zalíbení. Očekávaly jsme výtku za menší počet zařazených her, avšak naopak několikrát zaznělo: „Nejvíce se mi líbilo asi to, jak jsme si povídali.“

Myslím si, že největším problémem ve výchově dětí a následně největším rizikovým jevem, je nedostatek komunikace a zájmu o jejich problémy. Během práce lektorky všeobecné primární prevence jsem si uvědomila, jak velice děti postrádají dospělou osobu, které by se mohly svěřit se svými starostmi, aniž by se musely obávat zesměšnění nebo bagatelizace. Nejednou jsem seděla v kruhu s dětmi a odpovídala na jejich anonymní a mnohdy až překvapivě závažné dotazy. Nejednou jsem viděla v jejich očích obrovskou úlevu, když konečně dostali odpověď na „svou“ otázku. Děti touží po tom, zeptat se na to, co je zajímavá,

---

³⁹ **Příloha 7:** Fotodokumentace: komunitní kruh a diskuse

a s čím si nevědí rady. Potřebují vědět, znát, porozumět. Ze zkušenosti vím, že mívají často strach ze zlehčování a každé odbytí tázajícího se dítěte snižuje jeho sebevědomí, chuť a odvalu zeptat se příště znovu.

Za nejúčinnější prevenci rizikových jevů dětí a mládeže považuji tedy otevřenou komunikaci⁴⁰. Mládež by se měla naučit nezastřeně hovořit o svých problémech, vyjádřit svůj názor, naslouchat argumentům druhých, zvolit svůj postoj. Dokázat odolat skupinovému tlaku a nebát se odmítnout - říct „ne“. Komunikace hraje důležitou roli také v podchycení již rozvinuté závislosti nebo pokročilého stadia rizikových jevů.

3.1 PŘÍPRAVA PROGRAMU

Cílová skupina: žáci sedmé třídy základní školy

Cíle: Vést děti k životu bez předsudků. Uvědomění si čím nás mohou předsudky omezovat. Vysvětlit, co předsudky jsou, jak vznikají a jak nás mohou ovlivnit. Porozumět významu prvního dojmu a možnému riziku zkreslení. Přesvědčit, že každý má stejná práva, že jsou lidé různí a proto je třeba je tolerovat, dokonce i jejich postoj, který se nám nemusí úplně líbit. Zvýšit toleranci k odlišnostem, národnostem a menšinám.

Témata:

- Předsudky, představy a stereotypy
- První dojem a jak na nás působí
- Tolerance k odlišnostem
- Komunikace a spolupráce ve třídě

Hlavní techniky:

Intuice:

Pomůcky: papíry, tužky, připravených asi deset tvrzení na téma multikulturní výchova, lektor

Poznámka: pomáhá uvést téma a vysvětlit vznik předsudků a vliv prvního dojmu nebo posuzování druhých podle svých vlastních nebo viditelných charakteristik.

Postup: Žáci si zapisují, které z nabízených tvrzení jsou podle jejich odhadu pravdivá a pasují na lektora, kterého se všechny odpovědi musejí týkat. Následuje vyhodnocení otázek, během kterého lektor pravdivě zodpoví každou otázku. Pokud někdo napsal správnou odpověď, zapíše si bod.

---

⁴⁰ **Příloha 8:** Fotodokumentace: komunikace jako prostředek řešení problémů

Příklady otázek: Bydlí s rodiči x s partnerem/přítelem x s kamarády; Při zkoušení a testech napovídají a opisují x nenapovídají a neopisují; Mají největší strach z výšky x z vlastní smrti x ze smrti blízkých; Nemají rádi lháře x fanatiky x rasisty

Otázky k diskusi: Na jakém základě se rozhodovali? Znají někoho v tom věku? Mají představu, že se tak sami budou chovat? Bylo pro ně důležité jak ten člověk vypadá, mluví, jak se projevuje?

Vlakem po Evropě:

Pomůcky: kopie scénářů (18 charakteristik), papíry a tužky, flipchart a fixy

Poznámka: Je potřeba vysvětlit všechny pojmy v zadání

Postup: Lektoři rozdají žákům kopii scénářů a přečtou jim zadání. Každý žák si samostatně vybere tři cestující, se kterými má zájem cestovat, a tři, kterým by přednost rozhodně nedal. V okamžiku, kdy se každý účastník samostatně rozhodne, vytvoří žáci menší skupiny o maximálně šesti lidech. V těchto skupinách si navzájem sdělí své osobní volby a zdůvodní kritéria, podle kterých spolucestující upřednostňovali. Skupina pak vytvoří nový společný list cestujících, na kterém se všichni členové shodnou. Po ukončení práce se žáci vrátí zpět do kruhu a zástupci skupin prezentují svoji práci. Následuje hodnocení techniky. Skupina společně porovná práci jednotlivých skupinek. Je důležité všimnout si uplatněných kritérií výběru, společných znaků i těch, na kterých se účastníci nemohli dohodnout.

Otázky k diskusi: Jaká jste uplatnili kritéria pro své osobní rozhodnutí? Změnili jste je při práci ve skupině? Jak se vám podařilo se ve skupině dohodnout? Co vám pomáhalo a co vaši dohodě bránilo? Jaké jste hledali argumenty k přesvědčení druhého? Byl někdo, kdo se nenechal přesvědčit? Proč? Hledali jste nějaký kompromis? Jaké stereotypy k možným spolucestujícím se objevovaly? Jak podle vašeho názoru takovéto stereotypy vznikají?

Scénář: Nasedli jste do rychlíku „Tuzemsko“ a vydali se na týdenní cestu z Lisabonu do Znojma. Kupé, ve kterém cestujete, musíte sdílet spolu se třemi dalšími cestujícími. Kterým z níže uvedených cestujících byste dali přednost?

Příklady cestujících:

- 1) Obézní švýcarský makléř
- 2) HIV – pozitivní mladý umělec
- 3) Rom cestující na Slovensko
- 4) Ukrajinský dělník, který se nechce vrátit domů
- 5) Skinhead ze Švédska, který je zřejmě pod vlivem alkoholu
- 6) Polská prostitutka z Berlína

- 7) Francouzský farmář jedoucí s košíkem plným pořádně uleželého zapáchajícího sýra
  - 8) Český emigrant, kterého právě propustili z portugalského vězení
- apod.

Kdo má víc předsudků?

Pomůcky: papíry, tužky, flipchart a fixy

Postup: Třída se rozdělí na dvě skupiny, dívky a chlapce. Každá skupina má přibližně pět až deset minut čas, aby sepsala co nejvíc věcí (vlastností, schopností), které chlapci, resp. dívky údajně neumějí. Výraz neumějí je důležitý, protože formulovat předsudky pozitivně je daleko obtížnější. Zástupci skupin nahlas přečtou, co vymysleli. Střídavě skupiny smějí vyškrtnout ze seznamu druhé skupiny některou výpověď, jestliže to dokážou zdůvodnit. Např. Holky také mohou hrát fotbal a dělat rozhodčí! Lektor postupně škrtná uvedené předsudky, takže na seznamu mohou nakonec zůstat jen položky, které skutečně platí – např. chlapci nemohou rodit. Následuje diskuze o tom, že nakonec není tolik rozdílů mezi oběma pohlavími, jak si žáci na začátku techniky mohli myslet.

Shrnutí: Žijeme v mezilidských vztazích, které nám něco přinášejí, mohou nás obohacovat. Uvědomění, že jsou si obě pohlaví rovny, obě mají dobré i špatné vlastnosti.

Hádej, kdo přijde na večeři:

Pomůcky: papíry s rolemi, papír a tužky pro pozorovatele

Postup: Technika se jmenuje podle stejnojmenného staršího filmu se Spencerem Tracym a Catherine Hepburnovou. Film vypráví o tom, jak si dívka přivedla domů na večeři k rodičům svého přítele, který je tmavé pleti, a o tom, jak na to její rodiče reagovali. Lektoři vysvětlí účastníkům, že jde o hraní rolí, které má odhalit způsob, jakým společnost ovlivňuje naše mínění o lidech, kteří patří k jiným skupinám. Čtyři dobrovolníci si rozdělí následující role: dcera, její přítel (cizinec – černoch), matka, otec a ostatní mají úlohu speciálních pozorovatelů. Zbytek skupiny tvoří obecnstvo. Pozorovatelé – obecnstvo se rozdělí do skupin podle toho, kterou roli budou sledovat. Lektoři žákům vysvětlí, že mají podrobně sledovat představitele vybrané role, zapisovat jeho argumenty, reakce, emoce apod. Herci mají tři až pět minut na přípravu. Lektoři rozmístí na přehledné místo čtyři židle do půlkruhu a vysvětlí obecnstvu, že se jedná obývací pokoj jedné „obyčejné“ rodiny. Na pokyn lektorů začnou žáci hrát svoji scénku. Optimální délka hry je kolem deset minut. Jasným signálem lektoři ukončí hru ve chvíli, kdy to lektoři uznají za vhodné. Následuje společná diskuze.

Nejprve mají prostor herci; jak se cítili ve svých rolích. Potom prezentují pozorovatelé své názory, argumenty a chování jednotlivých postav.

Otázky k diskusi: Jaké z použitých argumentů (nebo velmi podobných) jste slyšeli ve svém okolí? Jak by se asi změnila celá situace, kdyby byl dceřin přítel stejné barvy kůže jako ona? Co by se asi dělo, kdyby dcera oznámila, že má poměr s jinou dívkou? A co kdyby chtěl syn představit svého chlapce? Myslíte, že podobné konflikty patří spíš minulosti, nebo jsou stále aktuální?

Příprava obsahuje zdaleka více technik než je možné použít v rámci semináře. Naše semináře jsou však postavené na atmosféře a potřebě skupiny a proto mnohdy volíme konkrétní techniky a hry až během programu. Hry vybíráme především pohybové⁴¹, volené s úmyslem děti naladit na další část programu nebo zážitkovou formou zprostředkovat informace. Po každé hře nebo hlavní technice následuje reflexe.

---

⁴¹ **Příloha 9:** Fotodokumentace: pohybové a soutěživé hry a hry na spolupráci, strategii a podporu členů ve skupině

3.2 ZPRÁVA Z PROGRAMU

ZPRÁVA ZE SEMINÁŘE PREVENCE KRIMINALITY HROU

organizovaného v rámci ***o.s. Sport bez předsudků***
ve školním roce 2008/2009

Škola : ZŠ XXX Třída : 7. třída Termín bloku: xxx	
Cíle programu :	Objasnění vzniku předsudků, pojmu diskriminace a vlivu prvního dojmu nebo posuzování druhých podle svých vlastních nebo viditelných charakteristik. Cílem je napomoci žákům vnímat osobní i skupinové předsudky k ostatním lidem a minoritám. Ale i uvědomění si svých nároků na svého kamaráda či přítele opačného pohlaví a schopnost tolerovat některé nedostatky. Odstranění předsudků a stereotypů ve vnímání druhého pohlaví a jeho rolích. Porozumět, že „první dojem“ nebo negativní zkušenost poznamenává naše budoucí chování.
Témata programu :	<ul style="list-style-type: none"> - Předsudky a stereotypy - Tolerance - První dojem a jak na nás působí - Spolupráce a komunikace ve skupinách
Spolupráce se třídou :	Tento program hodnotíme jako jeden z nejpřínosnější. Třída byla velice aktivní. Ačkoliv žáci mnoho pojmů, s kterými jsme společně pracovali, neznali, s poměrně těžkou technikou si obstojně poradili. Jejich chuť do spolupráce připisujeme i výběru témat, které se zdála být pro děti aktuální. Odpovídala tomu „divoká“ diskuze. Přesto se snažili dávat si prostor k mluvení. Práce ve skupinách se také dařila. Většina má ustálené názory. Během semináře se ukázalo, že zde vládne silně negativní postoj k Romům. Převážně se tak děje po nějaké špatné zkušenosti. Narazili jsme i na mnoho mýtů a tabuizovaných témat, které jsme se společně pokusili odbourat. Seminář byl přínosný i pro lektorky.
Poznámky:	

S pozdravem lektorky a koordinátor prevence

ZÁVĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI

Vzhledem k tomu, že se mi potvrdilo, že násilí a agresivita ve školách vzrůstá a dalo by se říci, že její míra je pro některé pedagogy skoro neudržitelná, považuji jakoukoliv preventivní činnost nad rámec povinného minima za příznivou a prospěšnou. Měli bychom pohotově reagovat na každý zvrat a silný vliv společnosti, ale zároveň se nenechat strhnout lavinou zmedializovaných případů. Pedagog, vychovatel i rodič by se měl zajímat o dítě a jeho okolí a svým jednáním a vystupováním preventivně působit.

Upřednostňuji souhru školních projektů a preventivních opatření ze strany pedagogů s kvalitním, kontinuálním a komplexním programem primární prevence. Nejdůležitější je pro mě velký zájem dětí a mládeže jak o dané problematiku, tak o způsob komunikace. Věřím, že programy primární prevence vedené vnějším činitelem by mohly, bude-li jim dáвана dostatečná vážnost, vést ke snížení výskytu rizikových jevů. Výhody těchto programů se mi potvrdily v pilotáži.

Podářilo se mi získat velký vzorek názorů dětí, kterých se tato činnost přímo týká. Často totiž vytváříme pro děti programy, hledáme jak jim pomoci, ale zapomínáme se jich ptát na jejich postoje a úsudky. Za důležité také považuji způsob, jak s dětmi mluvíme, jak jim předkládáme nové informace, zda jim nasloucháme a respektujeme jejich třeba nezralé názory. Jen informované a sebevědomé dítě má šanci vyhnout se nebo čelit rizikovým jevům a jen děti, se kterými diskutujeme, kterých si vážíme, si budou vážit nás dospělých, a budou vnímat naše rady a doporučení.

ZÁVĚR

Bakalářskou práci jsem zaměřila na několikaleté sledování žáků druhého stupně základních škol, zvláště na rizikové jevy, které mohou být součástí nebo příčinou agresivního jednání.

Využila jsem jednak svých poznatků z dlouhodobé práce lektora prevence a také jsem provedla průzkumy formou dotazníků.

Práce dokazuje, že při dlouhodobé a kontinuální osvětě dokáží žáci rozpoznat a pojmenovat už první příznaky rizikového chování a dovedou se mu vyhnout nebo mu dokonce čelit. Zkušenosti z praxe a výsledky průzkumu dokládají, že se současně v cílové skupině snižuje nebezpečí řešení problémů agresí.

Tato práce mapuje školní klima, ve kterém děti a mládež tráví podstatnou část svého života, které je hodně ovlivňuje, a na jehož atmosféře se samy podílejí. Toto prostředí se mnohem rychleji mění než dříve a proto by moje bakalářská práce mohla být podkladem dalších prací, které by mohly flexibilně nacházet lepší preventivní postupy.

ZDROJE

Literatura:

- ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.
- ELLIOTT, J., PLACE M. *Dítě v nesnázích. Prevence, příčiny, terapie*. Praha: Grada, 1998.
- HRABAL V. *Sociální psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum 2002.
- JEDLIČKA, R., KOŤA J. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum, 1998.
- KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál 2000.
- LAŠEK, J. *Sociálně psychologické klima školních tříd a škol*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001.
- NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost. Současné poznatky a perspektivy léčby*. Praha: Portál, 2000.
- POKORNÝ V., TELCOVÁ, J., TOMKO A. *Prevence sociálně patologických jev*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003.
- POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Patologické závislosti*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002.
- ŘÍČAN P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995.
- TAXOVÁ J. *Pedagogicko psychologické zvláštnosti dospívání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.
- VÁGNEROVÁ M. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum, 2001.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2002.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří* Praha: Portál, 2000.

Tisk:

- Droga jménem internet*. Chip/červenec 2000.
- Facka ve škole* : Čtvrtina lidí je pro. Mladá fronta DNES. 11.6.2007.
- Nebezpečná epidemie: Rodiče a šikana*. Rodina a škola. 2000, č. 10.
- Psychiatr Höschl: Do škol se musí vrátit tresty*. Mladá fronta DNES. 22.12.2008.
- Tělesné tresty* : Češi bití dětí tolerují. Právo. 13.7.2007.
- Teror ve škole!* : Žáci napadnou i učitele. Právo. 15.6.2007.

Učitelé by mohli požívat jiné formy veřejné ochrany než policisté. Učitelské noviny.
6.1.2009.

Záhadný svět našich dětí. Respekt. 2008.

Elektronické dokumenty nebo jejich části:

<http://proti-sikane.saferinternet.cz/sikana-a-kybersikana>

<http://www.jmskoly.cz/odborskolstvi/173/>

<http://www.ped.muni.cz/wphil/clenove/rybar/TEXTY/orientace.htm>

<http://www.ped.muni.cz/wsedu/mu/drogy/texty/metpokyn.doc>

<http://www.sikana.cz/skola.html>

www.adiktologie.cz

www.blisty.cz/2002/2/4/art9798.html

www.e-bezpeci.cz

www.internethelpline.cz

www.kcentrum.cz

www.poradenskecentrum.cz/sikana-rodice.html

www.prevcentrum.cz

www.saferinternet.cz

www.sikana.org/clanky_soubory/sikana.html

www.socpatjevy.cz

www.sportbezpredsudku.cz

www.wikipedia.cz

Další zdroje:

BALÁŽOVÁ, J. *Šikana a násilí na českých školách.* Studio STOP ČRo 6, 16.05.2007.

BÁRTŮ, R. *Šikana a kyberšikana.* Nokturno pro osamělá srdce. ČRO 2 – Praha, 1.3.2009.

PaedDr. MARTÍNEK, Z., KAMENÍČKOVÁ, P. *Agrese a agresivita u dětí a mládeže.*

Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 2008.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Přehled základní legislativy v oblasti prevence sociálně patologických jevů	86
Příloha 2: Dotazník: Mapování realizace primární prevence v základních školách.....	88
Příloha 3: Dotazník: Mapování vybraných rizikových jevů v základních školách	90
Příloha 4: Aktuální novinové články na téma agresivních projevů žáků vůči učitelům (koláž; autor Zuzana Žertová)	94
Příloha 5: Fotodokumentace: lektor versus skupina	95
Příloha 6: Fotodokumentace: kooperace ve skupině.....	96
Příloha 7: Fotodokumentace: komunitní kruh a diskuse	97
Příloha 8: Fotodokumentace: komunikace jako prostředek řešení problémů	98
Příloha 9: Fotodokumentace: pohybové hry na spolupráci, strategii a podporu členů ve skupině	99

Přehled základní legislativy v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže

(jako pomůcka pro pedagogy při tvorbě a realizaci preventivní strategie školy a řešení problematiky sociálně patologických jevů u dětí a mládeže)

STRATEGIE

- **Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 - 2008**
http://www.msmt.cz/_DOMEK/default.asp?CAI=2945
- **Národní strategie protidrogové politiky na období 2005 až 2009**
http://wtd.vlada.cz/urad/urad_postaveni.htm
- **Strategie prevence kriminality na léta 2008 - 2011**
<http://www.mvcr.cz/prevence/system/vlada/2004/index.html>

METODICKÉ POKYNY

- **Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže (Čj.:20 006 /2007 - 51 ze dne 16.10.2007)**
- **Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (Čj.: 28 275/2000 -22)**
- **Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané (Čj.: 25 884/2003-24)**
- **Metodický pokyn MŠMT ČR k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance (Čj.: 14 423/99-22)**
- **Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví (Čj.: 10 194/2002-14)**
- **Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí a žáků ve školách a školských zařízeních (Čj.: 29 159/2001-26)**

Příloha 1

VYHLÁŠKY

- **Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních**

Anotace - směrem k prevenci:

- ❖ *Školská poradenská zařízení poskytují bezplatně standardní poradenské služby uvedené v přílohách 1-3 této vyhlášky (§1)*
  - ❖ *Standardní činnost poraden - Informační a metodická činnost spočívá zejména:*
    - *v metodickém vedení práce výchovných poradců, školních metodiků prevence (1)*
    - *v metodické pomoci při tvorbě preventivních programů (8)*
    - *ve spolupráci se SVP při poskytování služeb pro žáky se SPCH a rizikem vzniku sociálně patologických jevů (9)*
  - ❖ *Obsah poradenských služeb (§ 2, písm. c) kromě jiných činností se jedná o:*
    - *prevenci a řešení výukových a výchovných obtíží, sociálně patologických jevů (zejména šikany a jiných forem agresivního chování, zneužívání návykových látek) a dalších problémů souvisejících se vzdáváním a s motivací k překonávání problémových situací*
- **Vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadanými**

ZÁKONY

- **Zákon. č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon), v platném znění**
- **Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, v platném znění**
- **Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů, v platném znění**
- **Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů**
- **Zákon č. 135/2006 Sb., na ochranu před domácím násilím (účinnost od 1.ledna 2007)**

Další zákony

- **Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí**
- **Zákon č. 132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině**
- **Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže**
- **Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon**

DOTAZNÍK

mapování realizace primární prevence ve ZŠ

Dobrý den, dovoluji si Vám předložit dotazník určený vedení školy (tj. řediteli či zástupci ředitele Vaší školy). Pilotní výzkum si klade za cíl zmapovat realizaci programů primární prevence patologických jevů pro žáky ve všech pražských školách.

Výsledky pilotního výzkumu budou podkladem výhradně ke zpracování absolventské práce.

Prosím, vyplňte dotazník přímo v počítači jako formulář. Takto vyplněný dotazník, zašlete obratem na uvedený e-mail.

Pro urychlení práce lze mezi jednotlivými položkami procházet klávesou TAB, zaškrtačací políčka pak můžete označit mezerníkem. V případě potřeby poradí nápověda zobrazená buď na stavovém řádku v dolní části obrazovky, nebo po stisku klávesy F1.

Před odesláním vyplněného dotazníku ho nezapomeňte nejprve uložit. Děkuji!

Předem děkuji za spolupráci!

1. Realizuje se ve Vaší škole nějaký program primární prevence patologických jevů pro žáky prostřednictvím vnější organizace?

ANO   NE

2. Realizuje-li programy tohoto typu vnější organizace (v opačném případě pokračujte otázkou 3),

• **jedná se o:**

- jednorázové přednášky, semináře či besedy
- dlouhodobý komplexní program
- program primární prevence pro rizikové osoby či skupiny (včasná intervence)
- jiné: *(Prosím, rozepište se které.)*

Příloha 2

- **Jak často se programy primární prevence konají ve Vaší škole?**

(Uvedte počet za školní rok.)

- 3. V případě, že preventivní programy ve Vaší škole nerealizuje vnější organizace, pak hlavní důvod, proč nevyužíváte těchto služeb je:**

- realizuje je škola v rámci minimálních preventivních programů
- realizuje je škola nad rámec minimálních preventivních programů
- finanční prostředky
- jiný *(Napište který.)*

- **Pokud by ta možnost byla, stáli byste o konání programů primární prevence realizované vnější organizací (např. nezávisle na finančních prostředcích)?**

- ANO   NE

- 4. Myslíte si, že jsou tyto programy primární prevence efektivní?**

- ANO   NE

Zdůvodněte svou odpověď: *(Prosím, rozepište se.)*

DOTAZNÍK

Před sebou máš dotazník, který je zcela anonymní, proto není třeba se podepisovat. Je důležité, abys ho vypracoval úplně sám/sama. Dotazník má dvě části. První je především tvým hodnocením všech seminářů organizovaných o.s. Sport bez předsudků. Druhá část je zaměřená více na tebe a tvé okolí.

Veškeré informace, které nám poskytněš slouží pouze k vnitřním potřebám o.s. SBP a jako materiál pro zpracování bakalářské práce lektorky Zuzany Žertové.

Tímto se zavazujeme, že údaje nebudou zneužity.

I. ČÁST

1. Co pro mě znamená „prevence“:

.....
.....
.....

2. Měl/a si možnost zúčastnit se asi pěti seminářů v období říjen – únor.

Které z probíraných témat hodnotíš jako nejlepší a proč?

.....
.....

3. Myslíš si, že forma jakou lektorky vedly semináře je pro tebe přínosná?

(komunitní kruh, hry, diskuse, prostor pro vaše názory a anonymní dotazy.....)

.....
.....

4. Lektorky jsou externí pracovníci, tzn. nejsou zaměstnanci vaší školy, pracují pro o.s. SBP. Vnímáš to jako:

⊗ Výhodu a v čem? .....

⊗ Nevýhodu a v čem?.....

5. Chceš aby semináře dále pokračovaly i třeba v jiných třídách?

⊗ ANO

⊗ NE

☺ *Máš-li potřebu napsat nám svůj nápad, připomínku, hodnocení, kritiku ke zlepšení dalších seminářů, sem s tím ☺ :*

.....
.....

II.ČÁST

1. Jak trávíš volný čas nejčastěji: (vyber jednu možnost)

- sportuji
- sleduji TV
- chodím ven s kamarády
- hraji hry na PC
- internet (icq, Skype, facebook atd.)
- Jiné:.....

2. Představ si situaci – během přestávky se pár spolužáků začne prát ve třídě.

Jaká je tvá reakce: (vyber jednu možnost)

- Beru to jako součást přestávky.
- Vadí mi to, ale nehodlám se do toho plést – nic s tím nedělám.
- Přidám se.
- Jiná. Jaká?:.....

3. Jak trávíš nejčastěji přestávky ve škole? Napiš s kým a jakou činností děláš?

.....
.....

4. Máš ve třídě spolužáka jiné rasy, národnosti, etnika nebo jiného náboženství?

- ANO
- NE

5. Myslíš, že tyto skutečnosti (viz. předchozí otázka) vám mohou překážet ve vzájemné komunikaci?

- NE – nepřekáží mi to
- ANO - v některých případech (napiš v kterých)

.....
.....

Příloha 3

6. Když mám vztek nejčastěji: (vyber jednu možnost)

- kopnu do něčeho
- jsem nevrlý
- peru se
- s nikým nemluším
- Jiné: .....

AGRESIVITA je sklon k útočnému jednání, které má mnoho podob.

AGRESE je chování, ve kterém se **vědomě a se záměrem** ubližuje, násilně omezuje svoboda, poškozují jiná osoba/y nebo věc. Agrese, ať již fyzická či verbální, může vzniknout v *afektu* nebo se může jednat o agresi *zinscenovanou* (úmyslný faul při sportu).

Afekt je krátkodobá, silná, prudká emoční reakce (např.: vztek, stud, žal, radost aj.)

7. Byl si svědkem agresivního chování ve škole?

- NE
- ANO – prosím popiš konkrétní situaci. A pozor NEJMENUJ, jde o anonymní dotazník!
.....
.....

8. A teď si sáhni do svědomí, choval ses někdy agresivně (tj. vědomě a se záměrem) vůči svému okolí?

- ANO
- NE

Definice šikany je:

Šikana je **soustavné** fyzické i psychické omezování či týrání jedince nebo skupiny jedinců v kolektivu. Jde o „**opakované týrání, zotročování, ponižování nebo omezování jedince nebo skupiny jiným jedincem nebo skupinou prostřednictvím agrese či manipulace“⁴. Zpravidla má **agresor** nad obětí fyzickou či početní převahu. Následky šikany si do dalšího života odnášejí všichni zúčastnění, největší dopad má ale pochopitelně na **oběť**.**

9. Proběhla někdy ve vaší škole šikana? (vyber jednu možnost)

- ANO – proběhla – šetřila se – bez výsledku
- ANO – proběhla – šetřila se – s výsledkem (znáš-li ho, napiš, jak to dopadlo)
.....
.....
- ANO – proběhla – nešetřila se
- NE

Příloha 3

10. Co si myslíš o natáčení násilí na mobil a šíření těchto záběrů na internetu?
(napiš vlastními slovy)

.....

.....

.....

11. Když se dostanu do nesnází: (vyber jednu možnost)

- svěřím se třídnímu učiteli
- kontaktuji Linku bezpečí
- svěřím se rodičům
- svěřím se nejlepšímu kamarádovi
- nechám si to pro sebe a poradím si sám

12. Pocítil si někdy nespravedlnost učitele vůči tobě?

- ANO
- NE

13. Zažil si situaci, kdy se za tebe učitel postavil?

- ANO
- NE

14. V čem je podle tebe povolání učitele náročná? (prosím, rozepiš se)

.....

.....

.....

.....

Děkujeme za spolupráci 😊

Příloha 5

Příloha 6

Příloha 7

Příloha 8

Příloha 9

SUMMARY

PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÝCH JEVŮ SOUVISEJÍCÍCH S AGRESIVITOU V ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH

The primary prevention of aggression-related risk phenomena in elementary schools

Zuzana Žertová, DiS.

I have based the thesis on an observation of pupils at the secondary schools, especially on the risk behaviour which could become the part or the reason of their aggressiveness. The observation took part during a few years period.

For the thesis I have used my immediate knowledge from a long-term work experience as a prevention tutor as well as questionnaire based research.

This thesis documents that thanks to a long-term and continual education in this field the pupils can recognize and denominate even the first signs of risk behaviour and therefore they can not only avoid it but also oppose it. The practical experiences as well as the results of the research prove that the danger of solving problems the aggressive way diminishes within the target group at the same time.

This thesis gives picture of the school atmosphere (in which the children and youth spend substantial part of their life) which has a great impact on them while it is being influenced by them at the same time. This environment is changing much faster than in the past and therefore this thesis could become a base for other thesis which could flexibly come forward with new preventive procedures.